МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ ВЧЕНИХ,
АСПІРАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції
молодих вчених

17 грудня 2021 року
м. Одеса

Одеса
Фенікс
2021

УДК 342-043.86(063)+316.42-043.86(063)
С 761

Друкується за наказом в.о. ректора
Національного університету «Одеська юридична академія»
М.Р. Аракеляна (наказ № 2971–85 від 19 листопада 2021 року)

Відповідальний редактор – перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор **М.Р. Аракелян**;

Технічний редактор, головний упорядник-укладач – голова наукового товариства молодих вчених, аспірантів та студентів, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права **К.І. Спасова.**

Укладачі: **Батан Юрій Дмитрович** – заступник голови ради молодих вчених; **Бондарчук Олеся Станіславівна** – голова студентського наукового товариства факультету цивільної та господарської юстиції; **Кучерявенко Вікторія Сергіївна** – голова ради молодих вчених.

С 761 **Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку** : матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) / за ред. М.Р. Аракеляна, К.І. Спасової ; уклад.: Ю.Д. Батан, О.С. Бондарчук, В.С. Кучерявенко ; НУ «Одеська юридична академія».– Одеса : Фенікс, 2021.– 236 с.

ISBN 978–966–916–823–3

У збірнику містяться матеріали доповідей, присвячених актуальним проблемам у різних галузях національного та міжнародного права, а також у галузі філософії, політології, соціології та психології.

Подані матеріали конференції відповідають сучасним тенденціям розвитку правової системи України та можуть бути корисними як у навчальному процесі, так і при проведенні наукових досліджень студентами та молодими вченими.

УДК 342–043.86(063)+316.42–043.86(063)

ISBN 978–966–916–823–3

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2021

© Наукове товариство молодих вчених, аспірантів та студентів НУ «ОЮА», 2021

СЕКЦІЯ 1
РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА КОНТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Бень Ангеліна Олександрівна
студентка 2-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Права людини – це сукупність свобод і юридичних можливостей особистості, сформовані її існуванням у суспільстві. Можна вважати, що людська свідомість формується, в першу чергу, на підґрунті наявності прав. З цього випливає теорія того, що форма суспільної свідомості на пряму залежить від прав та вільного вибору індивіда. Саме ця форма відображає суспільне буття. А отже, формується думка, що це – правова свідомість.

Говорячи про визначення правової свідомості, можна сказати, що вона постає окремою специфічною формою свідомості, є системою відображення правової дійсності у поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях суб'єктів права про саме право, його місце і роль щодо забезпечення свободи особи й інших загальнолюдських цінностей [1, с. 137]. На думку Н. М. Юрашевич «правова свідомість – система відчуттів, звичок, уявлень, оцінок, поглядів, теорій, ідей суб'єктів права (носіїв правосвідомості), які відображають правову дійсність і оціночне ставлення до неї (до соціально-правових настанов і ціннісних орієнтацій суспільства, до минулого, сучасного або очікуваного права), виконують завдяки цьому роль своєрідного регулятора (само регулятора) їх поведінки в юридично важливих ситуаціях» [2, с. 181].

Від правосвідомості кожної особистості та суспільної правосвідомості в цілому залежить стан правопорядку в спільноті. Громадянське суспільство представляє собою самоорганізацію людської общини на основі чинного законодавства та традицій. Отже, кожен

громадянин повинен усвідомлювати цінність права як невід'ємного атрибуту демократичної правової держави.

У сьогоденні велика кількість людей намагається ігнорувати те, що нам забезпечується органами безпеки та правопорядку в країні. Все було б набагато простіше, якби хоча б третина громадян слідувала своїм правам і обов'язкам перед суспільством, в якому проживає.

Правосвідомість вважається підґрунтям того об'єктивного права, яке з самого початку з'являється у думках, і вже потім продукує те право, яке створено. Для прикладу, в стародавні часи ідея зароджувалася в однієї особи, отже, це й обиралося для утворення норми, і постає відображенням об'єктивного права, а вже при замислі в свідомості кількох людей – це вважається віддзеркаленням того самого суб'єктивного писаного права. У висновку, ми бачимо все те, що відбувається у думках різних людей чи угрупувань або навіть у всього населення, яке відрізняється лише рівнем правосвідомості.

Можна говорити, що відображення у свідомості людей певних уявлень по відношенню до права, відбувається за таким самим механізмом, як і по відношенню до релігії, звичаїв тощо.

Кожен з нас є носієм правосвідомості. Правосвідомість не може існувати поза людиною. Тому закономірною є відмінність ставлення людей до тих чи інших правових явищ. Хтось може підтримувати тему вільної купівлі короткоствольної зброї, хтось може прагнути і пропагувати зміни щодо освітнього процесу або релігії.

Саме так відбувається по відношенню до права. Хтось бачить право як інструмент пригнічення одним класом інших, що держава і право це лише інструмент, яким одні класи панують над іншими й ідеалом є те безкласове суспільство, в якому не буде необхідності ні в державі як в інституті, ні в праві як в регуляторі цих відносин між іншими людьми.

Правосвідомість українців у порівнянні з іншими народами може суцільно відрізнятися, тому що має своє ментальне забарвлення, яке характеризується історичними, культурними особливостями, але можливі і схожості.

Правова свідомість особистості характеризує включеність її у правове життя, правові відносини з іншими суб'єктами права, зокрема, між державою і суспільством в цілому. Вона визначається правовими засадами суспільства, традиціями, реальними умовами життя, практикою застосування правових норм до певних ситуацій.

Підвищення рівня правосвідомості відбувається за рахунок усунення внутрішніх і зовнішніх протиріч. Внутрішні протиріччя можливі між структурними складовими самої системи правосвідомості (наприклад, правовою ідеологією та правової психологією, суспільною та індивідуальною правосвідомістю), а також всередині кожного елемента системи, що обумовлено нерівномірністю їх розвитку (наприклад, у сфері соціально-правової психології). До зовнішніх належать суперечності між правосвідомістю і соціальною дійсністю (наприклад, правосвідомістю та економічним станом суспільства).

Як форма суспільної свідомості правосвідомість має наступні ознаки: це вищий рівень відображення соціальної дійсності, соціальних відносин людей, що регулюються законами суспільства; активно впливає на соціальну дійсність. Механізмом правосвідомості є мисленнєва діяльність людей, а суб'єктами, як було вказано вище, правосвідомості виступають особистість, групи людей, суспільство в цілому [3, с. 170].

Правова ідеологія відповідає науково-теоретичному рівню правосвідомості, її інтелектуальному вияву. В юридичній психології правову ідеологію визначають як вищий рівень правосвідомості, що становить собою систематизовану та втілену в об'єктивному праві науково обґрунтовану та схвалювану державою концепцію про роль права й способи використання його можливостей в інтересах правової держави, гарантованого забезпечення прав громадян і розвитку суспільства як гуманного і правового [4, с. 55].

Суб'єктами правової ідеології є окремі особистості, що не є носіями професійної правової свідомості, у яких, як правило, елементи правової ідеології входять до складу буденної свідомості, як вищий рівень знань про право та правову дійсність. Ними можна назвати

будь-якого пересічного громадянина. Адже зовсім невелика кількість людей мають правове виховання.

На жаль, у сучасній Україні потрібно багато попрацювати задля удосконалення правової свідомості наших громадян. Саме завдяки правовим знанням, особистість наділятиметься можливістю правової соціалізації особи, тобто відбуватиметься процес входження індивіда в правове середовище.

Задля наділення українців таких знань та можливостей потрібно застосовувати такі форми здійснення цієї правової соціалізації:

– стихійне сприйняття права, яке ґрунтується на власному правовому досвіді особи, ознайомленні з відповідним нормативним матеріалом тощо;

– організований цілеспрямований влив на правосвідомість з боку держави та громадських об'єднань, який полягає у запровадженні видання професійно підготовленої правової літератури, виступів у засобах масової інформації на правову тематику тощо;

– самостійне систематичне вивчення особою текстів нормативно-правових актів, коментарів до них та іншої спеціальної юридичної літератури тощо [1, с. 140]

Але найголовніше, що повністю впливає на правову свідомість – це правове виховання [5, с. 35], а саме:

– юридичні види навчання;
– правова пропаганда;
– правова агітація;
– правове самовиховання.

Отже, правосвідомість є ланкою, що пов'язує правову поведінку людини з тими правовими приписами, які прийняті державою. Від стану правової свідомості особи залежить стан правопорядку в суспільстві. Свідомість – це не тільки відображення людиною навколишнього, але й ставлення до нього, яке найвиразніше проявляється у вольових актах. Правова свідомість має складну структуру, що включає в себе раціонально-емоційні складові. Більшість громадян є носіями буденної правової свідомості, яка формується стихійно, має раціональну та емоційну сторони. Цей рівень правосвідомості харак-

теризується неглибоким проникненням у сутність правових явищ. Знання права теоретичного рівня заміщуються побутовими уявленнями, індивідуальним досвідом, традиціями, звичаями.

Список використаних джерел:

1. Шестопалова Л. Теорія права та держави: посіб. Київ: Паливода А. В., 2012. 256 с.

2. Юрашевич Н.М. Эволюция понятия правового сознания. *Известия вузов. Правоведение.* 2004. № 2. С. 178–187

3. Черкас М.Є. Актуальні проблеми формування правосвідомості в Україні. *Право та інновації.* № 4 (12) 2015.

4. Устименко О.С. Правова ідеологія як структурний елемент правосвідомості. *Право і суспільство.* 2018. № 5, ч. 1. С. 54–57.

5. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А.П. Гетьман, Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян та ін.; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, О.Г. Данильяна. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2013. 440 с

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Серебро М.В.

Глиняний Іван Володимирович
аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ВИБОРЧИХ ЦЕНЗІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

В силу динамічності державно-правовому житті окремих країн, в тому числі в частині здійснення реалізації виборів як одного з демократичних способів формування органів державної влади і місцевого самоврядування, в умовах наростання світових комунікативних та інтеграційних процесів відбувається універсалізація, стандартизація принципів і механізму публічних виборів. Серед іншого, це стосується принципу загальних виборів і супроводжуючих його виборчих цензів.

Цілком очевидно, що будь-яка виборча система, що діє в умовах правової держави і громадянського суспільства, яке, вкрай зацікавлена в залученні в електоральні процеси якомога більшого числа громадян. Звісно ж, що вітчизняна виборча система є виборчою системою розвитку громадянського суспільства і формується правової держа-

ви, а питання, пов'язані з виборчими цензами, набувають все більшого значення. Звісно ж принципово важливим розуміння того, з якої причини той чи інший перелік осіб обмежується у виборчих правах.

Обмеження виборчих прав, будучи своєрідними правовими «фільтрами», визначають контингент і чисельність виборців. А значить, багато в чому від характеру обмежень залежить ступінь демократичності виборчого права, і відповідно і механізму державної влади. А у зв'язку з тим, що сучасна виборча система України перебуває в стані перманентного реформування, якісне дослідження виборчих цензів має характер гострої необхідності.

Так у світі формується поняття виборчих цензів, які становлять собою певну концепцію обмеження пасивного та активного виборчого права.

Наприклад, значні відмінності мали місце у Пруссії, де тут існувала трикласова різниця виборчого права – нерівне, посереднє і явне виборче право на регіональному рівні співіснувало із загальним виборчим правом на національному рівні. Також у Бельгії, де одночасно з поширенням загального виборчого права мала місце різниця в силі голосів. За винятком Пруссії, до Першої світової війни, скрізь було запроваджене безпосереднє та таємне виборче право. Фактом є й те, що Великобританія була останньою державою, яка попри скасування цензу грамотності в 1948 р. практикувала нерівне виборче право. Англійська модель поширення загального виборчого права характеризується повільним, поетапним поширенням виборчого права без регресії, однак з тривалими періодами формального визнання нерівності, натомість французька модель – раннього та раптового запровадження загальних та рівних громадянських прав, однак із частими регресіями і тенденціями до використання підтримки мас в плебісцитах. Поміж цими двома екстремальними прикладами знаходяться інші країни. За загальне виборче право вели боротьбу робітничі партії. Не слід однак при цьому ігнорувати такі випадки як у Бельгії, де соціалісти тривалий час виступали проти загального виборчого права для жінок з огляду на їх консерватизм.

Демократизація виборчого права через референдуми виявилась не надто успішною. Слід тут мати на увазі не лише приклад Швейцарії з частими негативними результатами, але й також і приклад Данії, де виборці в 1969 р. виступили проти зменшення вікового цензу до 18 років. Цю норму на референдумі вони підтримали аж тільки після 10 років.

Кількість змінних, які слід узгодити при систематичному аналізі причин поширення загального виборчого права у промислово розвинених державах, як говорилось раніше, є дуже високою. До істотних чинників можна зачислити наступні: ступінь та темп індустріалізації, зміни соціальної структури, міграційні процеси, соціально-культурні (національність, віросповідання) стосунки, політичні традиції, конституційні зміни (формування парламенту), здатність еліт до пристосування, а також війни та сецесії. Істотним наслідком поширення загального виборчого права був розвиток робітничих партій, що однак не спричинило знищення принципового панування капіталу, лише перенесення засадничого соціального конфлікту до політичної системи, і тим самим його загострення. Поза соціоструктурним аспектом конфлікту соціокультурний конфлікт також став важливим для політичної репрезентації, особливо коли з метою відображення соціальної структури виборців політичні партії виступали за репрезентацію засновану на пропорційній виборчій системі [1, с. 94].

Історичними виборчими цензами, у реалізації права голосу, були – статевий, майновий, расовий (етнічний), освітній та ценз осілості. Еволюція виборчого права призвела до того, що тепер обмеження виборчих прав громадян у більшості країн обумовлюються, окрім цензу громадянства та віку, так званим:

- моральним цензом, який обмежує чи позбавляє виборчих прав осіб, які перебувають за вироком суду в місцях позбавлення волі. Існують й інші підстави втрати (позбавлення, обмеження або призупинення) виборчого права, якими може бути банкрутство (Італія, Франція, Мальта [2, с. 497], Люксембург), позбавлення батьківських прав (Нідерланди), зловживання наркотиками, бродяжництво,

систематичне зловживання спиртними напоями [3, с. 332], ухилення від суду і слідства (Мексика), утримання будинків розпусти (Люксембург) та ін. позбавлення виборчих прав застосовується в окремих країнах як окреме покарання або додаткова санкція, а саме за державну зраду та інші державні злочини, вступ на службу до іноземної держави, при підкупі виборців (Норвегія), за «тяжкі» злочини, злочини за порушення банківського законодавства та інші (Данія), за продаж і купівлю голосів, голосування більше ніж в одному виборчому окрузі, перешкоджання реалізації права голосу іншими громадянами (Фінляндія) [4, с. 261–262].

- професійним цензом, сутність якого полягає в тому, що громадяни певних професій (певного статусу) не мають права голосу або ж не можуть балотуватися до представницького органу влади. Так, у деяких країнах від участі у виборах відсторонені всі військовослужбовці (Голландія) чи рядовий і унтер-офіцерський склад збройних сил країни (Перу, Панама, Аргентина, Мексика, Бразилія тощо). Формально це пояснюється тим, що ієрархічне підпорядкування військовослужбовців виключає свободу їх голосування, необхідністю усунення можливого негативного впливу військовослужбовців на вибори (військовий заколот, активне втручання у виборчий процес) і тим, що армія повинна бути поза політикою [5, с. 47].

- цензом недієздатності, що обмежує виборчі права психічно хворих людей, визнаних судом недієздатними. Названі цензи визнаються міжнародною спільнотою як недискримінаційні.

Проте, виборчі цензи пройшли свою еволюцію від расових, гендерних, майнових обмежень до закріплення таких основоположних принципів як рівність усіх учасників виборчого процесу, прозорість, а також інших демократичних засад сучасних виборчих цензів.

Це також можливо простежити і в міжнародних правових актах країн світу, наприклад,

Особлива увага в міжнародних документах сфокусовано на неприпустимість будь-якої расової дискримінації (расовий ценз) і дискримінації щодо прав жінок (ценз статі) за участю у виборах. Ці положення встановлюються в Конвенції про політичні права жінок від

20 грудня 1952 р., Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р., Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 25 грудня 1965 р..

При цьому під расовою дискримінацією розуміється «будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу, засноване на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, що мають на меті або наслідком знищення або применшення визнання, використання або здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи інших сферах суспільного життя» [6]. Більш того, держави взяли зобов'язання вживати спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками і жінками, закріплюючи зазначене положення в ст. 1 і 2 Конвенції про політичні права жінок [7].

Але, виходячи із вищевикладеного, ми можемо зробити висновок, що виборчі цензи, як певні обмеження активного чи пасивного виборчого права завжди змінювались під потреби суспільства, як в нашій країні, так і у світі, у зв'язку з чим постає питання, чи відповідають сучасні виборчі цензи потребам демократичних країн світу.

Список використаних джерел:

1. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с.
2. Конституції країн Європи: в 3 т. Під загальної ред. Л. А. Окунькова. Т. 2. М.: Видавництво НОРМА, 2001. 840 с.
3. Конституційне (державне) право розвинених країн. Загальна частина: Підручник для вузів. Рук. авт. кол. та відп. ред. Б. А. Страшун. 4-те вид., оновл. та дораб. М: Норма, 2005. 673 с.
4. Ісаєв М. А. Механізм державної влади у країнах Скандинавії. М.: ВАТ «Видавничий дім «Городець», 2004. 398 с.
5. Ігнатов В.Г. Технології виборчих кампаній/В.Г. Ігнатов, Н. П. Кутирьов, С. А. Кисліцин. М.; Ростов-на-Дону: Видавничий центр «Март», 2004. 368 с.
6. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105
7. Конвенція про політичні права жінок. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_15

СЕКЦІЯ 2
ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Димов Кирило Борисович
аспірант 1-го року навчання
кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ГІБРИДНА ВІЙНА НА ДОНБАСІ ЯК ЧИННИК МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

На сьогодні у світі відбуваються десятки міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів, які викликають тяжкі наслідки для людей, які проживають у зоні, де наявні ці конфлікти, а також для держав, які в них залучені. Це, передусім, руйнування житла та комунікацій, труднощі з постачанням їжі та медичного обладнання, голод та багато інших негативних наслідків. Саме це змушує мільйони людей вимушено покидати свої домівки та шукати прихисток або в інших регіонах своєї країни (внутрішньо переміщені особи), або в інших країнах (шукачі притулку, біженці).

З 2014 року Російська Федерація веде проти України гібридну війну із залученням багатьох складових такого виду збройних конфліктів: тероризму, інформаційної війни, кібервійни тощо. Наслідком цього стало значне скорочення населення, яке проживало на тимчасово окупованих територіях та масова, передусім, внутрішня, а також зовнішня міграція. За даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб на початок 2021 року, взято на облік 1 459 170 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим [4]. Слід також враховувати, що окрім внутрішньо переміщених осіб є категорії людей, які переселилися до інших країн, серед яких особливу увагу слід приділити Російській Федерації.

З самого початку конфлікту міграційні процеси в Україні, пов'язані з гібридною війною на Донбасі, стали не лише наслідком цієї війни, але й засобом її ведення Російською Федерацією. Росією були

вжиті низка заходів по заохоченню переселення українців. Зокрема, були спрощені процедури набуття ними громадянства, завдяки чому лише впродовж 2016 року за офіційними даними російське громадянство набули 100 тис. громадян України [5]. Становище українських біженців на території Російської Федерації є дуже поганим. Згідно з повідомленнями членів Харківської правозахисної групи, ставляться до біженців погано та надають житло в жахливих умовах [6]. Тобто, в такому ставленні, присутні всі ознаки порушення статті 3 Конвенції про статус біженців, яка не допускає будь-якої дискримінації до біженців [3].

Одним з вагомих чинників міграції з тимчасово окупованих територій став економічний занепад. Через брак робочих місць, слабкі темпи розвитку економіки, та фактичне невикористання українського законодавства на цих територіях, тисячі людей стають так званими трудовими мігрантами, шукаючи наявні робочі місця на територіях інших областей та країн.

Такі люди активно мігрують не завжди у зв'язку із загрозою їхній безпеці, а у зв'язку з тим, що невизначеність, невпевненість і відчуття безперспективності не дозволяють їм пов'язувати своє майбутнє з регіоном, у якому відбувається збройний конфлікт. На відміну від тих людей, які на попередньому етапі виїжджали у пошуках щонайголовніше безпечних місць, вони переїжджали в місця, привабливі з економічної точки зору, торгово-економічні центри України, великі міста країни, а також за кордон. Зокрема, щодо останнього напрямку, масовому транскордонному переміщенню людей сприяли в тому числі і стимулюючі заходи РФ щодо іміграції українців, як зазначалось вище, і введення безвізового режиму з країнами ЄС, тощо [5].

За словами голови представництва Міжнародної організації з міграції в Україні Томаса Лотара Вайса: «Україна переживає найбільшу кризу, пов'язану з переміщенням осіб у Європі, із часів подій на Балканах у 1990-х. Понад 3,4 мільйона людей, що постраждали від конфлікту в Україні, потребують гуманітарної допомоги. З 2014 року МОМ надала допомогу майже 280 тисячам переселенців та людей, які постраждали від війни» [2].

Україна активно вживає заходів для сприяння інтеграції внутрішньо переміщених осіб в українське правове та суспільне середовище, розробляє нормативно-правові акти в економічній та господарській сферах, у сфері забезпечення конституційних прав та свобод громадян тощо. Було створено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, яке займається, в тому числі, і допомогою внутрішньо переміщеним особам.

Проте, гібридна війна на Донбасі продовжується, і, відповідно, внутрішньо переміщених осіб, як і біженців, не стає менше. З боку держави, у співпраці з бізнесом, мають бути здійснені заходи з розробки програм переселення таких осіб задля продовження їхнього комфортного життя на неокупованій території України. Також має бути розроблена законодавча база з цього питання. Слід використати міжнародний досвід для вирішення цієї проблеми, зокрема, досвід Грузії та Азербайджану, на територіях яких також існувало проблемне питання щодо вищезгаданої категорії осіб. У цих країнах були розроблені детальні програми з тимчасового розміщення та надання першої необхідної допомоги внутрішньо переміщеним особам, впровадження медичного страхування, у співпраці з приватними компаніями були прийняті програми з покращення житлових умов та підвищення зайнятості населення тощо. Подібний досвід є показовим для України, тож має бути використаний аж до повного вирішення проблеми [1].

Список використаних джерел:

1. Балуєва О. В., Аракелова І. О. Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* № 12. 2015. URL: http://www. dy. nayka. com. ua/?op=1&z=929

2. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами в Україні. 2018. URL: https://iom. org. ua/sites/default/files/nms_round_10_ukr_press. pdf

3. Конвенція про статус біженців: Конвенція; ООН від 28.07. 1951 р. // База даних «Законодавство України» /Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

4. Мінсоцполітики: Обліковано 1 459 170 внутрішньо переміщених осіб. Урядовий портал: веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-oblikovano-1–459–170-vnutrishno-peremishchenih-osib

5. Семенкова М. А. Особливості міграційних процесів під час збройного конфлікту на Сході України і їх вплив на безпекове середовище. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2020. 3(1). С. 233–240. URL: https://visnukpfs. dp. ua/index. php/PFS/article/view/1014/1444

6. І знову про видачу російських паспортів на Донбасі. Інформаційний портал «Права людини в Україні»: веб-сайт. URL: https://khpg.org/1556782966

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Грушко М. В.

СЕКЦІЯ 3
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО ПРАВА

Малюта Владислав Васильович
студент 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО АРЕШТУ МОРСЬКОГО СУДНА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЧОВОГО ПОЗОВУ

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена сукупністю таких ознак як наявність достатнього попереднього наукового оформлення, відповідність тенденціям розвитку правової доктрини, а також практична потреба у розгляді теми. Проблематику арешту морського судна прямо або опосередковано розглядали наступні вчені. О.О. Балобанов, О.А. Брильов, Н.А. Брехова, С.В. Ківалов, Ю.В. Сергєєв, А.В. Сидоренко, В.Ф. Сидорченко, І.А. Шалаєва та інші вчені, що свідчить про високий ступінь доктринального оформлення даного правового інституту. Як зазначається у чисельних наукових працях, присвячених цій проблематиці, українська правозастосовна практика ще далека від застосування actio in rem до морського судна, однак є передумови для виникнення та практична необхідність існування такої практики, що в свою чергу обумовлює тенденцію майбутніх наукових досліджень. Практична ж необхідність виникнення подібних правових механізмів є двоєдиною: по-перше, правова система України як і будь-яка система прагне до оптимізації, тобто за наявності можливості вдосконалити систему шляхом її спрощення та усунення зайвого формалізму, така можливість має бути реалізована; по-друге, формування подібної практики є важливою формою імплементації міжнародних договорів присвячених питанню морської застави та арешту морських суден, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно ст. 1 Міжнародної конвенції з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна, арештом є затримання судна за ухвалою суду для забезпечення морської вимоги. [1]

Відповідно до ст. 42 Кодексу торговельного мореплавства України, морська вимога – це вимога, що виникає з права власності та інших майнових прав на судно, будівництво судна, управління, експлуатацію або комерційне використання судна, заставу судна чи здійснення заходів, пов'язаних з рятуванням судна. [2] Окрім договірних зобов'язань такими є вимоги, що випливають з морської іпотеки та морських вимог, перелік яких зазначений у ст. 4 Міжнародної конвенції про морські застави та іпотеки 1993 року. [3] Застосування до морського судна застави та іпотеки обумовлено поширенням на морські судна, відповідно до статті 181 ЦК України режиму нерухомого майна [4].

До захисту законних прав та інтересів пов'язаних з морськими вимогами у господарському та цивільному судочинстві є два підходи, сформовані ще за часів римського приватного права: actio in rem – речовий позов, пов'язаний з абсолютними правовідносинами, та actio in personam – особистий позов, пов'язаний з відносно визначеними правовідносинами, тобто зобов'язаннями. Відмінність між цими підходами полягає у, відповідно, договірному та позадоговірному порядку задоволення морської вимоги, тобто якщо можливість задоволення морської вимоги забезпечена морською заставою або морською іпотекою, то у судовому порядку має місце речовий позов спрямований на задоволення морської вимоги, шляхом стягнення предмета, що забезпечує зобов'язання, в іншому випадку має місце особистий позов, тобто позов спрямований до сторони зобов'язання з вимогою по суті зобов'язання.

Обидва підходи передбачають однакову процедуру накладення арешту на морське судно, передбачену п. 9 ч. 1 ст. 150 ЦПК України та п. 9 ч. 1 ст. 137 ГПК України [5] [6]. Єдиний підхід до забезпечення речових позовів та позовів пов'язаних із виконанням зобов'язань є неефективним, оскільки у речових позовах метою забезпечення позову є збереження спірного майна, а в особистих спорах забезпечення позову здійснюється з метою забезпечення можливості стягнення майна на виконання судового рішення. Принциповою відмінністю у цьому випадку є безальтернативність забезпечення речового позову, на від-

міну від особистого, який може бути забезпечений іншим майном, наявним у відповідача на території України.

Відмінність судового захисту прав, пов'язаних із морською вимогою, у речових позовах від захисту в особистих позовах полягає у тому що предметом позову є не самі вимоги, а речове право на чуже майно – морська застава чи морська іпотека. Виходячи із системного аналізу статей 27 ЗУ «Про заставу» та 23 ЗУ «Про іпотеку», слід зазначити, що право стягнення на майно не пов'язано з особою до якої звертається позов, а слідує за річчю. Таким чином вимоги кредитора не мають особистого характеру. Позов in rem до судна обумовлюється наявністю права звернення стягнення на майно боржника внаслідок порушення зобов'язання за договором, законом або рішенням суду. У цьому випадку належним способом захисту є звернення стягнення на морське судно як індивідуально визначене спірне майно, а не відшкодування шкоди на загальних підставах. Отже, речовий позов до судна у зв'язку зі стягненням судна як предмету морської застави чи морської іпотеки передбачає порівняно менш тісний зв'язок з особою відповідача, а це, в свою чергу, створює суто формальні перешкоди для накладення арешту [7][8].

Суди повинні враховувати речовий характер спору та застосовувати арешт морського судна як захід забезпечення позову in rem на підставі майнової вимоги без покладення на позивача обов'язку доведення, що невжиття заходу забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду, а також з інших підстав, визначених законом, оскільки це випливає з того що арешт застосовується до «формального» предмета позову.

Як зазначено у постанові Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду у справі № 501/1350/17 від 19 травня 2021 року, арешт може бути накладений на конкретне судно, щодо якого виникла морська вимога. Таке формулювання слід розуміти як передумову для започаткування судової практики застосування арешту морського судна in rem.

Про речовий характер арешту судна у речовому позові свідчить також практика судів першої інстанції в ухвалах щодо арешту судна, яке змінило судновласника внаслідок заміни одного фрахтувальника за бербоут-чартером або ж передачі права власності на судно. Суди наголошують на необхідності надати докази, що на момент виникнення морської вимоги судно вже належало новому судновласнику, тобто зміна судновласника не є підставою для зняття арешту. Зазначена позиція прослідковується в ухвалах Господарського суду Херсонської області від 03 квітня 2020 року у справі № 923/241/20 та Господарського суду Одеської області від 18 січня 2021 року у справі № 916/3352/20.

Оскільки існуючий правовий механізм арешту морського судна для забезпечення позову орієнтований на позови in personam, і передбачає виконання вимоги про зазначення реквізитів відповідача, такий механізм є неефективним для забезпечення морських вимог пов'язаних із морською іпотекою чи морською заставою. З'ясування відомостей про належного відповідача передбачає використання таких інформаційних систем як Equasis та Marine Traffic, подання адвокатських запитів до портів та державних реєстрів, що значно ускладнює та безпідставно сповільнює судовий захист порушених прав та законних інтересів. Такі дії, спрямовані на відшукання належного відповідача, у речовому спорі є невиправданими, оскільки застосування арешту судна створює достатні умови для відшукання відповідача.

З огляду на вищезазначене, попри наявність позитивних змін у правозастосовній практиці, інститут арешту морського судна in rem потребує нормативно-правового забезпечення. Оптимізувати порядок накладення арешту на судно можна шляхом внесення відповідних змін до ГПК України та ЦПК України. Ці зміни повинні встановити виключення щодо обов'язковості зазначення відомостей про відповідача у заяві про арешт морського судна, якщо морська вимога пов'язана з морською заставою або морською іпотекою, а також, у цьому випадку, встановити обов'язок для заявника негайно з'ясувати відомості про відповідача у справі та повідомити суд.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна (укр/рос): Конвенція; ООН від 10.05.52 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g89 (дата звернення: 25. 11. 2021).

2. Кодекс торговельного мореплавства України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 23. 05. 1995 р. № 176/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/176/95-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 25. 11. 2021).

3. Міжнародна конвенція про морські застави та іпотеки 1993 року (укр/рос): Конвенція; ООН від 06. 05. 1993 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_471 (дата звернення: 26. 11. 2021).

4. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16. 01. 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435–15 (дата звернення: 26. 11. 2021).

5. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 18. 03. 2004 р. № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1618–15 (дата звернення: 25. 11. 2021).

6. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1798–12 (дата звернення: 25. 11. 2021).

7. Про заставу: Закон України від 02. 10. 1992 р. № 2654-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2654–12 (дата звернення: 26. 11. 2021).

8. Про іпотеку: Закон України від 05. 06. 2003 р. № 898-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/898–15 (дата звернення: 26. 11. 2021).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Попелюк В.П.

СЕКЦІЯ 4
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Новак Анастасія Олександрівна
аспірант 3-го курсу кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»
помічник судді Одеського апеляційного суду

АДМІНІСТРАТИВНА СКАРГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА АДМІНІСТРАТИВНЕ ОСКАРЖЕННЯ

Забезпечення прав та свобод людини та громадянина щодо можливості звернення до суб'єкта владних повноважень з будь-якого питання знайшло своє закріплення на конституційному рівні та, відповідно, гарантується Конституцією України у статтею 40. Тобто адміністративне оскарження у сучасних правових реаліях виступає одним із механізмів захисту законних прав та інтересів суб'єктів адміністративних правовідносин та реалізується за допомогою такого інструмента як адміністративна скарга.

Зазначається, що поняття «адміністративна скарга» у юридичній літературі зустрічається нечасто, оскільки більшість вчених застосовують поняття «адміністративний позов» як основну форму процесуального захисту прав і свобод учасників адміністративних правовідносин, в той же час, адміністративна скарга має допоміжний характер для врегулювання спору у позасудовому порядку. Цим й обумовлена відсутність наукових напрацювань вчених у сфері адміністративного права щодо адміністративної скарги як самостійної форми процесуального захисту.

Зазначаємо, що адміністративна скарга – це одна із форм процесуального засобу оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень у процесі реалізації своїх завдань та функцій.

У статті 288 Кодексу України про адміністративні правопорушення при визначенні процедури оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення використовується поняття «скар-

га» [1]. Вбачається, що мова йде саме про адміністративну скаргу, яка виступає як основний засіб для відновлення порушених прав у разі неналежного виконання уповноваженими суб'єктами своїх завдань та функцій щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення національного законодавства. Хоча деякі положення вказаної статті містять альтернативні варіанти вирішення спору (звернення до районного, міськрайонного, районного у містах суду із позовом у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України), вказане не нівелює значення адміністративної скарги у процедурі відновлення порушених прав і законних інтересів заявника.

Тому важливим у даному випадку є визначення спільних та відмінних ознак адміністративної скарги та адміністративного позову як процесуальних форм захисту. Для адміністративної скарги, як і адміністративного позову, притаманні такі ознаки:

1) є процесуальною формою вирішення публічно-правового спору, оскільки останній виникає з відносин здійснення публічно-владних повноважень, однією із сторін є суб'єкт владних повноважень, правове становище сторін є юридично нерівним;

2) подаються у зв'язку із необхідністю захисту законних прав та інтересів суб'єкта звернення;

3) містять вимогу про захист прав, свобод та законних інтересів суб'єкта звернення до суб'єкта владних повноважень, який приймав відповідне рішення, дію або бездіяльність.

Ознаками, які характерні безпосередньо для адміністративної скарги, можна назвати такі:

1) є позасудовим (досудовим) захистом прав, свобод та законних інтересів заявника;

2) подання є безоплатним, тобто законодавством не встановлено адміністративного збору за подання адміністративної скарги;

3) спрощена процедура розгляду, яка не передбачає складного формалізованого механізму регулювання процедури розгляду адміністративної скарги;

Враховуючи відсутність складного формалізованого механізму регулювання процедур розгляду адміністративної скарги, вбачається, що самі вимоги до форми та змісту адміністративної скарги не мають чіткого формально визначеного переліку складових останньої.

Аналізуючи суть та зміст інституту адміністративного оскарження, можна сказати, що адміністративна скарга має містити наступні складові: назва адміністративного органу, який уповноважений розглядати адміністративну скаргу; інформація про суб'єкта звернення (прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання та засоби зв'язку), суть порушеного питання, прохальна частина щодо суті порушеного питання.

Крім того, адміністративна скарга повинна бути підписана скаржником, а у разі подання адміністративної скарги представником суб'єкта звернення – надані докази на підтвердження повноважень представника (наприклад, довіреність, ордер адвокат). У разі подання адміністративної скарги засобами електронного зв'язку електронний документ має бути підписаний електронним підписом відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [2].

Додатково адміністративна скарга може містити посилання на спосіб отримання відповіді за результатами її розгляду.

На противагу цього зауважуємо, що адміністративний позов є формально визначеним процесуальним документом, вимоги до якого містяться в статті 160 КАС України і виражаються у чітких складових із обов'язковим викладенням обставин, поданням відповідних доказів тощо [3].

Таким чином, адміністративна скарга є важливим інструментом у системи захисту прав та законних інтересів відповідного заявника, а також одним із ключових елементів такої окремої адміністративної процедури як адміністративне оскарження, оскільки виступає «точкою відліку» у оскарженні рішення, дії або бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213–330): Закон України від 07. 12. 1984 р. № 1888-IX. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732–10#Text (дата звернення 02. 12. 2021).

2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22. 05. 2003 р. № 1591-IX. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851–15#Text (дата звернення 02. 12. 2021).

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06. 07. 2005 р. № 2747-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747–15 (дата звернення 02. 12. 2021).

Науковий керівник: д.ю.н., професор Біла-Тіунова Л. Р.

СЕКЦІЯ 5
ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

Колодій Анастасія Миколаївна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИКА АДВОКАТА У ПОЗАРОБОЧИЙ ЧАС

Етика адвоката є складовою частиною духовної культури юриста, системою законодавчо визначених, історично та природно сформованих моделей поведінки й комунікації у робочий та позаробочий час, які мають відповідати нормам моралі суспільства і державній духовності. Особливістю адвокатської етики є те, що вона включає в себе моральне значення професії адвоката, а також закріплюється нормами права, регламентується статутами та інструкціями. Та все ж, сьогодні відсутній єдиний комплексний регулятор поведінки етики юриста, зокрема адвоката, крім Правил адвокатської етики.

Правнича етика формувалась протягом попередніх часів, в якому можна прослідкувати ряд сталих закономірностей, зокрема залежність змісту етики адвоката від соціального та правового, культурного розвитку суспільства, духовного досвіду минулих поколінь.

Зрозуміло, що нормувати всі аспекти етики адвоката неможливо. Про те, правник має уміти відстоювати та обґрунтовуватипевну юридичну позицію, сприяти юридичній зацікавленості громадян, підвищувати авторитет правової науки. Адвокат своїми професійними діями повинен виявляти повагу до права, повинен довести, що саме він є працівником юридичної сфери та правозахисником [1, с. 36]. Не залежно від періоду доби правник повинен пам’ятати про основне своє покликання, головної мети і сенсу життя – піклування про людей та служіння їм.

Адвокат має вміти розумно організовувати свій робочий час та час для дозвілля і відпочинку для зняття емоційної напруги, відновлення фізичної енергії та особистого розвитку.

Стиль поведінки адвоката є однією з основ належної його професійної діяльності. Таку поведінку суб'єкта можна визначити внутрішніми (уміння керуватися нормами поведінки, що є загальноприйнятими у суспільстві) та зовнішніми (манери, реальні вчинки, одяг особи, рівень володіння літературною мовою) чинниками. Під словом «манери» слід розуміти комплекс звичок у поведінці особи, які проявляються у ставленні до співрозмовників, формі спілкування, певних деталях поведінки, зокрема й у дрібних, на перший погляд, рухах, які повсякчасно повторюються. Манери можуть бути як позитивні, так і негативні в залежності від рівня моральності, життєвого досвіду та вихованості особи [2, с. 91]. Варто також зауважити, що перше враження про людину стає остаточним.

Фундаментальною складовою процесу реалізації загальновизнаних норм поведінки вважаємо зовнішній вигляд, правильна постава, тверда та пряма хода, підігнанийпо фігурі одяг, навощене взуття. Неохайний зовнішній вигляд адвоката не викликає довіри. Підсумовуючи, можна визначити поняття індивідуального стилю поведінки адвоката, під яким слід розумітикомплект дій суб'єкта, які визначають його місце та роль в суспільстві. Враховуючи вищезазначене, правникмаєвміти об'єктивно оцінювати себе. Однак, зайва увага до своєї особистості та бажання привернути до себе як можна більше її, вирізнення неординарністю може призвести до створення штучного авторитету, який в подальшому тільки нашкодить йому.

Культура комунікації не успадковується, оскільки засвоєння закономірностей спілкування є наслідком виховання. Правник повинен навчитись спілкуватися з колегами та населенням, засвоїти загальноприйняті правила поведінки. Під час спілкування вагоме значення має перш за все культура мовлення, яка дає впевненість у собі тапереконливості по відношенню до оточуючих. Оволодіння культурою мовлення є процесом постійним. Безумовно, із збільшенням потоку інформації, аособливо юридичної, залишається важливим вмінняла-

конічно, точно і доречно формулювати думки як усно, так і на письмі. Нечітка, скупа мова, з частим вживанням тавтології вказує на обмеженість світогляду, низький рівень впевненості та компетенції. Про культуру листування, тактовність та повагу у спілкуванні юрист повинен пам'ятати завжди. Оскільки адвокат виступає суб'єктом права, його культура мовлення зобов'язує притримуватись закріплених правил та норм комунікації як в робочий час, так і поза ним, за що він несе особливу відповідальність [3, с. 146–147].

Адвокат безумовно живе в суспільстві. Він має коло родичів та друзів, спілкується з тими, з ким колись працював, навчався в одній школі, або інституті тощо. Відповідно, з цими людьми не слід втрачати спілкування. Однак важливо, щоб таке спілкування не зашкодилопрофесійній діяльності, не перешкоджало нормам правничої моралі. Найнебезпечнішою для адвоката є товариство з особами, які вчиняють тиск, маючи на меті отримати певні незаконні послуги. Дехто умисно, прикриваючись знайомством з адвокатом, вчиняє явно протиправні або навіть злочинні діяння. Контактуючи з знайомими та близькими людьми, адвокат повинен пам'ятати та дотримуватись правил адвокатської етики, не розголошувати дані, що отримані під час зайняття професійною діяльністю.

Як один з основних елементівправничої деонтології, зовнішня культура адвоката дає підстави населенню приймати певні уявлення про адвокатів, їхню компетенцію. Це формує первинне враження про адвоката та впливає на думку про нього, перш за все не як про професіонала чи фахівця, а як про особу. У вільний від роботи час вдома, в побуті, в оточенні сусідів адвокат не повинен забувати про такі риси як тактовність, чуйність, гостинність, добропорядність.

В сімейному житті професія адвоката також має неабиякий вплив івимагає певної належної поведінки. Це насамперед високий рівень моральності, оскільки не може бути розбіжності в поглядах моральності в робочий та позаробочий час.

Таким чином, особливості характеру праці адвоката вимагають особливої уваги до його зовнішньої культури. Це зумовлюється насамперед тим, що адвокати виконують важливу соціальну функцію.

Необхідно отримувати нові знання, розвиватись в різних галузях науки та культури, розвиватись у соціально-творчих напрямках, щоб сформувати таку зовнішню культуру, яка б несла в собі цінність та повагу до адвокатської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Сливка С.С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект). Львів: Світ, 2000. 336 с.
2. Сливка С.С. Юридична деонтологія: підручник. Вид. 2-е, пере-роб. ідопКиїв; АТІКА, 2003. 296 с.
3. Білечук П. Д., Сливка С.С. Правова деонтологія/ за ред. акад. Білечка П.Д. Київ: АТІКА, 1999. 320 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

Лоншакова Валерія Сергіївна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕТИЧНІ ПИТАННЯ В РОБОТІ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досудове розслідування є невід'ємною функцією кожного органу, який займається слідчою діяльністю, а слідчі є ключовими людьми, які відіграють найважливішу роль у виконанні мети досудового розслідування. Слідча діяльність набуває особливої актуальності й сьогодні, коли рівень злочинності зростає, а слідчі працюють з максимальним фізичним та моральним навантаженням і, тим самим, наражаються на жорстокі прояви злочинності, інколи перебувають в екстремальних ситуаціях, здійснюють безліч невідкладних та важливих заходів, приймають відповідальні рішення згідно з процесуальним законодавством. При цьому жодні негативні чинники не повинні впливати на додержання слідчим високих моральних якостей: він повинен залишатися ідеалом непідкупності, моральної чистоти, скромності, берегти й примножувати найкращі традиції слідчої діяльності [1, с. 104].

Але, як і в будь-якій сфері, професія слідчого не виключення: існує ряд проблем із забезпеченням моральності під час досудового розслідування.

У процесі розслідування кримінального правопорушення слідчий входить у систему моральних відносин із широким колом громадян, у тій чи іншій формі, які стосуються скоєного кримінального правопорушення чи провадження у кримінальній справі. Це громадяни, зацікавлені в результаті справи, що захищають свої права та інтереси, тобто учасники процесу (підозрюваний, потерпілий, їх представники, захисник підозрюваного тощо). Саме у відносинах із цими особами у слідчого насамперед виникають правничі та моральні обов'язки під час виконання ним своїх функцій [2, с. 99].

Моральні засади досудового слідства містяться у кримінальному процесуальному законодавстві або обумовлені загальними принципами і нормами моралі і визначають зміст взаємовідносин слідчого і всіх осіб, що беруть участь у справі.

Багато етичних проблем виникає при виконанні слідчих дій. Кожна проведена слідча дія є юридичним фактом, в якому склалися відповідні правовідносини слідчого з учасниками процесу. Розглянемо такі слідчі дії, як допит, огляд, обшук та отримання зразків для експертизи.

Найпоширенішою слідчою дією, яка проводиться в процесі слідства, є допит. Його суть полягає в отриманні від допитуваного відомостей про події кримінального правопорушення, осіб, які його вчинили, причини та умови та інші обставини, що мають значення для справи.

Якщо звернутися до норм кримінального процесуального законодавства, то можна зробити висновок, що під час допиту основним моральним обов'язком слідчого є встановлення та належна оцінка викладених особами фактів, а отримання цих відомостей можливе лише відповідно до закону. Під час допиту моральній оцінці підлягають рішення слідчого про виклик на допит, про місце і час допиту, про осіб, присутніх на допиті, а також про тактику допиту та способи фіксації результатів [3, с. 77].

Допит різних учасників процесу відрізняється характером та можливостями отримати інформацію про події кримінального правопорушення. Якщо слідчий і потерпілий зобов'язані давати правдиві показання, то для підозрюваного і обвинуваченого – це право. Ця обставина не повинна впливати на ставлення слідчого до учасників процесу. У зв'язку з цим, застосування тактичних прийомів під час допиту ґрунтується як на загальних моральних засадах, так і на спеціальних, які формуються залежно від особливостей процесуального становища особи. Те, що допустимо під час допиту обвинуваченого (використання пасток, хитрощів тощо), не може використовуватись під час допиту потерпілого чи свідка [4, с. 59]. У всіх випадках правило про те, що слідчий повинен поважати честь і гідність допитуваного при проведенні допиту, дотримуватись загальнолюдських моральних цінностей, повинно залишатися незмінним.

Огляд є однією з найпоширеніших слідчих дій. До того ж, він часто здійснюється на початку провадження у справі, а коли потрібно негайно оглянути місце події,– то і до моменту внесення відомостей до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК).

До етичних вимог стосовно дій слідчого під час огляду належить: негайне прибуття на місце події слідчо-оперативної групи; виявлення потерпілим співчуття та забезпечення впевненості в тому, що кримінальне правопорушення буде розкрито, а винні – справедливо покарані; заборона на проведення заходів, що призводять до безладу, які не зумовлені крайньою потребою, та відновлення початкової обстановки. При цьому в слідчо-оперативній групі слідчий повинен зайняти положення лідера, а її члени повинні продемонструвати повагу один до одного та до понятих. З місця події можуть бути вилучені лише такі об'єкти, які можуть мати певне відношення до кримінального провадженння [5, с. 162].

Під час проведення оглядів та інших слідчих дій варто утримуватися від характеристик тих чи інших осіб або їхніх дій. Якщо член слідчо-оперативної групи раптово дозволить собі аморальний вчинок, чи то словом образить будь-кого з присутніх, чи то своєю

дією,– слідчий зобов'язаний попередити наодинці винуватого та попросити вибачення у присутніх [5, с. 163].

Стосовно обшуку, то ця слідча дія має певні обмеження прав і свобод людини, але відіграє важливу роль у встановленні істини у кримінальній справі. З цієї причини проведення обшуку викликає серйозні моральні проблеми. Тому цілком виправданою є значна увага стосовно визначення меж і можливостей його здійснення.

При проведенні обшуку можливе обмеження конституційних прав громадян, в том числі права на таємницю особистого життя, оскільки житло є традиційним домашнім осередком, зокрема, місцем не для сторонніх. Права громадян, обмеження яких може спостерігатися при проведенні обшуку – це серйозні моральні проблеми, які вимагають створення реальних гарантій для їх забезпечення [5, с. 171].

Найбільша кількість порушень етики та позитивного права відбувається під час дактилоскопії. Отримавши відповідну інформацію шляхом ознайомлення з антропологічними даними рук людини, слідчий не має морального права використовувати її в інших цілях. Такі файли є офіційними та обмеженими в доступі.

Під час роботи із слідами запаху також може бути порушення моральних норм, особливо при приниженні особи через її специфічний запах, поширення такої інформації серед інших.

Таким чином, через величезну кількість слідчих дій, тактичних прийомів, які використовуються слідчими при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, існує великий масив етичних питань. Проведення слідчих дій під час досудового розслідування кримінальних справ ґрунтується на засадах моралі та толерантності до людини як до найважливішої соціальної цінності в суспільстві. При цьому, не допускається свідоме зволікання етичних основ, оскільки це викликає неповагу чи будь-які сумніви не лише до особи, яка виконує кримінальні процесуальні функції, а й до відповідного органу, в якому вона працює.

Список використаних джерел:

1. Рогатинська Н. З. Слідча етика: постановка та дослідження проблеми в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2013. Вип. 22. С. 103–106.

2. Юридична етика: Навч. посіб. / Г.В. Гребеньков, Д.П. Фіолевський. К: *Алерта.* 2004. 209 с.
3. Любичев С.Г. Этические основы следственной тактики. М., 1980. 240 с.
4. Білоусов О.І. Оцінювання свідчень обвинувачених, підозрюваних, потерпілих і свідків. *Посібник для слідчих і суддів.* К., 1995. 136 с.
5. Парасюк В.М. Філософські аспекти процесуальної діяльності слідчого: монографія. Львів: *Львівський державний університет внутрішніх справ.* 2009. 225 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І.О.

Руснак Софія Василівна
студентка 2-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції, Національного університету «Одеська юридична академія»

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СЛУЖБИ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Конституція України передбачає, що саме гарантії прав та свобод людини обумовлюють сенс та курс роботи держави. Проте, існуюче на даний момент положення зумовлює достатньо нелегкі умови для результативного втілення цих прав. Важливим вбачається не тільки формування дієвої системи безпеки прав і свобод жителів України під час здійснення нормотворчої роботи, але й виконання державними органами дій для результативного втілення мір, котрі входять до їх обов'язків. Тож, головним державним органом для надавання послуг громадянам саме через забезпечення гарантій їх конституційних прав та свобод, боротьбі з правопорушниками та захисту спокою громадян, а також суцільного добробуту є Національна поліція України.

Зважаючи на невідповідність між нормативним формулюванням та його практичним застосуванням, викликану довгостроковими змінами у правоохоронній сфері, та аналізуючи дієву організацію покладених на Національну поліцію України функцій стосовно захисту особи, суспільності загалом та зацікавленості країни щодо протиправних діянь по відношенню до неї, на основі опрацьованих нормативних актів та спеціальної літератури, що стосуються цієї сфери, а також звіту Національної поліції України про результати роботи

у 2020 році – можна визначити наступні рекомендації, щодо удосконалення роботи даних органів.

1. В процесі фахового навчання кадрів Національної поліції України варто інформувати їх про європейські норми та шаблони роботи поліцейського, користуючись впровадженням спеціалізованих лекцій.

2. Впровадити дієві способи задля введення в роботу гіперпосилань (чи реалізацію таких технічних можливостей іншим чином) у певних місцевих адміністративних одиницях Національної поліції України, для надавання комфортних засобів громадянам для залишення електронних повідомлень про скоєння кримінального порушення та з приводу інших правопорушень, взаємопов'язаних з роботою поліції.

3. Для застосування повною мірою потенціалу жителів, що діють на основі добровольців, відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» № 3236-VI від 19. 04. 2011, започаткувати на службових веб-порталах кожного з місцевих підрозділів Національної поліції України технічні умови, що допускали б:

а) реєстрацію громадян, котрі хотіли б за власним бажанням надавати допомогу працівникам Національної поліції України у правозахисній роботі;

б) визначити спрямованість правозахисної роботи, де, на їх думку, буде доцільним та припустимим особисто допомагати поліцейським;

в) визначитися з певними днями та годинами у тижні, комфортними для них самих, щоб приділити цей період часу наданню допомоги поліцейським у визначених напрямах. Абоненти таких сайтів мусять отримати таку технічну змогу, як пропозиція конкретної спрямованості правозахисної діяльності, в яких вони, у свою чергу, мали б змогу зробити свій внесок, як представники громадськості, поняті (при укладанні протоколів про здійснення адміністративних порушень) та ін. Приміром, конкретному громадянину завдають значні незручності транспортні засоби (такі, як автомобілі), які власники паркують у деяких, не відведених для цього місцях, порушую-

чи при цьому закон, цей громадянин реєструється на сайті та вказує це місце, у такий спосіб показуючи свій інтерес у певний вказаний ним час вийти на контакт з поліцією у конкретній місцевій ділянці для надання моральної, або іншої допомоги.

Поліцейські, у повноваження яких входить дана проблема, взяли б до уваги такий ентузіазм громадян при проектування певних заходів, що стосуються саме їх служби. Така співпраця збільшить впевненість громадян в роботі Національної поліції України.

4. Створити сервер анонімних повідомлень несподіваних свідків скоєння правопорушень і завбачити в сервері змогу подання електронних копій несподіваних та навмисне зроблених відео та фото, або ж аудіо записів, котрі очевидці вважають важливими елементами у справі.

5. У рамках Міжнародної програми по роботі з підвищення професійності для правозахисних органів Департаменту юстиції Сполучених Штатів Америки (ICTAP), котра на даний момент вже актуально й в Україні, запровадити навчання органів поліції із залученням спеціалістів у таких сферах, як: «Тактикоспеціальна підготовка», «Вогнева підготовка» та «Спеціальна фізична підготовка» у межах єдиної програми «Забезпечення особистої безпеки та застосування сили». В цілому програма повинна продовжуватися не менше року. Повторюваність такого курсу чудово підійде для вже більш глибокого вивчення матеріалу. Такий варіант навчання поліцейських має місце у великої кількості країн Європи, наприклад у Румунії (школа підготовки поліцейських у м. Кампіна).

6. Проводити зі співробітниками закладів вищої освіти системи МВС України колективні наукові спостереження з поточних проблем службової, оперативно-розшукової та слідчої роботи органів Національної поліції України.

7. Влаштовувати тренінги за певними сферами роботи поліції, котрі мають на меті удосконалення їх фахового розвитку та вправності. Мова йде про таку предметну область, як:

а) уникнення корупційних проявів саме в оточенні поліцейських;

б) застосування в роботі працівників досудового розслідування рішень Європейського суду з прав людини;

в) розкриття та уникнення суспільно-небезпечним поведінковим проявам терористичного характеру (особливі політичні, релігійні чи інші екстремістські погляди) тощо.

У підсумку доречним буде зауважити, що наведені рекомендації щодо удосконалення роботи Національної поліції України дозволять певним чином усунути прогалини у законодавчому забезпеченні реалізації окремим категоріями працівників своїх повноважень щодо забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580–19. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020. pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кісліцина І. О.

Чуфай Лілія Романівна
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

У сучасному світі проблема збереження адвокатської таємниці стає дедалі актуальнішою. З кожним роком довіра українського народу до адвокатів, прямих захисників їхніх прав, стає все меншою, а питання розголошення адвокатської таємниці гостро стоїть на порядку денному. Варто проаналізувати значення та законодавче закріплення адвокатської таємниці.

Як зазначає голова комітету захисту професійних прав адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності Ілля Костін: «Адвокат законодавчо зобов'язаний зберігати таємницю, і це головна запорука довіри клієнта». Ця довіра дає можливість отримувати від клієнта інформацію для подальшого захисту його прав та інтересів. Момент

виникнення адвокатської таємниці визначається моментом звернення клієнта до адвоката для надання правової допомоги. Це правило поширюється і на випадки, коли в інтересах особи до адвоката звертаються інші зацікавлені особи, наприклад родичі цієї особи. Досить точне тлумачення поняття адвокатської таємниці дає Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У статті 22 цього закону вказано, що це «будь-яка інформація…про клієнта». Також визначено коло осіб, на яких поширюється обов'язок збереження адвокатської таємниці. Згідно з законом поняття «таємниці» дає можливість зробити висновок, що законодавець бачить збереження адвокатської таємниці як одну з важливих гарантій його діяльності [1].

У Загальному кодексі правил для адвокатів Європейської співдружності зазначається, що адвокат повинен в однаковій мірі зберігати в таємниці як відомості, отримані ним від клієнта, так і інформацію про клієнта, отриману ним в процесі надання послуг клієнту. Не можна допустити зловживання адвоката довірою клієнтів і з моральної точки зору.

Принцим збереження конфіденційності відносин між адвокатом та клієнтом також закріплено в пункті 13 Стандартів незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, які прийняті на конференції Міжнародної асоціації юристів у вересні 1990 р. в м. Нью-Йорку. Зазначається, що юристам, для забезпечення ефективного виконання професійних обов'язків, повинен забезпечуватися захист документів від вилучення та перевірок, а також захист від втручання в електронні засоби зв'язку та інформаційні системи [2].

Варто зазначити, що адвокат зобов'язаний зберігати таємницю клієнта незалежно від того, скільки разів звертався до нього клієнт, а також скільки часу пройшло з моменту такого звернення.

Норми щодо забезпечення адвокатської таємниці містяться також і в кримінальному процесуальному законодавстві. Зокрема, слід звернути увагу на те, що під час кримінального провадження гарантується таємниця листування, телефонних розмов та інших форм спілкування (ст. 14 КПК); не підлягають огляду, вилученню чи

розголошенню документи, пов'язані з виконанням захисту, без згоди (ст. 46) [3].

Отже, беручи до уваги вище сказане, можна дійти висновку, що адвокат не може і не повинен розкривати жодних відомостей, довірених йому клієнтом, незалежно від умов та ситуацій, і ніяких меж у цьому питанні не може бути поставлено. Варто пам'ятати, що запорукою прозорої ділової репутації адвоката є його вміння професійно застосовувати свої навички насамперед при гарантуванні захисту та збереженні адвокатської таємниці.

Список використаних джерел:

1. Юстін І. Адвокатська таємниця. Трагедія у 4 частинах. *Юридична газета*. 2016. № 51. С. 32–33.

2. Організація судових та правоохоронних органів: навч. посіб.: у 2 ч. / Т. Б. Вільчик, П. М. Каркач, А. В. Лапкін та ін.; за ред. Л. М. Москвич. Х.: Право, 2016. 370 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17#Text

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Кісліцина І. О.

СЕКЦІЯ 6
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Колесніченко Сергій Васильович
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

На сьогодні, коли наша держава орієнтована на європейську економіку, договір підряду набуває широкого значення і є основним засобом організації відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, та виступає формою та засобом організації правових зв'язків.

Договір підряду регулює широке коло робіт які виконуються в різних сферах. Одними з найбільш розроблених, «класичних» напрямків підряду є будівельні роботи, які перебувають у спорудженні різних будівель та споруд. У сучасній зарубіжній практиці будівництва виробничих об'єктів особливе місце займають договори про будівництво «під ключ», які передбачають будівництво повністю готового до експлуатації об'єкта.

У юридичній літературі радянського періоду, присвяченої цивільному праву зарубіжних країн, зазначалося, що «законодавство капіталістичних країн погано регламентує відносини, які виникають з договору будівельного підряду. [1, с. 123] Зазначені відносини віддані на відкуп учасникам будівельної промисловості та регулюються переважно формулярним правом. При цьому формулярне право не є правом у власному розумінні слова, але відіграє істотну роль у регулюванні договірних відносин, пов'язаних з будівництвом, оскільки воно узагальнює договірну та судову практику у цій галузі. [2, с. 67] Зазначене характерно як країн загального права, так і країн романо-германського права.

Особливий інтерес викликає підхід регулювання договірних відносин, зокрема у сфері договору будівельного підряду, країн англо-саксонської правової сім'ї, який формувався переважно під впливом судового прецеденту. Яскравим представником англо-саксонської

правової сім'ї є Англія, в якій, незважаючи на превалююче становище судового прецеденту, було прийнято низку нормативних актів з найбільш значущих питань договірного права: Закон про надання житлових грантів, будівництво та відновлення 1996 року, Схема для будівельних контрактів Англії та Уельса 1998 р., схема для будівельних контрактів Шотландії. [3, с. 123]

У контексті підходу до регулювання відносин з договору будівельного підряду, найбільший інтерес являє Закон «Про надання житлових грантів, будівництво та відновлення» 1996 року, що застосовується до правовідносин з договору будівельного підряду, що виникли лише після набуття чинності закону на території Англії, Шотландії та Уельсу.

Закон «Про надання житлових грантів, будівництво та відновлення» 1996 року визначає загальні положення будівельного контракту, зокрема, у ньому містяться визначення будівельного контракту, перелік робіт, що належать до будівельних робіт, імперативні вимоги до форми будівельного контракту, способи досудового врегулювання спору між сторонами договору, і навіть порядок здійснення платежів. При цьому «англійський законодавець, очевидно, не ставив собі за мету вирішити питання загального (принципового) характеру, а швидше навпаки, діяв «з огляду» на commonlaw, і «підлаштовувався» під прецедентне право [4, с. 44]

У країнах романо-германської правової сім'ї підхід регулювання договору будівельного підряду, через свою специфіку, вираженої як превалюючого становища закону (нормативного правового акта) над судовим прецедентом, значно відрізняється від підходу країн англосаксонської правової сім'ї.

У деяких країнах романо-німецької правової сім'ї, наприклад, у Німеччині відсутній окремий закон або розділ уніфікованого Цивільного кодексу, який був би цілком присвячений договору будівельного підряду. У Німеччині норми, що регулюють відносини, що випливають із договору будівельного підряд, містяться у підрозділі 1 розділу 9 «Договір підряду та подібні договори» Цивільного уложення Німеччини.

Серед особливостей Цивільного уложення Німеччини, у частині регулювання договору будівельного підряду, можна виділити такі:

– Можливість застосування для виконання будівельних робіт забезпечувальної іпотеки (§ 648);

– Можливість забезпечення реалізації права підрядника на винагороду.

Суть забезпечення реалізації права підрядника на винагороду зводиться до наступного: сторони договору будівельного підряду можуть передбачити у договорі забезпечення, сторони договору самостійно визначають терміни надання забезпечення, у своїй розмір забезпечення визначається розміром винагороди. При цьому з метою припинення зловживання з боку недобросовісних замовників у разі порушення замовником термінів надання забезпечення законодавець наділив підрядника правом розірвати договір будівельного підряду в односторонньому порядку, попередньо повідомивши про це замовника (§ 648a) [5, с. 226].

Проведений аналіз підходів до регулювання правовідносин, що випливають із договору будівельного підряду у різних країнах, дозволив встановити, що підхід держав до нормативного закріплення норм, що регулюють відносини з договору будівельного підряду, дуже різноманітний.

Разом з тим, у країнах однієї правової сім'ї простежується наявність схожого підходу до визначення поняття, форми та суттєвих умов договору будівельного підряду, наприклад, у країнах романонімецької правової сім'ї, за рідкісним винятком, в уніфікованих кодексах містяться загальні положення, що регулюють правовідносини, що випливають з договору будівельного підряду, у країнах англосаксонської правової сім'ї істотний внесок у правове регулювання договору будівельного підряду зробила судова практика.

Список використаних джерел:

1. Международное право: Учебник. / отв. ред. Ю.М. Колосов, В.И. Кузнецов. М.: Междунар. отношения, 1995. 608 с.

2. Голубєва Н.Ю. Свобода договору як принцип цивільного права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 65–70. URL: http://nbuv. gov. ua/UJRN/apdp_2009_51_11.

3. Белых В. С. Договорное право Англии: сравнительно-правовое исследование. Москва: Проспект, 2017. 206 с.
4. Дубинчин А. А. Английское контрактное право: статуты, прецеденты, комментарии. Часть 1. Заключение договора. Екатеринбург: Уральский рабочий, 2014. 236 с.
5. Лысенко О. Л. Гражданское право в Германии в XX в.: реформа обязательственного права. *Проблемы истории государства и права: Сб. науч. тр. в честь юбилея проф. Н. А. Крашенинниковой. /* отв. ред. В. А. Томсинов. М., 2009. С. 224–240.

Маньковський Володимир Валерійович,
аспірант 3-го року навчання
Національний університет «Одеська юридична академія»

АНАТОМІЧНИЙ МАТЕРІАЛ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ (СПАДКОВИХ) ПРАВОВІДНОСИН

Сучасне суспільство розвивається швидкими темпами, тому на сьогоднішній день слід говорити і про прогресивне збільшення його потреб, задоволення яких в багатьох випадках забезпечується цивільними правовідносинами. Проблема становлення цих взаємин полягає в невизначеній позиції українського законодавця щодо їх можливих об'єктів. Наявність медичних і біологічних розробок, розвиток генної інженерії, запровадження трансплантології, застосування репродуктивних технологій, дослідження та використання стовбурових клітин зумовили необхідність однозначного встановлення правового статусу та перегляду існуючого цивільно-правового режиму анатомічного матеріалу.

Згідно п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» анатомічні матеріали – органи, тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини.

Анатомічні матеріали самі по собі, вже будучи відділені від людини, мають самостійну матеріальну цінність, яка супроводжується корисністю (здатністю задовольняти потреби) та доступністю володіння. Таким чином, анатомічні матеріали людини, виступаючи елементами матеріальної бази немайнового блага здоров'я і врешті-решт блага життя, своєю чергою самі є матеріальним явищем, а тому їх на законних підставах можна назвати об'єктами цивільних правовідносин [1, с. 144].

Анатомічні матеріали слід кваліфікувати як річ, оскільки вони є індивідуально визначеними та характеризуються відносною самостійністю існування. Тому для визначення правового статусу анатомічного матеріалу слід опиратися на концепцію права власності, ігноруючи при цьому етичні та релігійні переконання.

Відповідно до ч. 1 ст. 316 Цивільного кодексу України правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб.

Підтвердженням розповсюдження на анатомічні матеріали режиму права власності можна вважати і норму, передбачену ч. 1 ст. 317 Цивільного кодексу України, яка встановлює зміст права власності, тобто правомочності власника – володіння, користування та розпорядження. При цьому дані правомочності мають певну специфіку.

Так, анатомічні матеріали слід вважати річчю лише після відокремлення їх від тіла людини. При цьому такі матеріали для збереження їх властивостей мають знаходитися в спеціально відведених місцях – кріобанках, біорепозитаріях та ін. Тобто власник позбавлений фактичного володіння своєю власністю, але право власності за ним зберігається, оскільки така ситуація розглядається в рамках відносин, що обумовлюють зберігання.

Користування річчю полягає у вилучені її корисних властивостей. Особливість правомочності користування анатомічним матеріалом проявляється, як правило, в її опосередкованому характері. Тобто власник отримує користь від об'єкта права власності через дії інших осіб. Наприклад, правомочність користування власника буде реалізовуватися шляхом застосування спеціалістом щодо нього репродуктивних технологій з використанням власного анатомічного матеріалу.

Власник речі має право самостійно вирішувати її подальшу долю, тобто здійснювати правомочність розпорядження. Розпорядження анатомічними матеріалами за загальним правилом не відрізняється від розпорядження звичайним майном, однак неординарна правова природа анатомічних матеріалів людини певним чином окреслює можливі сфери такого розпорядження. Так, тільки для анатомічних матеріалів застосовується такий спосіб відчуження як донорство.

Поширення на анатомічний матеріал цивільно-правового режиму власності має принципове значення для можливості спадкування цього об'єкту цивільних правовідносин, адже за такої умови анатомічний матеріал можна буде зараховувати до спадкової маси. При чому таке зарахування має відбуватися лише в тому випадку, коли виокремлення анатомічного матеріалу як речі, тобто відділення від тіла людини, відбулося до її смерті, оскільки в Україні діє «принцип незгоди на посмертне донорство».

Нажаль, міжнародна спільнота також однозначно ще не визнала правового статусу анатомічного матеріалу, хоча перший прецедент щодо визначення долі анатомічного матеріалу стався ще в 1984 році у Франції (справа «Parlaix проти банку CECOS»). Згідно матеріалів цієї справи чоловік здав на зберігання у кріобанк свій генетичний матеріал. Після його смерті дружина звернулася до кріобанку з вимогою передати їй гамети покійного для проведення штучної інсемінації. Отримавши відмову, за захистом своїх прав жінка звернулася до суду. Суд визначив генетичний матеріал померлого чоловіка як «сім'я життя», умову реалізації права людини на продовження роду, та присудив передати його вдові [2, с. 48–49].

Передача у спадщину анатомічного матеріалу забезпечить не лише дотримання особистого немайнового права, а й майнового. Так, стовбурові клітини, які були заморожені за життя спадкодавця, мають істотну грошову вартість, так як використовуються в цілях дослідження та лікування.

Таким чином, визнання за анатомічним матеріалом правового статусу речі та поширення на нього режиму права власності дозволить уникнути низки проблем щодо реалізації прав та законних інтересів особи у цивільних правовідносинах.

Список використаних джерел:

1. Губський О. В. Характеристика об'єктів цивільних правовідносин донорства органів та інших анатомічних матеріалів та репродуктивних клітин. *Наше право.* 2014. № 10. С. 144.

2. Венедіктова І. Реалізація і захист інтересів осіб у репродуктивних правовідносинах. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 48–49.

Сауляк Руслан Володимирович
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ БУДІВНИЦТВА

Складна система договірних зв'язків у договорі будівельного підряду потребує значної юридичної деталізації його правового регулювання. Складність договірних зв'язків пов'язана із тим, що договір будівельного підряду може охоплювати як нове будівництво, так і ремонт будівель і споруд, виконання монтажних, пусконалагоджувальних та інших робіт. На усіх етапах будівництва можуть виникати проблеми правового характеру з приводу розуміння істотних умов договору будівельного підряду, які потребують теоретичного осмислення та створення належного механізму захисту прав та інтересів учасників відносин будівельного підряду.

У Цивільному кодексі України [1] (далі – ЦК України) не використовується термін «капітальне будівництво», що дозволяє застосовувати норми про будівельний підряд до будь-яких видів будівництва, на відміну від глави 33 Господарського кодексу України, якою врегульоване лише капітальне будівництво.

Відповідно до ч. 2 ст. 875 ЦК України «договір будівельного підряду укладається на проведення нового будівництва, капітального ремонту, реконструкції (технічного переоснащення) підприємств, будівель (зокрема житлових будинків), споруд, виконання монтажних, пусконалагоджувальних та інших робіт, нерозривно пов'язаних з місцезнаходженням об'єкта». У абз. 5 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» [2] зазначається, що «об'єктами будівництва є будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення, їх комплекси, лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури». Отже, об'єктом будівництва є будівлі, капітальні споруди (або окремі приміщення), некапітальні конструкції (ларькі, палатки, кіоски тощо), які не мають капітального фундаменту та взагалі не відносяться до об'єктів нерухомості, будівництво яких здійснюється за єдиним проектом шляхом виконання підрядником доручених йому робіт.

Згідно п. 15 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві» сторони договору будівельного підряду мають визначити «найменування об'єкта будівництва та його місцезнаходження, основні параметри (потужність, площа, об'єм тощо), склад та обсяги робіт, які передбачені проектною документацією та підлягають виконанню підрядником, інші показники, що характеризують предмет договору» [3].

Чинне законодавство України не містить визначення понять «будівля» та «капітальна споруда». Відповідно до Державного класифікатору будівель надається наступне їх визначення: «споруди – це будівельні системи, пов'язані з землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт; будівлі – це споруди, що складаються з несучих та огороджувальних або сполучених (несучо-огороджувальних) конструкцій, які утворюють наземні або підземні приміщення, призначені для проживання або перебування людей, розміщення устаткування, тварин, рослин, а також предметів. До будівель відносяться: житлові будинки, гуртожитки, готелі, ресторани, торговельні будівлі, промислові будівлі, вокзали, будівлі для публічних виступів, для медичних закладів та закладів освіти тощо» [4].

Отже, споруда є родовим поняттям, яке включає у себе у залежності від цільового призначення капітальні споруди та будівлі [5]. Поняття «будівля» може бути визначено як капітальна споруда, тісно пов'язана із землею [6, с. 90]. Споруди призначаються для технічних цілей такі, як «димарі, телевізійні вежі, мости, підпірні стіни і т.і., оскільки в них відсутні приміщення або вбудовані в них приміщення не визначають їхнього основного призначення» [7].

Таким чином, відсутність у законодавстві України визначень понять «будівля» та «капітальна споруда» є цілком зрозумілою, оскільки зазначені поняття не відносяться до числа правових категорій, а спеціальні правила про будівельний підряд не передбачають диференційованого підходу до правового регулювання будівель та споруд.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
2. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17. 02. 2011 р. № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. С. 1544. Ст. 343.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві» від 01. 08. 2005 р. № 668. *Офіційний вісник України*. 2005. № 31. Ст. 1867.
4. Наказ Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації «Державний класифікатор будівель та споруд 018–2000 № 507 від 17. 08. 2000 р. *Ліга. Бізнес. Інформ*., 2010.
5. Гінзбург М. Д. Правильно вживаймо в нормативних документах з будівництва терміни споруда, будівля і будова? *Ринок інсталяцій*. 2007. № 1. С. 53–54.
6. Гришаев С. П. Все о недвижимости. Учеб.– практ. пособие. М., 2000.
7. Романенко І. І. Конспект лекцій навчальної дисципліни «Будівлі і споруди» для студентів 1 курсу денної і 3 курсу заочної форм навчання та слухачів другої вищої освіти за напрямом підготовки (6. 030601) «Менеджмент» спеціалізації «Менеджмент організацій міського господарства». Х.: ХНАМГ, 2011. 131 с.

Узунов Сергій Опанасович
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЧИ ІСНУЄ ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ?

Інститут довірчої власності є яскравим прикладом використання у цивільному законодавстві України неадаптованих юридичних конструкцій, запозичених з інших правових систем. Доктринальні підходи до визначення права власності у цілому, і, зокрема довірчої власності, відрізняються в англосаксонській та континентальній правових системах. Так, системи англо-американського права не знають поділу прав на речові та зобов'язальні. Англійська конструкція трасту, який ґрунтується на визнанні одночасного існування кількох речових титулів власності з різними за обсягом і характером повноваженнями, не була сприйнята у жодному правопорядку континен-

тальної правової системи, зокрема й у національній правовій системі України.

У Цивільному кодексі України [1] (далі – ЦК України) глава 70 ЦК України має назву «Управління майном» та знаходиться в Розділі III «Окремі види зобов'язань». Структурне тлумачення норм ЦК України щодо довірчої власності свідчить про закріплення у цивільному законодавстві України зобов'язально-правового характеру юридичної конструкції довірчого управління, а також систематичного уникнення вживання терміну «довірчий», що є однією з характерних рис зобов'язання з управління майном.

Довірча власність як інститут речового права з'явилася у цивільному законодавстві України після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 19 червня 2003 р. [2]. Однак у ч. 2 ст. 316 ЦК України було лише запроваджено термін «довірча власність» та зазначено, що довірча власність є «особливим різновидом права власності», однак і на сьогодні цивільне законодавство не містить деталізації розуміння сутності цієї правової конструкції.

У відносинах довірчої власності відбувається перехід речового титулу на майно від установника управління до довірчого власника з умовою використання цього майна за цільовим характером в інтересах визначених осіб. Цільовий характер використання майна визначається метою передачі майна у довірчу власність. Протягом певного періоду часу, обумовленого метою використання майна, довірчий власник за концепцією трасту має найбільш повне право власності на це майно, з одночасною тимчасовою втратою цього правового титулу установником управління, за яким залишається право вимагати повернення за певних умов титулу власності від довірчого власника або від третіх осіб, що незаконно заволоділи цим майном. Крім того, за установником управління закріплюються виключні права контролю виконання умов довірчого управління, надання згоди на розпорядження та/або відчуження майна [3; 4, с. 18; 5, с. 22–23].

У цивільному законодавстві встановлюється перелік підстав виникнення відносин довірчої власності, якими є закон або договір

управління майном. Таким чином, відносини управління майном не можуть виникати на підставі одностороннього правочину, юридичного вчинку чи іншої правової форми волевиявлення власника майна.

Необхідність встановлення управління майном може виникати за відсутності самостійної волі власника у випадках, коли необхідність управління майном наявна, а воля власника з причин, від нього незалежних, не може бути виражена. У такому разі підставою виникнення управління майном є юридичний склад, до якого входять адміністративний акт про створення управління (рішення суду, органу опіки тощо) і договір, укладений з управителем, що безпосередньо породжує управління майном. В інтересах власника майна договір управління майном укладається іншою особою, якою може виступати відповідно до закону орган опіки та піклування, виконавець заповіту тощо.

На сьогодні, навіть після появи у 2019 р. забезпечувальної довірчої власності законодавство України щодо довірчої власності містить численні прогалини та неузгодженості. Тому вивчення проблемних питань інституту довірчої власності може бути проведено лише з врахуванням правової природи цього інституту у країнах англосаксонської та континентальної систем права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 19. 06. 2003 р. № 980-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980–15#Text

3. Майданик Р. А. Природа довірчої власності як особливого об'єкта цивільних прав за законодавством України. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2005. № 8 (46). С. 16–23.

4. Некіт К. Г. Договір довірчого управління майном: порівняльно-правовий аналіз. Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2012. 184 с.

5. Слюсаревський М. М. Юридична природа інституту управління чужим майном. Довірче управління чужим майном в праві України: стан і перспективи ринку фідуціарних послуг: Матеріали круглого столу. *Право України.* 1998. № 4. С. 22–23.

Цуняк Ірина Геннадіївна
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДЕРИВАТИВНІ КОНТРАКТИ

Проблемними питаннями правового регулювання ринку деривативів в України залишається встановлення єдиних вимог до здійснення учасниками ринку деривативних фінансових інструментів різних видів діяльності на цьому ринку (діяльності з організації торгівлі, управління ризиками, клірингової діяльності, посередницької (брокерської) діяльності). У зв'язку із невирішеними законодавчими прогалинами розвиток такого важливого для економіки України сегменту, як ринок деривативів, на сьогодні значно гальмує. Варто зазначити, що у 2020 р. світова соціально-економічна криза, викликана пандемією COVID-19, істотно вплинула на світовий ринок деривативів. Так, динаміка приросту середньодобового обсягу торгів деривативами на біржах Північної Америки, Європи та Азіатсько-Тихоокеанського регіону зазнала негативного тренду. В умовах глобальної кризи ринку деривативів на перше місце виходить проблема бар'єрів у правовому регулюванні транснаціональної торгівлі, що пов'язано із наявністю різних за характером правового регулювання законодавчих актів у сфері деривативів та національних підходів у кожній країні, що значно ускладнює транскордонну співпрацю та координацію у цій сфері.

Серед позитивних рис на шляху удосконалення законодавчого врегулювання проблем ринку деривативів слід визнати прийняття Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [1], яким врегульовано відносини емісії, обігу, викупу цінних паперів, укладання, виконання тощо деривативних контрактів, провадження професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках.

В умовах приведення законодавства України щодо деривативів у відповідність із законодавчими актами ЄС, дослідження проблемних практичних та теоретичних питань деривативів, які є невід'ємною частиною світових ринків капіталу, є надзвичайно актуальним.

Згідно ч. 1 ст. 31 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», деривативний контракт – це договір, за умовами якого одна або кожна із сторін такого договору зобов'язані вчинити певні дії щодо базового активу та/або умови якого встановлюються залежно від значення базового показника, а також можуть передбачати обов'язок проведення грошових розрахунків.

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» видами деривативних контрактів є: 1) опціон; 2) форвард; 3) ф'ючерс; 4) своп; 5) кредитний дефолтний своп; 6) свопціон; 7) ф'ючерс на своп; 8) форвард на своп; 9) контракт на різницю цін; 10) контракт на майбутню відсоткову ставку; 11) інші правочини, що відповідають визначенню ст. 31 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки». Перелік видів деривативних контрактів не є вичерпним, а Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може визначати інші види деривативних контрактів, які прямо не передбачені законом (за умови їхньої відповідності загальному визначенню).

Розглянемо особливості найбільш поширених у світовій практиці видів деривативів. Опціон, як деривативний контракт, може бути укладеним на організованому чи нерегульованому ринку, за умовами якого одна сторона зобов'язується на вимогу іншої сторони у майбутньому продати базовий актив іншій стороні (опціон «кол») або купити базовий актив у іншої сторони (опціон «пут») за ціною та на інших умовах, визначених сторонами під час вчинення правочину, відповідно до специфікації такого опціону (якщо опціон, укладений на організованому ринку). Опціон може передбачати сплату премії (певної суми коштів) за набуте право вимоги за таким опціоном.

Форвардом є деривативний контракт, який за загальною практикою укладається на неорганізованому ринку та передбачає зобов'язання однієї сторони у визначений момент у майбутньому передати базовий актив іншій стороні, яка, у свою чергу, зобов'язується купити базовий актив за ціною та на інших умовах, визначених сторонами під час укладення договору. Однак, відповідно до ч. 4 ст. 33 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» форвард

може укладатися в Україні також і на організованому ринку. Відповідно до закону організованими ринками є регульований ринок (біржа), багатосторонній торговельний майданчик (БТМ), для якого відсутня вимога щодо проведення регулярних торгів, та організований торговельний майданчик (ОТМ), на якому діють дискреційні правила, за якими оператор ОТМ може на власний розсуд розміщувати (або ні) заявки учасників торгів, а також сам торгувати на майданчику. На сьогодні БТМ та ОТМ в Україні ще не створені.

Ф'ючерс відрізняється від форварду лише тим, що він укладається тільки на організованому ринку, а тому його умови є стандартизованими, а контракт має специфікацію, тобто перелік основних положень, розроблених оператором організованого ринку та зареєстрованих регулятором (Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку). За умовами ф'ючерсу одна сторона зобов'язується передати у визначений момент у майбутньому базовий актив іншій стороні, а інша сторона зобов'язується прийняти та оплатити його за ціною та на інших умовах, визначених сторонами під час укладення контракту, відповідно до специфікації такого ф'ючерсу. До специфікації ф'ючерсу включається мінімальна кількість базового активу, який є предметом контрактом, його якість, вимоги до визначення ціни на торгах, умови поставки, настання виконання зобов'язання.

Не усі деривативні контракти закон визнає фінансовими інструментами. Зокрема, не є фінансовим інструментом деривативний контракт, який сторони уклали поза організованим ринком без посередництва інвестиційної фірми, крім випадків, коли обидві сторони деривативної угоди є певними кваліфікованими інвесторами, і наслідком виконання такого контракту є реальна поставка певної продукції в майбутньому. Усі нетоварні деривативи вважаються фінансовими інструментами. Однак, якщо базовим активом деривативу є продукція, то слід зважити такі фактори, як торговельний майданчик та спосіб виконання зобов'язань. Якщо товарний деривати торгується на регульованому ринку або на багатосторонньому торговельному майданчику, то він належить до категорії фінансових інструментів. Якщо товарний деривати, дозволяє за своїми умовами

сторонам здійснити розрахунки в грошовій формі (за винятком випадку невиконання зобов'язань або іншої події, що дає підстави для припинення), то такий деривати також є фінансовим інструментом. Отже, належність деривативу до категорії фінансового інструменту залежить від його базового активу, торговельного майданчика та способу виконання зобов'язань.

Запровадження у Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» порядку правового регулювання деривативних контрактів є значним кроком для ствердження ролі цього фінансового інструменту у механізмі хеджування та управління фінансовими ризиками.

Список використаних джерел:

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23. 02. 2006 р. № 3480-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480–15#Text

Малюта Владислав Васильович,
Язаджи Вікторія Сергіївна
студенти 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Актуальність обраної теми дослідження полягає у неоднозначному еквіправовому регулюванні цивільно-правової відповідальності за прострочення грошових зобов'язань в іноземній валюті на тлі широкого розповсюдження правочинів із використанням валюти. Правова проблема виникає внаслідок орієнтації норм Цивільного кодексу України на національну валюту – гривню. Використання іноземної валюти у правочинах дозволено тільки у випадках, визначених законом. Для всіх інших випадків передбачена така правова конструкція як грошовий еквівалент іноземної валюти – сума грошових коштів у гривні яка дорівнює сумі у іноземній валюті, визначеній умовами правочину, відповідно до офіційного курсу гривні щодо іноземних

валют визначеного, Національним Банком України на день вчинення правочину, якщо сторони не домовляться про інше.

Виконання грошових зобов'язань, тобто проведення розрахунків за загальним правилом здійснюється у гривні. Перелік банківських операцій, які можна здійснювати у валюті обмежений і визначений ст. 9 Закону України «Про валюту та валютні операції» та Положенням про здійснення операцій із валютними цінностями затвердженого Постановою Правління Національного банку України № 2 від 02. 01. 2019. Реалізацією принципу свободи договору є можливість здійснювати правочини у гривні як еквіваленті іноземної валюти. Таким чином законодавець розділив поняття «валюта зобов'язання» та «валюта виконання зобов'язання». [1][2]

Такий розділ створив неформальну практику виконання зобов'язань готівкою, коли валютою зобов'язання встановлюється іноземна валюта, валютою виконання зобов'язання, згідно ч. 2 ст. 524 ЦК України, встановлюється гривня, а фактично зобов'язання виконується у іноземній валюті. Розповсюдження подібної позаправової фікції спричинило виникнення великої кількості спорів та знайшло відображення у судовій квазіправотворчості.

Згідно ч. 2 ст. 625 ЦК України, боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом [3].

Поширення цієї норми на грошові зобов'язання, фактично виконані у іноземній валюті, потребує роз'яснення порядку стягнення інфляційних витрат та трьох процентів річних. Правова природа інфляційних нарахувань та трьох відсотків річних потребує комплексного підходу. Системне тлумачення положень статей 536, 550, 552 та 625 ЦК України, дозволяє дійти висновку про те що заходи, передбачені ст. 625, є не мірою відповідальності за прострочене грошове зобов'язання, а винагородою за користування коштами та компенсацією збитків завданих інфляцією за час користування коштами.

Інфляція – це знецінення грошей і безготівкових коштів, що супроводжується зростанням цін на товари і послуги. З урахуванням положень статті 1 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» індекс споживчих цін – показник, що характеризує динаміку загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Оскільки індексації підлягає тільки грошова одиниця України – гривня, відшкодування збитків пов'язаних з інфляцією у порядку ст. 625 ЦК України стосовно грошового еквівалента іноземної валюти судами не застосовується [5] [6].

У постанові від 23. 05. 2018 року у справі № 914/1896/15 Верховний Суд застосував правовий висновок Верховного Суду України від 02. 06. 2014 року у справі № 6–79цс14, яким зазначається, що внаслідок використання гривні як валюти розрахунку у правочинах із грошовим еквівалентом іноземної валюти до грошових коштів слід застосовувати усі складові грошового зобов'язання.

У подальшому Верховний Суд відступив від цієї позиції. Постановою у справі № 905/192/18 від 11 жовтня 2018 року Верховний Суд, з урахуванням позиції Верховного Суду України від 01.03.2017 у справі № 6–284цс17, дійшов висновку, що у разі порушення грошового зобов'язання щодо грошового еквівалента іноземної валюти, заходи передбачені ч. 2 ст. 625 ЦК України не підлягають застосуванню, оскільки динаміка курсу іноземної валюти покриває інфляційні збитки.

Цивільним законодавством не передбачена індексація грошових коштів у іноземній валюті, то застосування індексації до грошового еквівалента іноземної валюти є неправильним підходом, оскільки динаміка споживчих цін великою мірою залежить від коливань курсів обміну іноземних валют. Правильним є висновок про незастосування індексації до грошових зобов'язань з грошовим еквівалентом іноземної валюти. Проте, положення цивільного законодавства про відплатність користування грошовими коштами поширюються на іноземну валюту і, відповідно, на її грошовий еквівалент. В цьому розумінні позиція щодо нарахування 3% річних шляхом обрахування процентів від грошової суми в національній валюті еквівалентної вартості сумі

у валюті за договором за офіційним курсом гривні щодо валют встановленим Національним Банком України.

Законодавець у розглянутій нормі помилково встановив нерозривний зв'язок інфляційних нарахувань та 3% річних, оскільки за своєю сутністю вони є відшкодуванням шкоди зазнаної внаслідок знецінення грошових коштів під час прострочення зобов'язання і винагородою за користування грошовими коштами відповідно. Зв'язок між цими правовими категоріями суто формальний, оскільки на практиці вони можуть існувати окремо один від одного.

Таким чином, для врегулювання цієї правової невизначеності слід відокремити ці правові інститути для правочинів з використанням іноземної валюти та її грошового еквівалента.

Список використаних джерел:

1. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21. 06. 2018 р. № 2473-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2473–19.

2. Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями: Постанова Національного банку України; Положення, Форма типового документа, Реєстр, Довідка від 02. 01. 2019 р. № 2 // База даних «Законодавство України» / Національний банк України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0002500–19 (дата звернення: 09. 11. 2021);

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435–15 (дата звернення: 09. 11. 2021);

4. Про індексацію грошових доходів населення: Закон України від 03. 07. 1991 р. № 1282-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1282–12 (дата звернення: 09. 11. 2021);

5. Про затвердження Методологічних положень щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін: Наказ; Держкомстат України від 14. 11. 2006 № 519 // База даних «Законодавство України» / Державний комітет статистики України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0519202–06 (дата звернення: 10. 11. 2021);

Науковий керівник: асистент Байталюк Д. Р.

Тричев Віталій Едуардович
студент 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВІНДИКАЦІЇ МАЙНА РЕАЛІЗОВАНОГО З ПУБЛІЧНИХ ТОРГІВ НА ПІДСТАВІ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ НОТАРІУСА

Актуальність обраної теми дослідження полягає у низькому рівні правової визначеності у спорах про витребування з чужого незаконного володіння та істотними наслідками неправильного застосування норм матеріального права судами. За схожих обставин суди надають протилежні правові висновки щодо застосування норми права, що негативно впливає на єдність правозастосовної практики, довіру до суду та якість правосуддя в цілому. Негативні наслідки неправильного застосування норми права судами полягають у суттєвому порушенні права власності, гарантованого Конституцією України, міжнародними угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та актами цивільного законодавства. Внаслідок неправильного тлумачення норм права судом у будь-якому разі порушується законний інтерес щодо об'єкта власності неволодіючого власника або ж добросовісного набувача, що є принципово недопустимим, враховуючи специфіку правомірності цих відносин власності.

Неоднорідність правозастосовної практики, викликана неоднозначними формулюваннями у цивільному законодавстві, сприяє винесенню судами різних за сутністю рішень з посиланням на одні й ті самі норми права. З метою усунення цієї проблеми в даній роботі слід розтлумачити положення цивільного законодавства щодо віндикації майна реалізованого з торгів на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Як вбачається з положень статті 388 Цивільного кодексу України, можливість віндикації майна з володіння добросовісного набувача пов'язана з критерієм відплатності договору, за яким добросовісний набув майно. Згідно частин 1 та 3 майно набуте за безвітплатним

договором підлягає віндикації, а набуте за відплатним договором – тільки у разі якщо воно: 1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом [1].

Безумовна заборона віндикації передбачена у частині другій цієї статті: «майно не може бути витребувано від добросовісного набувача, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень». Однак формулювання «порядок встановлений для виконання судових рішень» не є однозначним.

Дуже часто суди тлумачать цю норму за критерієм суб'єкту винесення рішення. Так, у постанові від 26 липня 2018 року у справі № 902/389/16 Верховний Суд дійшов наступного висновку:

«85. Оскільки у даній справі майно придбавалося набувачем не в порядку, встановленому для виконання судового рішення, а на прилюдних торгах у порядку здійснення виконавчого провадження за виконавчим написом нотаріуса про звернення стягнення на нерухоме майно, то застосування судом апеляційної інстанції положень частини другої статті 388 ЦК України до даних правовідносин є помилковим» [2].

Однак більш буквальне тлумачення прив'язується до слів «порядок встановлений для виконання судових рішень». Тобто за більш широким тлумаченням норми, не може бути витребуваним майно, продане у порядку за яким продається майно на виконання судового рішення. Це означає, що сфера дії норми визначається не за критерієм суб'єкту винесення рішення, а за характерною для виконання судового рішення процедурою.

Так, у справі № 639/7253/18 Верховний Суд у складі колегії Касаційного цивільного суду у постанові від 23 грудня 2020 року суд задовольнив позовні вимоги про витребування майна реалізованого з електронних торгів на підставі виконавчого напису нотаріуса. Суд мотивував такий висновок скасуванням виконавчого напису, фактично поширюючи дію ч. 2 ст. 388 ЦК України на виконавчий напис нотаріуса [3].

Відповідно до статті 90 Закону України «Про нотаріат», стягнення за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» [4].

Законом України «Про виконавче проводження» передбачено єдиний порядок виконання рішень для усіх видів рішень, передбачених статтею 3. Оскільки закон не передбачає окремі порядки виконання рішень для різних виконавчих документів, порядок виконання судових рішень є тотожним порядку виконання стягнення на підставі виконавчого напису нотаріуса [5].

Норма зазначена у частині 2 статті 388 ЦК України спрямована на беззастережний захист законних інтересів добросовісного набувача майна реалізованого на підставі виконавчих дій. Довіра з боку покупців до публічних торгів у виконавчому провадженні є обов'язковою складовою ефективності виконавчого провадження. Оскільки ризик віндикації придбаного на публічних торгах майна є суттєвою перепоною для виконавчого провадження, законодавець був змушений надати додаткові гарантії для добросовісного набувача, що свідчить про те, що норма за функціональною спрямованістю створена для захисту процедур виконавчого провадження. Отже, сфера дії ч. 2 ст. 388 ЦК України повинна бути розповсюджена на будь-яке майно реалізоване в порядку, передбаченому Законом України «Про виконавче провадження».

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435–15 (дата звернення: 29. 10. 2021)

2. Постанова Верховного Суду України № 902/389/16 від 26. 07. 2018 р. URL: https://reyestr. court. gov. ua/Review/75872614

3. Постанова Верховного Суду України № 639/7253/18 від 23. 12. 2020 р. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93879743?fbclid=IwAR3EUWED9uo8JhWMXntxBLOh5zPntdUUs2OR3qbJzsHimKX0X6WrrSGwbEU

4. Про нотаріат: Закон України від 02. 09. 1993 р. № 3425-XII // База даних «Законодавство України». / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3425–12 (дата звернення: 31. 10. 2021)

5. Про виконавче провадження: Закон України від 02. 06. 2016 р. № 1404-VIII // База даних «Законодавство України». / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1404–19

Науковий керівник: асистент Байталюк Д. Р.

СЕКЦІЯ 7
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Дурович Анастасія Андріївна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ: НОВЕЛА ЦПК

У положеннях Конституції України проголошено, що забезпечення прав і свобод громадян України є вищою метою держави, ніхто не може бути примушений до виконання обов'язків, не передбачених Конституцією України або відмови від своїх прав. Проте, в сучасних реаліях повага та дотримання прав і свобод особистості не виключає ситуацій, в яких державі необхідно вжити заходів для охорони людської гідності особистості, гідного способу життя та поведінки в суспільстві, запроваджуючи різні обмеження, у тому числі щодо відвідування гральних закладів, віртуальних, а також безпосередньої участі в азартних іграх, що пов'язано зі стрімким розвитком грального бізнесу в країні.

Організація азартних ігор визначається як вид підприємницької діяльності. Підприємництво – самостійна, ініціативна діяльність громадян та юридичних осіб, спрямована на отримання прибутку шляхом використання майна, виробництва, продажу товарів, виконання робіт, надання послуг, заснована на праві приватної власності (приватне підприємництво) чи прав і господарського відання чи оперативного управління державного підприємства (державне підприємництво). Іншими словами, гральний бізнес – це легальний спосіб заробляти гроші шляхом експлуатації феномена гри [1].

Організація азартних ігор містить ознаку, що володіє яскраво вираженим негативним забарвленням – це здатність розвивати у деяких осіб патологічну пристрасть до азартної гри – ігроманію. Дане явище називають ще лудоманією. Якщо у більшості людей участь

у азартній грі є епізодичною розвагою з переживанням гострих відчуттів виду небезпеки програшу, то деякі люди втягуються в цей процес, втрачаючи над собою контроль. В результаті азартна гра стає джерелом неприємностей не лише для самого гравця, але й для його родини, оскільки деякі члени суспільства внаслідок захворювання ігроманії можуть залишитися без засобів для існування, опинитися в ситуації соціальної дезадаптації.

Тому, 14 липня 2020 року був прийнятий Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», відповідно до якого в Цивільний процесуальний кодекс України була включена нова категорія справ окремого провадження – обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх [2].

Відповідно до ст. 300^2 ЦПК України, заява про обмеження громадянина відвідування гральних закладів та участі в азартних іграх повинна подаватися до суду за місцем проживання (перебування) даного громадянина членами сім'ї першого ступеня споріднення або законними представниками такої особи [2].

У ст. 300^3 зазначено те, що у заяві про обмеження громадянина у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх повинні міститися тільки ті обставини, які доводитимуть, що громадянин внаслідок участі в азартних іграх ставить себе та (або) свою сім'ю у тяжке матеріальне становище [2].

У пунктах вищезгаданої статті до таких підстав законодавець відносить:

1) перевищення витрат на гру над особистими доходами особи, що призводить до того, що особа та її сім'я опиняється у скрутному матеріальному становищі;

2) якщо у особи є боргові зобов'язання, сума яких перевищує 100 прожиткових мінімумів доходів громадян;

3) якщо особа не сплачує аліменти впродовж більше трьох місяців;

4) якщо особа чи члени її сім'ї одержують житлову субсидію або мають пільги щодо плати житлово – комунальних послуг;

5) скрутне матеріальне становище не тільки особи та членів її сім'ї, але й осіб, які за законом знаходяться на утриманні такої особи [2].

Згідно ст. 300[4] і 300[5], справу про обмеження громадянина у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх суд розглядає з обов'язковою участю самого громадянина та заявника. Якщо з причин, визнаних судом неповажними, громадянин не з'явиться на судове засідання, він може бути за ухвалою суду підданий приводу [2].

Строк обмеження громадянина у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх починається з дати набрання законної сили рішення суду. Копія рішення суду, що набрало законної сили, щодо обмеження громадянина у відвідуванні гральних закладів та участі у азартних іграх видається судом заявнику, також відправляється до органу державного регулювання у сфері організації та проведення азартних ігор та є підставою для внесення в установленому порядку відомостей про громадянина до переліку фізичних осіб, обмежених у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх.

Дискусійним питанням в процесі розгляду зазначеної категорії справ є строк, протягом якого буде діяти обмеження особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, що встановлюється судовим рішенням. Як, правило, він не може бути меншим від строку, встановленого Законом України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор», який становить шість місяців та не більше трьох років [3].

Слід зазначити, що на суд покладене повноваження, яке полягає у своєчасному наданні органу державного регулювання у сфері організації та проведення азартних ігор рішення по даній справі для того, щоб внести дані про особу, стосовно якої встановлюється обмеження, до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх [3].

Отже, слід зазначити про те, що нині Україна лише вступила на шлях до реально діючого державно – правового регулювання з організації азартних ігор та участі у них. Внесення змін в цивільне процесуальне законодавство шляхом доповнення Глави 2[1] є безперечно

позивним аспектом регулювання залученості осіб до участі в азартних іграх. Але, в той же час, проведений аналіз показує, що є ряд прогалин і неточностей в законодавстві, які вкрай важливо, але необхідно усунути.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15 (дата звернення: 14. 11. 2021).

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18. 03. 2004 р. № 1618-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15 (дата звернення: 15. 11. 2021).

3. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14. 07. 2020 р. № 768-IX. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768–20#n1034 (дата звернення: 14. 11. 2021).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волкова Н.В.

Іванова Анастасія Вікторівна
студентка 3-го курсу Юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СПІВУЧАСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Процесуальну співучасть можна визначити як обумовлену нормами матеріального права множинність осіб, що беруть участь в цивільному процесі на тій чи іншій стороні, у зв'язку з передбаченим чинним законодавством права або обов'язку на таку участь [1, с. 56]. Існує декілька критеріїв класифікації процесуальної співучасті, зокрема, за ступенем обов'язковості: факультативна (тобто така, що виникає за розсудом суду) та обов'язкова (виникає тоді, коли характер спірних матеріальних правовідносин такий, що питання пов'язані із правами та обов'язками суб'єктів таких правовідносин неможливо вирішити за відсутності інших суб'єктів таких відносин). Метою цієї роботи є дослідження обов'язкового виду співучасті.

Так, хотілося б розглянути приклади обов'язкової процесуальної співучасті в цивільному процесі. Звертаючись до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27. 02. 2009 № 1 можна стверджувати про те, що відповідачами у справах, пов'язаних із захистом честі, гідності та ділової репутації буде виступати особу, яка поширювала недостовірну інформацію, зокрема, її автор. Якщо інформацію було опубліковано з засобах масової інформації, то в разі пред'явлення позовної заяви про спростування такої інформації, належними відповідачами будуть виступати автор такої інформації, а також редакція, або ж інша установа, що виконує її функції [2]. Щодо характеру даного виду співучасті, то його обов'язковість можна пояснити тим, що справа повинна розглядатися за участі всіх співучасників, а тому, в разі, якщо мова ведеться про відповідачів, то суд, який здійснює розгляд справи зобов'язаний залучити таких осіб до її розгляду [5, с. 101]. Однак, проаналізувавши судову практику, можна дійти до висновку, що суд покладає обов'язок залучення співвідповідача на позивача.

Так, наприклад, ухвалою Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 25. 06. 2021 (справа № 175/2184/21-ц) позовну заяву було залишено без руху; суд зазначив, що позивачу необхідно уточнити суб`єктний склад учасників справи, інакше позовна заява буде вважатися неподаною та буде повернута [3].

З іншого боку, відповідно до ч. 2 ст. 51 Цивільного процесуального кодексу України, в разі, якщо позов було подано не до належного суб'єкта, який у свою чергу повинен нести відповідальність за позовом, то суд, що здійснює розгляд справи, за клопотанням позивача повинен замінити відповідача належним відповідачем, не закриваючи при цьому провадження. При цьому, положення Цивільного процесуального кодексу України встановлює часові обмеження такої дії. Так, зокрема, відповідач може бути замінений на належного відповідача до закінчення підготовчого провадження, а в разі, якщо розгляд справи здійснюється за правилами спрощеного позовного провадження, така заміна може бути здійснена до першого судового

засідання [6]. Таким чином, закон встановлює, що залучення співвідповідача має вирішуватися судом на підставі клопотання позивача, а не шляхом залишення позовної заяви без розгляду для того, щоб позивач самостійно вказав належного співвідповідача у «виправленій» позовній заяві.

Варто зазначити, що обов'язкова співучасть може бути виключно пасивною. Насамперед, це пояснюється тим, що відповідно до ч. 1 ст. 4 ЦПК України кожній особі надається право звернутися до суду з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав свобод та інтересів, на підставах та в порядку передбаченому цим Кодексом. Питання звертатись до суду за захистом свого права чи ні має вирішуватися виключно особою, чиє право чи інтерес були порушені. Залучення позивача судом буде становити порушення принципу диспозитивності, згідно з яким суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи.

Проте, суди постановляють ухвали про таке залучення. Наприклад, ухвалою Київського районного суду м. Полтави від 17. 06. 2021 (справа № 552/1722/21) у справі про визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням судом було вирішено залучити співпозивачів: особа_4, особа_6 [4]. Очевидно, що таке рішення суду не базується на загальних засадах цивільного судочинства, а тому за своєю правовою природою не може вважатися законним.

Таким чином, проаналізувавши основні законодавчі положення про процесуальну співучасть, погляди науковців та судову практику, можливо зробити висновок, що обов'язкова процесуальна співучасть – це обумовлена положеннями матеріального права множинність осіб на тій або ж іншій сторонах цивільного процесу, у випадках, коли розгляд справи можливий виключно за участі всіх співучасників. Такий вид співучасті може бути виключно пасивним, адже залучення позивача судом є порушенням принципу диспозитивності, але, на жаль, судова практика вказує на поширеність ухвал про залучення особи як співпозивача. Залучення співвідповідача до участі у справі відбувається на підставі клопотання позивача за рішенням суду.

Список використаних джерел:

1. Навроцька Ю. В., Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю. В. Навроцької. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 388 с.
2. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27. 02. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700–09#Text
3. Ухвала Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 25. 06. 2021 р. у справі № 175/2184/21-ц. URL: https://reyestr. court. gov. ua/Review/97921743
4. Ухвала Київського районного суду м. Полтави від 17. 06. 2021 р. у справі № 552/1722/21. URL: https://reyestr. court. gov. ua/Review/97719266
5. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
6. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18. 03. 2004 р. № 1618-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

Кантицька Анастасія Валеріївна
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В УМОВАХ COVID-19

Пандемія Covid-19, можливість появи у майбутньому інших інфекційних захворювань, виникнення кризових та надзвичайних ситуацій вимагають від держави вжиття заходів щодо вдосконалення цивільно-процесуальних механізмів та створення ефективної процедури, сприятливої для реалізації призначення цивільного судочинства та забезпечення конституційних прав та свобод його учасників.

Окремі аспекти правового регулювання участі у судовому засіданні в умовах Covid-19 були досліджені у роботах О. В. Кохановської, Р. О. Стефанчука, Р. Б. Шишки, О. О. Штефан, О. С. Яворської та інших.

Конституція України особливо наголошує на тому, що права і свободи людини є найвищою цінністю, визначають зміст, сутність

та порядок застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування та забезпечуються правосуддям. При цьому, головним обов'язком держави встановлюється визнання, дотримання та захист прав і свобод, честі та гідності людини й громадянина.

Закріплені у Конституції України [1] права та свободи людини є базою для визначення правового статусу будь-якого учасника цивільного судочинства незалежно від того, в якій процесуальній якості він задіяний у сфері правосуддя. Істотну роль мають конституційні положення, у яких міститься: обов'язок держави захищати права та свободи людини; гарантії судового захисту прав і свобод громадян; право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги; право на доступ до правосуддя та ін.

На початку поточного тисячоліття виявлено чимало нових загроз та ризиків для особи, що перешкоджають реалізації нею конституційних прав і свобод, у тому числі у сфері цивільного процесу. Однією з таких загроз стало стрімке поширення нової коронавірусної інфекції (Covid-19), яка серйозно вплинула на порядок реалізації цивільного судочинства, на забезпечення особистої безпеки його учасників. З метою протидії поширенню нової коронавірусної інфекції в умовах пандемії в Україні були вжиті заходи, що передбачають обмеження вільного переміщення громадян, їх перебування у громадських місцях, державних та інших установах. На громадян було покладено обов'язки публічно-правового характеру, зокрема щодо дотримання режиму самоізоляції, що виключило чи утруднило можливість безпосередньої участі більшості учасників цивільно-процесуальних відносин у процесуальних діях чи судовому засіданні, реалізації ними конституційних прав і свобод.

У зв'язку із запровадженням ізоляції громадян виникла безліч питань як цивільно-процесуального, так і організаційного характеру. Судові органи зіштовхнулися зі значними труднощами, пов'язаними з реалізацією принципів цивільного процесу, належним забезпеченням конституційних прав та свобод осіб, долучених до сфери цивільного судочинства.

Була внесена велика кількість змін до законодавчих актів, зокрема, прийнято Закон України від 30 березня 2020 року № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», яким був доповнений Цивільний процесуальний кодекс України [2].

Новизною для цивільного судочинства стало, по-перше, автоматичне продовження строків на звернення до суду та апеляційне оскарження рішень суду першої інстанції, що раніше не було дозволено Кодексом. По-друге, вагомим поштовхом для розвитку сучасного судочинства стало введення під час пандемії коронавірусної хвороби можливості дистанційного розгляду справи шляхом проведення відеоконференцій поза судовою залою, що в майбутньому може дозволити судам здійснювати розгляд цивільних справ без затримок [3, с. 68].

Наступним, достатньо важливим для врегулювання питань щодо безпечного правосуддя, нормативно-правовим актом було рішення Вищої ради правосуддя від 6 березня 2020 року «Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», в якому зазначався порядок розгляду справ в режимі онлайн, спосіб підтвердження осіб, що беруть участь у справі шляхом застосування електронного підпису. Законодавець також чітко прописав інструкцію щодо користування електронним цифровим підписом в наказі Державної судової адміністрації № 314 від 15. 07. 2020 року.

Він поділяє на кілька етапів застосування такого підпису. Першим етапом є його реєстрація в системі EasyCon, посилання на яку міститься на офіційному сайті судової влади України. Другим – подання заяви про участь у судовому засіданні в строк встановлений Кодексом, а суддя за умови, що суд оснащений необхідною технікою та за згодою всіх учасників, приймає рішення про проведення судового засідання в такому режимі. Останнім етапом в цивільному судочинстві із застосуванням відеоконференції є створення відповідної відеоплатформи секретарем засідання, до якої долучаються учасники справи. Хід та результати процесуальних дій з розгляду цивільної

справи фіксуються на DVD-дисках, які в обов'язковому порядку долучаються до матеріалів справи.

В ході розгляду цивільної справи система відеоконференц-зв'язку не суперечить поняттю справедливого і публічного слухання справи [4, с. 14].

Судовими органами були вжиті суттєві зусилля, спрямовані на забезпечення однакового застосування законодавства, здійснення цивільного судочинства у надзвичайній ситуації, збереження життя та здоров'я учасників процесу та захист їх конституційних прав.

Отже, поява останнім часом нових, раніше невідомих і не прогнозованих в основних документах стратегічного розвитку країни загроз для держави, суспільства та особи у вигляді пандемії Covid-19, що має довготривалі непередбачувані наслідки, істотно впливає на всі сфери діяльності. У майбутньому допускається можливість появи інших раніше невідомих і не менш небезпечних інфекційних захворювань та виникнення кризових ситуацій. Як би парадоксально це не виглядало, поширення коронавірусної інфекції значним чином вплинуло на процес впровадження новітніх інформаційно-цифрових технологій у цивільне судочинство. Практика застосування чинного законодавства у нових умовах показала його вади, які не дозволяють повною мірою забезпечувати як публічні, і приватні інтереси. Склалася ситуація, яка переконливо доводить необхідність пошуку нових концептуальних ідей у доктрині права та ухвалення науково обґрунтованих рішень у правозастосовчій практиці з метою подальшого розвитку законодавства, що дозволяє ефективно забезпечувати конституційні права та свободи суб'єктів цивільно-процесуальних відносин в умовах ізоляції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03. 2020 р. № 540-IX. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540–20 (дата звернення: 19. 11. 2021.)

3. Кравцова Т., Корнієнко М. Судові засідання в режимі відеоконференції. *Український юрист.* 2020. № 4–5. С. 68–69.
4. Зозуля О.І. Громадянські та політичні права людини в умовах запобігання поширенню COVID-19 в Україні. *Форум Права*. 2020. № 2 (61). С. 6–22.

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

Ленюк Вікторія Артемівна
студентка 4-го курсу факультету цивільної та господарської Національного університету «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОСІБ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Наш світ не стоїть на місці, він постійно розвивається, удосконалюється, оновлюється та доповнюється новими можливостями для здійснення своїх потреб у суспільстві. З розвитком відносин між людьми виникла потреба у регулюванні відносин з точки зору «третьої незалежної сторони», а саме органу судової влади. З історичних досліджень визначено, що можливість, а саме право на звернення до суду вперше було запроваджено французькими законами та мало назву – право скарги. Встановлювалось, що право скарги є додатковою гарантією до вже наявних прав громадян також, що жодна особа не має залишитися без захисту або постраждати від вчинення до неї неправомірних, незаконних та протиправних дій з боку інших осіб або ж органів влади чи посадових осіб.

З часом процесуальна дія, як право скарги, зумовила виникнення в Західних країнах, з початку XIX століття, судову діяльність з захисту прав громадян. Далі дане положення захисту прав громадян перейшли і до українських земель, закріплюючи свої визначення у відповідному законодавстві. Поступово права щодо звернення особи до суду розширювалися та набували більшої популярності та обов'язковості, застосовувалися у більшості країн світу та закріплювалось у найважливіших нормативно-правових актах. На міжнародному рівні, щодо права на звернення громадян, можна звернутися до

практики Європейського суду з прав людини, в який особа може звернутися зі скаргою на рішення держави про порушення прав та свобод, Конвенцій та інших нормативних актів.

Наразі питання захисту своїх прав у суді є визначеним, але з'явилася нова «перешкода», для повного використання своїх прав у цивільному процесі. З 2019 року весь світ переживає пандемію викликаною вірусною інфекцією COVID-19, що дещо ускладнило здійснення цивільних правочинів громадян. Через це держави вимушені вносити певні зміни у законодавство щодо здійснення звичних дій у електронний та дистанційний формат.

Надзвичайно важливим є провести зміни в законодавстві, не втративши процесуальні права, можливості та гарантії під час цивільного судочинства, так як ці положення закріплені в статтях 55, 40 Конституції України, відповідно до яких будь-яка особа має право надсилати звернення до органів державної влади та на місцях, що зобов'язані розглянути звернення і дати повну роз'яснену відповідь у відведений строк; права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожній особі гарантується право на здійснення захисту від відповідних органів наділеними владними повноваженнями [1].

Варто зауважити на продовження визначених строків у цивільному провадженні під час карантину. При розгляді справ судам слід брати до уваги положення ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, кожен має право на судовий розгляд справи у розумний строк. Такий строк починається із надходження позовної заяви до суду та винесенням одного з рішень суду [3].

Відповідно положень ЦПК України у розділі XII відбулося доповнення та удосконалення статей згідно з законодавством про внесення змін при карантинних обмеженнях; суд вирішує щодо різних груп учасників справи можливість змінення процесуальних строків, тобто поновлює їх, але слід детально та уважно визначити обставини пропуску таких строків саме на час карантинних обмежень і визначити їх поважними та допустимими. Також суд має можливість поновлення строку до спливу такого та після. За заявою особи суд продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення визначеної процесуальної дії у встановлений строк спри-

чинена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантином; також подання заяв, звернення до суду, надання відзиву, відповіді на відзив також розгляд в апеляційній та касаційній інстанції продовжується на строк дії карантину [4]. Процесуальні строки не зупиняються та не поновлюються, вони автоматично продовжуються для учасників справи, чим забезпечивши їм право на своєчасний розгляд справи.

Також важливим є можливість проведення судового засідання в дистанційному режимі для уникнення великих скупчень людей в приміщеннях. Надається можливість проведення судового засідання у дистанційному режимі в мережі Інтернет та відповідній програмі, обмеження кількості осіб у залі судового засідання, які не мають обов'язкової присутності та інші засади проведення судового засідання в умовах карантину [2].

Отже, можна підсумувати, що саме ці питання є актуальними на сьогоднішній час, бо існують перешкоди для здійснення вже визначених та відомих процедур цивільного процесу, дані положення забезпечують право на справедливий суд, судовий розгляд справи, можливість продовження процесуальних строків, також особа не може бути обмеженою у праві звернення до суду, отримати допомогу та захист і запобігти інфікування хворобою під час пандемії, так як право на життя та здоров'я закріплені у Конституції України та мають перевагу поміж інших під час цивільного процесу.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996, № 30, ст. 141.
2. Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину: Рішення Вищої Ради правосуддя від 01. 04. 2021 р., № 763/0/15–21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910–21#top
3. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17. 10. 2014 р., № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740–14#Text
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03. 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 40–41, 42, ст. 492.

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

Нестеренко Аліна Олександрівна
студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Кожен день ми користуємося благами, які в епоху новітніх технологій створені для спрощення нашого буденного життя. Половину справ вже переведено на автоматичний режим, без уваги не залишилася й судова гілка влади. На процес розвитку вплинула ще й протиепідеміологічна ситуація, яка панує у всьому світі. Умови карантину дуже сприятливо вплинули на перехід до електронного судочинства. І переваги запровадження Електронного суду є очевидними. Самим простим прикладом, який би підтверджував актуальність існування такого інституту може стати відеоформат проведення судових засідань. За допомогою додатку «EasyCon» відеоформат дозволяє уникати скупчення більше 10 людей в судовій залі під час пандемії, а також забезпечує участь сторін, які живуть далеко, що суттєво зменшує їх витрати та час на дорогу. Тому, важко уявити як технологічний розвиток може оминути судову систему.

В Україні електронне судочинство впроваджується через єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІТС). Ідеї впровадження ЄСІТС та здійснення правосуддя в електронній формі були ще у 2011 та у 2015 роках. Поетапне запровадження інструментів е-правосуддя планувалося відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» від 20 травня 2015 року, який не був втілений у повній мірі. Тільки у 2017 році, разом з прийняттям нових редакцій процесуальних кодексів, розпочалась масштабна модернізація безконтактного правосуддя. Грунтуючись на аналізі європейського електронного правосуддя, науковці виокремлюють три основні функції, які повинна виконувати європейська система електронного правосуддя: «…доступ до інформації в сфері судочинства; дематеріалізація судового процесу, тобто заміна «фізичних» відносин між сторонами на «електронні» під час судового

процесу; можливість використання відеоконференцзв'язку» [3]. Потрібно визначити одну функцію, яка передбачена в системі ЄСІТС, та яку вкрай необхідно ввести в дію. Мова йде про централізоване автоматизоване розподілення. Зараз автоматизоване розподілення у всіх судах відбувається локально, тобто на локальних базах даних, і це означає що допускається можливість втручання в систему. У ЄСІТС передбачається наявність єдиного дата-центру, в якому буде знаходитися велике програмне забезпечення, за допомогою якого суди будуть по каналам зв'язку з'єднуватися з відповідним модулем та здійснювати автоматичне розподілення справ.

Таким чином, на сьогодні представлена структура Системи, яку можна представити як хмару, в якій зберігаються одночасно чотири головні підсистеми, а саме: центральна система, захищена телекомунікаційна мережа, автоматизації діяльності судів, органів та установ системи правосуддя, захист інформації. В свою чергу, кожна підсистема вміщує в себе окремі модулі. Основною системою для користувачів є Центральна система [1]. Вона зберігає у собі два види даних: відкриті (тобто ті, до яких є доступ у кожного громадянина) та закриті (така інформація буде доступна спеціально уповноваженим на те органами або конкретним особам, які займають посаду). Центральна система містить в собі велику кількість насправді корисних модулей. Всі вони будуть виконувати ту чи іншу функцію для того, щоб спростити доступ до правосуддя. Одним з таких модулів є Електронний кабінет. Це сервіс, в якому особа реєструється та стає повноцінним користувачем системи. Процедура реєстрації в Електронному кабінеті насправді дуже проста: першим етапом буде за допомогою електронного ключа увійти до системи (електронний цифровий ключ можна отримати звернувшись до Акредитованого центру сертифікації ключів інформаційно-довідкового департаменту ДФС); і другим кроком буде перевірка даних, які відобразяться автоматично (за необхідності потрібно буде додати ті, яких не вистачає). В два кроки особа стає повноцінним користувачем підсистеми «Електронний суд» [2].

Для того, щоб прийняти участь у судовому засіданні через Електронний кабінет, потрібно завчасно зареєструватися з викорис-

танням електронного цифрового підпису на офіційному веб-порталі судової влади. Наступним кроком буде не пізніше, ніж за 5 днів до судового засідання,– учасник справи повинен подати заяву, вказуючи при цьому назву суду, номер справи, дату та час засідання, в якому бажає прийняти участь в режимі відеоконференції, а також прізвище, ім'я, по-батькові, свій статус в цій справі, електронну пошту, яка використовувалась для реєстрації в системі, для зворотного зв'язку. Копії заяви ініціатор повинен розіслати іншим учасникам процесу в ці ж самі строки.

Особливість системи ЄСІТС в тому, що в законодавстві вона розроблена як єдиний комплекс, всі модулі так чи інакше пов'язані між собою, про що вже не раз зазначалось. Проте, в цьому й є її ключова проблема, адже е-суд не може повноцінно запрацювати до тих пір, поки не закінчиться розробка всіх інших модулів системи. Важливим є те, що ЄСІТС надає можливість постійного доступу до всіх матеріалів справи (а не лише судових рішень), скорочує час на пересилання документів, що сприяє відсутності затримок, пов'язаних із пересиланням справи між судами різних інстанцій, дозволяє брати участь у режимі відео-конференції без відвідування суду, автоматично направляє накази до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, тому доцільно говорити про гостру необхідність у розвитку ЄСІТС, що надасть можливість надалі судам здійснювати провадження у е-формі.

Список використаних джерел:

1. Концепція побудови єдиної судової інформаційно телекомунікаційної системи: Рішення РСУ від 22. 11. 2019 р. № 97. URL: http://rsu.gov. ua/uploads/article/risenna-rsu-no-97-vid-22112019-s-394e7a4f43. pdf

2. Покрокова інструкція з реєстрації в «Електронному суді» / авт. Господарський суд Запорізької області. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://zp. arbitr. gov. ua/sud5009/gromadyanam/el-sud-reg/

3. E-JUSTICE: theoretical principles and problems of realization of the right to judicial protection in the conditions of digitalization [Article] / авт. Oleksandr Mykolenko, Volodymyr Dryshliuk, Nataliia Volkova, Valerii Prytuliak, Olha Verba // IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security.– 2021.– 10. URL: http://paper. ijcsns. org/07_book/202110/20211042. pdf

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волкова Н. В.

Стащук Ангеліна Юріївна,
Тетяна Василівна
студентки 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Диспозитивність є однією з визначальних засад цивільного судочинства. У широкому розумінні диспозитивністю прийнято вважати можливість особи діяти на власний розсуд, зокрема, бути учасником певних правовідносин або ні, використовувати можливості реалізації своїх законних прав або ж утримуватися від цього. Тобто в найбільш широкому розумінні диспозитивність означає можливість особи за наявності декількох запропонованих законом варіантів вибирати найбільш вигідний [5, с. 59]. Законодавче закріплення принципу диспозитивності міститься у ст. 13 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [7]. Однак у судовій практиці часто порушуються вимоги цього принципу, що ставить під загрозу законність таких рішень судів.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до вимог ЦПК України, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках. Характеристика принципу диспозитивності надавалася, наприклад М. Й. Штефаном. Він виокремлював наступні її положення:

1) якщо особа хоче реалізувати своє право, вона повинна сама подбати про це– vigilantibus jura scripta sunt;

2) особа може відмовитися від права, яке їй належить – volentum non fit injuria;

3) особу не можна змусити пред'явити позов всупереч своїй волі – nemo inventus cogere cogitur; немає судді без позивача – nemo judex sine actore;

4) суд не може виходити за межі заявлених сторонами вимог – judex ne eat ultra petita partium, ultra petita non cognoscitur, за винятками, встановленими законом;

5) право сторони розпоряджатися об'єктом процесу – res in judicatum delicta [8, с. 12].

Диспозитивність є продовженням і наслідком диспозитивного начала, характерного для цивільних матеріальних правовідносин. Зміст принципу диспозитивності характеризується тими широкими правами, якими закон наділяє сторони та інших осіб у справі [6, с. 53].

Одним з основних проявів принципу диспозитивності є право особи звертатися за захистом свого порушеного права чи інтересу до компетентного органу – суду. Важливо зауважити, що у законодавстві немає положень, які б покладали на особу обов'язок звертатися до суду, така можливість завжди є саме правом. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Проте вже у другій частині вказаної статті зазначається, що кожній особі надається право оскаржувати дії, рішення та бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також їх службових чи посадових осіб у суді. Тобто, Основний закон держави теж визначає за особою право, а не обов'язок звернення до суду.

В контексті цього варто згадати про інститут співучасті у цивільному процесі, який закріплений законодавчо у ст. 51 ЦПК України. При цьому закон наділяє суд правом залучати до участі у справі виключно співвідповідача, але у жодному разі не позивача, адже керуючись принципом диспозитивності, такі дії суду повинні були б вважатися неправомірними.

На жаль, зовсім іншим чином склалася судова практика, у якій залучення до справи співпозивача (навіть без виявлення його волі на це) стало доволі поширеним. Як приклад, можна навести ухвалу Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 26. 03. 2021 у справі № 359/9838/20 [3].

Судом розглядалася справа про визнання особи такою, що втратила право користування житлом. Позивач заявив клопотання про

залучення до участі у справі співпозивачів – особа_4 та особа_5, а суд таке клопотання задовольнив. При цьому суд обґрунтував своє рішення посиланням на ст. 50 ЦПК України, у якій йдеться про умови, які допускають участь у справі кількох позивачів або відповідачів. Однак таке застосування цивільного процесуального закону не може вважатися вірним, адже воно прямо суперечить принципу диспозитивності. Позивач чи відповідач не можуть за власним бажанням залучати до участі у справі іншого позивача, оскільки звернення до суду є виключним правом особи.

Іншим прикладом може послужити ухвала Київського районного суду м. Полтави від 17. 06. 2021 у справі № 552/1722/21 [4]. Предметом позову була аналогічна вимога: визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням. До суду надійшла заява представника позивачів про залучення співпозивачів особа_3 та особа_4. Суд прийняв рішення задовольнити клопотання представника та залучити до участі у цивільній справі за позовом особа_1 до особа_2 про визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням співпозивачів.

У науковій літературі висловлюється слушна думка про те, що обов'язкова співучасть (вид співучасті, за якого характер спірних правовідносин передбачає, що правильне вирішення спору неможливе без залучення до участі у процесі інших суб'єктів таких правовідносин, зокрема, це стосується справ про спільну власність, спадкування, виключення майна з опису, захист честі і гідності, право користування житловими приміщеннями) може бути тільки пасивною, оскільки суд не уповноважений залучати співпозивачів для участі у цивільному процесі в примусовому порядку [2, с. 58]. Такі міркування є цілком виправданими та логічними.

Порушення принципу диспозитивності може мати наслідком незаконність судового рішення. Відповідно до ч. 1–2 ст. 263 ЦПК України судове рішення повинно бути законним, тобто ухваленим відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права, та обґрунтованим, а також ґрунтуватися на засадах верховенства права. Оскільки принципи цивільного судочинства за-

кріплені у нормах процесуального права, їх порушення напряму веде до незаконності судового рішення.

Таким чином, враховуючи вищенаведене, вважаємо, що суди, здійснюючи правосуддя, допускають чимало порушень принципу диспозитивності, який є одним з найбільш визначальних принципів цивільного судочинства.

Прикладами таких порушень, зокрема, є залучення особи до справи як співпозивача за ухвалою суду, при цьому бажання такої особи бути стороною у справі – не враховується. Така судова практика не відповідає вимогам ЦПК України, а тому існує ризик визнання таких рішень незаконними.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Навроцька Ю. В., Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю. В. Навроцької. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 388 с.

3. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 26. 03. 2021 р. у справі № 359/9838/20. URL: https://reyestr. court. gov. ua/Review/96030523

4. Ухвала Київського районного суду м. Полтави від 17. 06. 2021 р. у справі № 552/1722/21. URL: https://reyestr. court. gov. ua/Review/97719266

5. Цивільний процес (загальна частина): навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / кол. авт.; кер. авт. кол. к. ю. н., доц. А. В. Коваленко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 192 с.

6. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.

7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18. 03. 2004 р. № 1618-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text

8. Штефан О. О. Цивільне процесуальне право у схемах: навч. посіб. К.: МАУП, 2004. 208 с.

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

Чебаненко Дар'я Геннадіївна,
Брага Аліна Анатоліївна
студентки 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЕКСПЕРТА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Однією із форм застосування спеціальних знань під час судового розгляду цивільних справ тривалий час вважалося проведення експертизи [1, с. 24].

Згідно із ч. 1 ст. 72 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи [2].

Судовий експерт як суб'єкт цивільного судочинства України є досить вагомою фігурою у цивільному процесі, оскільки володіє спеціальними знаннями та здійснює судову експертизу [3, с. 3008].

Надання сприяння правосуддю в цивільних справах реалізується у вигляді виконання поставлених перед експертом завдань. Сьогодні у зв'язку із реформуванням цивільного процесуального законодавства актуальною є проблематика участі в цивільному судочинстві експерта [4, с. 26]. Завдання експерта полягають у проведенні дослідження та наданні висновку з питань, що потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла.

Одним із проблемних моментів участі експерта у цивільному судочинстві є форма формулювання та постановки запитань перед експертом. Адже, сторони цивільного процесу та суд повинні чітко формулювати свої запитання. Через неграмотне формулювання та постановку запитань, об'єктивного результату дослідження досягти важко. На практиці проведена експертиза виявиться марною, оскільки експерт не відповість на низку поставлених запитань. А об'єкти експертизи можуть бути знищені в рамках проведення дослідження і відновити їх буде неможливо [1, с. 24].

Також слід звернути увагу на складнощі, пов'язані з неправильним вибором засобів, які найчастіше полягають у тому, що сторони надають або неправильні матеріали для експертної оцінки, або на-

дають матеріали в недостатній кількості, враховуючи той факт, що мінімальна та максимальна кількість матеріалу, що надається, законодавством не встановлено [4, с. 26].

Щоб не допустити помилок при проведенні судової експертизи, необхідно дотримуватись наступних кроків, починаючи з етапу планування експертизи: ознайомитись та вивчити джерела, з яких були отримані дані для проведення експертизи, оцінити обсяг необхідної інформації для проведення даного процесу; виявити наявність проблемних документів у цивільній справі. Також експерту слід розглянути ті документі відомості, що спричинили виникнення цивільного правочину та цивільних правовідносин, вивчити та оцінити отримані результати.

На заключному етапі експертизи експерт оцінює наслідки дій сторін для реалізації цивільних правовідносин [3, с. 3008].

При проведенні експертної діяльності та формулюванні висновків використовуються лише ті терміни та поняття, які не суперечать чинному на певний момент законодавству. Що ж до висновку експерта, він складається з декількох частин: вступної, констатувальної та результативної. Варто звернути увагу на те, що експертиза може проводитися повторно, додатково, комплексно тощо. Під час додаткової та повторної експертизи слід згадати про попередні експертизи, дані тих, хто брав участь у проведенні експертизи, дату проведення, висновок експерта, а також підстави проведення експертної діяльності.

Таким чином, заключна частина є важливою частиною експертного висновку, адже саме ця частина дає відомості про поставлені запитання.

У рамках виявлення проблемних питань участі експерта у цивільному судочинстві України зазначимо, що компетенція носіїв спеціальних знань, яким є і експерт, дуже умовна. Поза рамками судового розгляду одна й та сама особа може бути одночасно і експертом, і спеціалістом. До непроцесуальних форм використання спеціальних знань найчастіше вдаються зацікавлені особи – сторони. Їм найчастіше потрібна допомога до початку провадження у справі, наприклад, щоб оцінити доцільність подання позову. У таких випадках консультації обізнаних осіб можуть бути дуже корисними, оскільки сприя-

ють раціональному зверненню за захистом своїх прав і в результаті позитивно впливають на строки здійснення судочинства.

Однак, також очевидно те, що кожна сторона, реалізуючи зацікавленість у результаті розгляду цивільної справи, зацікавлена також і в отриманні доказів на свою користь. При цьому, висновок експерта є офіційним, регламентованим вимогами ЦПК документом. Так, ч. 3 ст. 72 ЦПК регламентує, що експерт зобов'язаний дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання [2].

Зазначимо, що саме сприяння здійсненню правосуддя має бути головною метою експерта у цивільному процесі. Необхідність розмежування процесуального статусу експерта та фахівця не викликає сумнівів, оскільки в ході судового розгляду суд має зробити правильний вибір відповідної форми застосування спеціальних знань. Обидві форми використання спеціальних знань – як здійснення експертизи, так і участь спеціаліста – покликані сприяти правильному та своєчасному розгляду та вирішенню цивільних справ.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що, здебільшого, експертиза у цивільних справах здійснюється на вимогу суду та зацікавлених сторін. Вся діяльність експерта має грунтуватися лише на чинних законах, адже правова складова має величезну роль при оформленні висновків експерта. Грамотно проведена експертиза, що відповідає на всі запитання, що цікавлять учасників цивільної справи, з меншою ймовірністю може бути оскаржена зацікавленими особами.

Список використаних джерел:

1. Шапіро В.С. Проблемні аспекти участі експерта в цивільному процесі. *Правові горизонти.* 2018. Вип. 13 (26). С. 24–28.

2. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18. 03. 2004 р. № 1618-IУ. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

3. Заяць О., Скриньковський Р. Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2019. Vol. 5. № 9. С. 3001–3011.

4. Старченко О. Проблемні питання процесуального статусу експерта з питань права. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 8. С. 26–29.

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.

СЕКЦІЯ 8
ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Васильєва Олена Андріївна
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

В сучасному житті все більших обертів набирають альтернативні методи вирішення спорів. Україна, як і більшість європейських країн, не тільки законодавчо закріпила, а створила механізми для реалізації права на звернення до арбітражу чи третейського суду. При цьому, до альтернативних методів вирішення спорів, відносяться і інші, в тому числі і медіація. Медіація, яка практикується багатьма розвинутими країнами довела свою спроможність бути ефективним засобом захисту своїх прав. З 2010 року в Верховній Раді було зареєстровано понад 10 законопроєктів, проте жоден з них так і не став кінцевим. Лише 15 липня 2020 року Верховна Рада прийняла в першому читанні проєкт Закону України «Про медіацію» № 3504.

Саме проєкт Закону України «Про медіацію» містить визначення поняття медіації, яке до цього визначалося лише в міжнародних актах. Так, медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Крім цього, майбутньо законодавчо регламентована процедура медіації базується на таких принципах:

– добровільності – участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіаці,

– конфіденційності – медіатор та інші учасники медіації, а також суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, не мають права розголошувати конфіденційну інформацію, якщо інше не встановлено

законом або якщо всі сторони медіації не домовилися у письмовій формі про інше

– нейтральності – під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації,

– незалежності та неупередженості медіатора- під час проведення медіації медіатор повинен бути незалежним від сторін медіації та суб'єктів публічного адміністрування,

– самовизначення та рівності прав сторін медіації- сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації та самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться [1].

Роль медіації в господарському процесі особливо важлива з урахуванням надмірного навантаження та при цьому занадто малого відсотку виконаних рішень господарських судів. Серед громадськості, та й в політичному полі все частіше порушується питання про взагалі ліквідацію господарських суддів і передачу їх повноважень загальним судам, виходячи з низької оперативності вирішування справ та гранично низького відсотка виконаних рішень. Виділимо основні переваги впровадження інституту медіації в господарський процес.

По-перше, значна економія часу та коштів – медіаціє дає змогу знайти таке вирішення спірного питання, що влаштує всі сторони конфлікту, не витрачаючи при цьому час на підготовку до розгляду й розгляд справи в суді та додаткові кошти на обслуговування численних судових процедур [2].

По-друге, медіація дає можливість приватним суб'єктам зберегти, або відновити ділові відносини між собою.

По-третє, медіаціє виконує також превентивну роль, оскільки запобігає виникненню подібних конфліктів у майбутньому та підвищує вірогідність того, що прийняте сторонами спільне рішення буде виконано заінтересованими особами.

Крім цього, оскільки медіація будується на принципі добровільності, то за ініціативи сторін, або одної із сторін, така процедура може бути зупинена.

Таким чином, можна стверджувати, що основним завданням медіації в господарському процесі є швидке вирішення господарських спорів, з тим щоб досягнути консенсусу та прийняти рішення, яке б задовольнило обидві сторони спору.

Говорячи про структуру процедури медіації, то вона поділяється на певні стадії. Традиційно в науці виділяють стадії:

1) попередню (вступну), яка складається з підготовчого етапу (медіатор оцінює готовність сторін до медіації, пояснює її правила, свою роль у цьому процесі) та етапу індивідуальних зустрічей (медіатор вивчає позиції учасників конфлікту й забезпечує їх взаємне спілкування)

2) відкриваючу (відбувається поступове налагодження переговорів між сторонами, пояснення сторін, виклад кожною з них своєї позиції у спорі, визначаються інтереси сторін конфлікту);

4) середню (з'ясовуються невиявлені інтереси сторін, відбувається обговорення й пошук взаємоприйнятних способів вирішення спору);

5) заключну Як підсумковий етап, проєкт Закону передбачає, що результатом медіації є угода, що фіксує результат домовленості сторін медіації у погодженій між ними усній чи письмовій формі з урахуванням вимог закону[3].

Таким чином, для українського законодавства впровадження нормативного регулювання інституту медіації є важливим кроком до наближення нашого законодавства до законодавства всіх розвинених європейських країн.

На теперішній час, 23 листопада проєкт Закон України «Про медіацію» направлений на підпис Презедента України. Введення такої процедури як медіація дозволить учасникам справи зекономити свої кошти, з одного боку, а з іншого- нарешті будуть розвантажені господарські суди. Економія часу, коштів, можливість досягнути рішення, яке б задовольнило обидві сторони, гнучкість процесу, конфіденційність- це все робить медіацію привабливим інструментом для вирішення багатьох спорів, в тому числі і господарських.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: проєкт Закону України від 19. 05. 2020 р. № 3504. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877.
2. Розман Ю. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Актуальні проблеми політики:* зб. наук. пр. / ред. кол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОН України, НУ ОЮА. Одеса, 2013. Вип. 49. С. 245–256.
3. Рєзнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2012. № 90. С. 10–15.

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Гордієнко Валерія Віталіївна
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Медіація є альтернативним способом вирішення господарського спору і полягає у його добровільному позасудовому врегулюванні шляхом переговорів між сторонами за допомогою медіатора. 16 листопада 2021 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про медіацію», який визначає правові засади та порядок проведення медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою [1]. Правовим орієнтиром для прийняття цього Закону стала Директива Європейського парламенту та Ради Європи «Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах» № 2008/52/ від 21 травня 2008 року [2].

На нашу думку, цей Закон матиме безпосередній позитивний вплив на сферу господарських правовідносин, адже це покращить реалізацію ст. 19 ГПК України відповідно до якої сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом [3]. Відтак медіація в господарському процесі є новим, прогресивним

методом вирішення господарських спорів, з мінімальними фінансовими та часовими витратами та спрямованістю на збереження партнерських стосунків між конфліктуючими сторонами та продовження співпраці між ними. При цьому високою правовою гарантією є те, що участь у медіації переш за все є добровільним волевиявленням учасників медіації, адже ніхто не може бути примушений будь-яким чином до врегулювання конфлікту через медіацію, у свою чергу сторони медіації, як і сам медіатор можуть з власного бажання відмовитися від участі в медіації.

В науці вже давно обговорювалися проблеми застосування медіації при вирішенні господарських спорів та необхідність прийняття спеціального закону. Так, зокрема А.П. Гаврилішин, Т.В. Симоненко говорили про медіацію як альтернативний спосіб вирішення господарського спору, що являє собою структуровану процедуру, яка здійснюється за допомогою незалежного, нейтрального та кваліфікованого посередника – медіатора, який допомагає сторонам самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору, що відповідатиме інтересам кожної зі сторін конфлікту [4, с. 278]. На думку В.В. Рєзнікової медіацією в господарському процесі слід уважати позасудовий та добровільний, певною мірою конфіденційний процес розв'язання конфліктної ситуації між суб'єктами господарських правовідносин [5, с. 15]. Звичайно, у цьому процесі третя особа, зокрема незалежний медіатор, надає сторонам конфлікту так би мовити посередницькі послуги для виявлення інтересів кожної зі сторін, сприяння налагоджуванню переговорного настрою між ними та спільного прийняття взаємовигідного рішення. Таким чином, більшість вчених довгий час виношувала ідею про медіацію в господарському процесі та підтримувала її.

В цілому підтримуючи думки вищевказаних вчених зауважимо, що у Законі України «Про медіацію» є окремі норми, які потребують критичної оцінки. Так, у новому Законі не врахована можливість проведення медіації колегіально декількома медіаторами, а також окрім ст. 15, чітко не врегульовано питання відповідальності медіатора за шкоду, завдану ним під час медіації. На нашу думку, необхідність

конкретизувати відповідальність медіатора обґрунтовується зокрема тим, що медіатор може завдати шкоди сторонам медіації шляхом розголошення конфіденційної інформації. Більше того, процедура медіації може розпочатися і до укладення відповідного договору, є ризики розголошення медіатором конфіденційної інформації у будь-який спосіб, і його не можна буде притягти до відповідальності на підставі відповідного договору, оскільки останній ще не буде укладений. Також можна зазначити, що можливість завдання медіатором шкоди сторонам медіації випливає з п. 3 ст. 7 Закону щодо заборони медіатору спонукати сторони до прийняття конкретного рішення по суті конфлікту (спору), бо інакше така заборона немає сенсу. На вказані загрози, до речі, звертали свою увагу і раніше у своїх працях вчені (В. В. Реєникова, Симоненко Т. В. та ін.)

На нашу думку також потребує уточнення ст. 19 Закону, в якій мова йде про угоду про медіацію. Вказана норма в доволі загальному вигляді регулює угоду за результатами медіації та встановлює вимоги її змісту. Так, ми вважаємо, що в ній також доцільно було б передбачити, що в угоді про медіацію сторони мають право вийти за межі предмету конфлікту, який визначений в договорі про медіацію, або за межі предмету позову, у тому випадку, якщо медіація проводиться під час судового, третейського, арбітражного провадження, або ж під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Також важливим є те, що хоча ч. 3 ст. 19 Закону і передбачає, що угода за результатами медіації не повинна містити положень, які суперечать законам України, а також інтересам держави і суспільства та моральним засадам, проте, на нашу думку, слід особливо підкреслити, що така угода не повинна також містити положень, які порушують права та інтереси інших осіб, держави або суспільні інтереси.

Таким чином, Закон України «Про медіацію» є новим етапом на шляху реального врегулювання господарських спорів, адже він не тільки визначив правові засади та порядок проведення медіації, але і статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою, що є досить важливим кроком на сучасному

етапі розбудови та вдосконалення господарського процесу. Маємо надію, що цим Законом також буде реально покращено вирішення конфліктів серед суб'єктів господарювання, а також зникне невпевненість у ефективності та доцільності медіації, дієвості законодавчого забезпечення цього правового інституту, а також у тому, що медіація не буде використовуватися для штучного затягування вирішення господарського спору.

Список використаних джерел:

1. Прийнято Закон «Про медіацію». Верховна Рада України: офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://www. rada. gov. ua/news/Novyny/216385. html

2. Про деякі аспекти медіації в цивільних та господарських правовідносинах: Директива Європейського парламенту та Ради Європи № 2008/52 від 21. 05. 2008 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text

3. Господарський процесуальний Кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2#Text

4. Гаврилішин А. П. Симоненко Т. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення господарських спорів. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2014. Вип. 5. Т. 1. С. 275–279.

5. Рєзнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 90. С. 10–15.

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Дворнікова Ангеліна Юріївна
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ СВІДКА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Участь свідка у будь-якому з видів процесів зазвичай є досить неоднозначним та складним явищем. На сьогодні, питання надання показань свідком та його фігурація у вирішені справи певним чином врегульоване, проте чи повністю норми описують механізм залучен-

ня свідків або ж перелік їх можливостей з ймовірними наслідками? Мабуть, що ні.

Чинний Господарський процесуальний кодекс України в результаті змін у 2017 році вмістив у своїх положеннях нову фігуру судового процесу – свідка. Проаналізувавши норми, стає зрозумілим, що показання свідків – один зі способів належного обґрунтування вимог і заперечень учасників справи, чи встановлення інших значимих фактів. Проаналізувавши статтю 66 Господарського процесуального кодексу України, робимо висновок, що свідком може бути будь-яка фізична дієздатна особа, у якої є достовірна інформація щодо обставин, які безпосередньо стосуються справи та мають для неї значення. Також у свідка, відповідно до його статусу, з'являється обов'язок бути присутнім в суді у визначений час і давати правдиві показання про ті обставини, які йому достовірно відомі. Разом з тим свідок наділяється правом брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, якщо інші учасники справи не заперечують такий вид участі або ж в інших випадках незалежно від заперечень учасників справи [2].

Процес та послідовність допиту свідків визначено статтею 211 ГПК України. Так, допит відбувається лише за ухвалою суду, при цьому кожний свідок допитується окремо. Важливим є і те, що свідки, ще не пройшли процедуру допиту ні в якому разі не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи. За порядком, визначеним статтею 211 ГПК, перед допитом свідка головуючий суддя має встановити його особу, а також наголосити і попередити про кримінальну відповідальність у разі дачі свідком завідомом неправдивих показань або, якщо свідок відмовляється від надання показань без поважних на те причин [3].

Досить цікавим є питання щодо того, хто не може бути допитаний в якості свідка. Так, ГПК надає вичерпний перелік осіб, які вправі або ж зобов'язані відмовитись від дачі показань. Відповідно до законодавства, визначено перелік осіб, які не допитуються як свідки. Так, до переліку увійшли священнослужителі, а саме не можна вимагати від них розголошення інформації, отриманої на сповіді; недієздатні особи, оскільки, зазвичай, у таких осіб можуть бути певні

захворювання, через які відбувається неправильне або спотворене сприйняття подій; особи, які надають професійну правничу допомогу (адвокати), судді щодо обставин обговорення в нарадчій кімнаті та особи, які мають дипломатичний імунітет, без їхньої згоди; також виділяють осіб, які не можуть бути допитані як свідки згідно з міжнародними договорами України. Ще в новому Кодексі вказано про неможливість допиту присяжних щодо обставин нарадчої кімнати (хоча норми господарського процесуального закону взагалі не знають таких учасників процесу) та осіб, які надають послуги посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, про такі відомості [2].

Нововведенням стала норма про можливість допиту як свідка іншої сторони по справі або ж третьої особи, представника. Для втілення такого права один учасник справи у заяві по суті чи у додатку до неї може поставити до 10 запитань учаснику справи. Проте виникає декілька незрозумілих моментів: учасник, якого запитують має надати вичерпну відповідь по кожному з пунктів, окрім тих, що не стосуються справи. Так, є досить очевидні запитання, з яких можна зрозуміти, чи мають вони значення для встановлення обставин по справі, чи ні, а що ж робити у разі виникнення складнощів? Законодавцем цей момент не досить врегульований, тож, в результаті, з'ясування необхідності надання відповіді покладається на запитувану особу, що додає їй відповідальності.

Варто наголосити й на певному ускладнені у процедурі, наприклад, відповіді свідка мають бути викладені в письмовій заяві, форма якої зазначена у ГПК, підтверджені нотаріально завіреним підписом, а витрати на виконання цієї процедури покладаються на заінтересовану особу. З огляду на зазначене виникає питання: чому лише на заінтересовану особу? Хіба сторони не однаково зацікавлені в розгляді справи?

Ще одним спірним моментом є те, що показань свідка достатньо в письмовій формі, а потреба в його присутності з'являється лише у разі незрозумілості, якщо обставини в його заяві суперечать іншим доказам або викликають сумнів. З одного боку, це правильно, оскіль-

ки свідок зайвий раз не витрачає час і нерви, проте з іншого – саме безпосередня присутність свідка і дача показань дають можливість встановити обставини, про які особа могла забути або змовчати, або ж, можливо, переконатись, що викладене є правдою, оскільки і передбачена відповідальність за неправдиві свідчення, але така міра не завжди береться до уваги і виконує свою функцію.

Зважаючи на вищевикладене, доходимо висновку, що свідок – важливий учасник судового процесу, проте регулювання його участі і взагалі інституту допиту свідків є не достатнім, або ж не повністю поясненим. Хоча існування можливості взяття показань свідка все ж має однозначні переваги для встановлення і з'ясування обставин по справі, в результаті чого буде винесене правильне рішення.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12

2. РоікО. Показаннясвідківякдоказвсудовомупроцесі. *Юрист&Закон*. № 47. 2017. URL: https://www.asterslaw.com/ru/press_center/publications/participation_of_witnesses_in_commercial_litigation_in_ukraine/

3. Бахуринський В. С. Правовий статус свідків у господарському процесі. Протокол: юридичний інтернет ресурс. URL: https://protocol. ua/ru/pravoviy_status_svidkiv_u_gospodarskomu_protsesi/

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Дуда Ігор Миколайович
студент 4-го курсу судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ ЯК ІНСТИТУТ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Доволі помітний період часу, з огляду на історичні особливості розвитку нашої держави та правового регулювання, застосовували виключно судовий розгляд і вирішення справ. З кінця XX століття значно підвищився інтерес вчених, юристів, дослідників та науковців до можливих способів врегулювання правових спорів у досудовому

порядку. Таке бажання пройти повз судові установи обґрунтовується багатьма чинниками, зокрема, серед яких – довгий й затяжний строк розгляду справи в суді; перевантаження судів господарськими справами; необхідність залучення значних грошових коштів учасниками судового розгляду господарських справ; негативне ставлення суспільства до судової системи, презюмування упередженості суддів.

Тому, враховуючи вищезазначені обставини, виникає необхідність у розробці, розвитку й поширенні дієвих альтернативних способів вирішення правових спорів, зокрема, врегулювання господарського спору за участю судді. Як відмічає О. П. Подцерковний, питання мирного, тобто без залучення державного примусу, вирішення економічних спорів та проблематика господарського (арбітражного) процесу тісно пов'язані в тому сенсі, що таке вирішення не тільки запобігає судовим спорам, але й сприяє більш якісному залагодженню економічних конфліктів [1].

Теоретичною основою дослідження проблеми правового регулювання господарського спору за участю судді стали праці відомих вчених, таких як: О. П. Подцерковний, Л. Д Романадзе, І. Бутирська, О. Можайкіна, Є. Левицький, Е. М. Рунессон.

Зміст запропонованого інституту полягає в тому, що у разі взаємної згоди обох сторін може бути проведено врегулювання спору за участю судді, яке організовується до початку стадії розгляду справи по суті. Тобто, суб'єктами ініціювання є сторони, між якими існує конфлікт (господарський спір). Здійснює таке врегулювання спору суддя в провадженні якого перебуває справа, про що необхідно постановити відповідну ухвалу. В законодавстві зазначена вказівка стосовно строків проведення даної інституту, передбачається, що проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення. Слід звернути увагу на те, що права на продовження такого строку не передбачено. На час такого врегулювання спору провадження у справі зупиняється.

В межах даної процедури суддя має право проводити спільні та (або) закриті наради зі сторонами. Метою їх проведення є, зокрема, з'ясування підстав та предмету позову, підстав заперечень. Під

час таких нарад суддя роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, направлені на мирне врегулювання сторонами спору. Проводячи закриті наради суддя додатково звертає увагу сторони на існуючу судову практику в аналогічних спорах. Суддя пропонує сторонам (або їх представникам) декілька ймовірних шляхів мирного врегулювання. В той же час, суддя не вправі надавати його учасникам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі.

Важливою передумовою застосування такого інституту примирення сторін є те, що інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною, тобто не підлягає розголошенню, оскільки суб'єкти господарювання зацікавлені в тому, щоб зберегти певну інформацію в секреті, наприклад у справах з інтелектуальною власністю або комерційною таємницею. У той час розгляд справи по суті в господарському судочинстві є відкритим для громадськості.

Підстави для припинення врегулювання спору за участю судді:

1) подання до суду сторонами заяви про припинення врегулювання спору за участю судді;

2) закінчення строку, встановленого для проведення цього інституту примирення сторін у господарському процесі;

3) за ініціативою судді, якщо він виявить, що будь-яка із сторін затягує процедуру;

4) успішне врегулювання спору (мирне вирішення конфлікту).

У разі недосягнення сторонами мирного вирішення спору, провадження у справі поновлюється та передасться на розгляд іншому судді. Повторне проведення процедури не допускається.

Серед усіх позитивних моментів, необхідно зазначити про те, що існують і недоліки розглядуваного інституту про які, зокрема, говорить Л. Д. Романадзе:

– проблема навчання суддів, адже їм необхідно буде опанувати спеціальні навички;

– відсутність мотивації вітчизняних суддів, які мають велике навантаження;

– необхідно враховувати особистісні якості судді. Для успішного вирішення справи мирним шляхом він має бути емпатичним, вміти добре спілкуватися зі сторонами, ефективно допомагати їм у налагоджені комунікації тощо. Далеко не кожна особа здатна на це, навіть після проходження спеціального навчання. Сторони, що не будуть приведені суддею до примирення через його власні особистісні характеристики, будуть розчаровані в самій процедурі та вважатимуть її неефективною [2].

Отже, врегулювання господарського спору за участю судді є самостійним інститутом господарського процесуального права, метою якого є примирення (мирного вирішення) між сторонами судової справи за участю судді, на розгляд якого передано дану справу. На нашу думку його запровадження це значний крок вперед на шляху розвитку альтернативних способів врегулювання спорів між сторонами, який сприяє залагодженню економічних конфліктів, що в свою чергу запобігає судовим спорам. Навіть у випадку невдалого закінчення розглянутої процедури її учасники однозначно запевняються в своїх вимогах і запереченнях, конкретніше формулюють їх, належним чином обґрунтовують, що в свою чергу позитивно впливає на розгляд справи, зокрема, на строк такого розгляду у іншого судді, якому була передана справа.

Дискусійним залишається питання стосовно спеціального навчання судді, що допомогло б сформувати професійний погляд на мирне врегулювання конфлікту між сторонами. Наразі процесуальне законодавство не містить такої вимоги. На наше переконання, таке навчання значно б підвищило гарантії на успішне проведення та завершення процедури примирення сторін в господарському процесі.

Список використаних джерел:

1. Подцерковний О. До проблеми примирення сторін у господарському процесі. *Українське комерційне право.* № 11. 2011. С. 20–26.

2. Романадзе Л.Д. Сдерживающие недостатки: какие пробелы в проектах новых ХПК, ГПК и КАС будут мешать примирению сторон судьей или медиатором. Закон и Бизнес: веб-сайт. URL: https://zib.com.

ua/ru/128584-kakie_probeli_v_proektah_novih_hpk_gpk_i_kas_budut_meshat_pr.html
3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12#Text

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Кулик Ірина Володимирівна
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасному інформаційному суспільстві досить добре розвиваються електронні засоби інформації і саме вони дають нові можливості фізичним і юридичним особам у сфері ведення господарської діяльності. На мою думку, електронні докази стали актуальним інструментом для реалізації права на судовий захист. Повсякденна комунікація уже давно перевелась у віртуальний простір. Після того як з'явилось поняття «електронні докази» судова практика почала дедалі ширше розглядати та використовувати це поняття. У ст. 96 ГПК Електронними доказами є інформація в цифровій формі, яка містить певні дані та певну інформацію про обставини справи та мають велике значення у справі, зокрема, електронні текстові документи, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо, також сюди можна віднести веб-сайти, текстові, та голосові повідомлення, бази даних й інші дані, які відображаються в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на пристроях, а саме на картах пам'яті та мобільних телефонах. Електронні докази можуть знаходитись і у системах резервного копіювання, і у мережі Інтернет [1].

Слід зазначити, що суди України також почали використовувати електронні документи в якості доказів. Електронні докази мають свій порядок подання, а саме такі докази подаються в оригіналі або в електронній копії і засвідчують це електронним цифровим підписом. Існують також приклади оцінки судами скріншотів з офіційного Інтернет-сайту у справах, які стосуються продажу майна з публіч-

них торгів (Постанова Верховного), або скріншоти, які стосуються спеціалізованого програмного забезпечення підприємства у спорі з контролюючим органом щодо податкових накладних (). Зважаючи на вищезазначене, суди починають все частіше мати справу з електронними доказами і саме це сприяє розвитку інформаційності нашого суспільства.

Аналізуючи думки вчених, а саме С. Я. Фурси, яка зазначала, що розвиток новітніх технологій та принципів формування інформаційного суспільства на початку 21 століття дозволяє стверджувати, що з часом саме електронні засоби доказування будуть поступово витісняти інші. Цікавим є і те, що суди сприймають докази в електронній формі. Проте, їх перевірка є більш детальною та вимагає наявності певних обставин, якими буде підтверджуватись реальність та об'єктивність доказів. Особливо важливим є момент, підтвердження справжності та реальності електронних документів, які подаються стороною як доказ у справі [2].

Також варто зазначити, що електронний доказ як і будь-який інший повинен відповідати деяким вимогам, а саме допустимості, достовірності. На мою думку, потрібно розробити певні правила, які допоможуть визначити належність та допустимість електронних доказів. Для цього варто переконатись у надійності засобу на якому забезпечується цілісність електронної інформації. Разом з тим, можна виокремити ряд питань, що потребують подальшого доопрацювання в рамках проекту ГПК України.

Зважаючи на вищевикладене, доходимо до висновку, що електронні докази в сучасному процесі судочинства не тільки в господарському, а і в інших видах процесів є досить важливим джерелом доказування. Хоча такий вид доказів являється спірним, оскільки іноді трапляється плутанина з визначенням того чи іншого доказу електронним, проте існування можливості використання електронних доказів значною мірою розширює спосіб доведення або спростування порушення прав свобод та законних інтересів учасників справи. Таким чином, процедура збирання та дослідження електронних доказів у судовому процесі потребує суттєвого вдосконалення з метою уникнення будь-яких технічних помилок.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 № 1798-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12
2. Стадії процесу доказування у цивільному процесі. Галицький районний суд м. Львова: офіційний веб-сайт. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge_base/233009/
3. Постанова Верховного Суду від 10. 12. 2019 р. у справі № 910/10002/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86332844

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Маріна Анастасія Валентинівна, Кінах Дана Дмитрівна
студентки 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕПРАВОМІРНЕ ЗІБРАННЯ, РОЗГОЛОШЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

У процесі розвитку ринкових відносин комерційна таємниця стає дуже цінною для суб'єкта господарювання і вимагає надійного правового захисту. На сьогоднішній день в умовах конкурентної боротьби між суб'єктами господарської діяльності володіння даними про технологію виготовлення товарів, способи збільшення прибутку та мінімізації витрат та іншою інформацією, надає певному виробнику переваги на ринку, дозволяє отримати великі прибутки. Будь-яке зібрання, поширення та використання комерційної таємниці є проявом недобросовісної конкуренції, з якою усіма можливими засобами намагається боротися наша держава.

Виникає необхідність забезпечення інформаційної безпеки підприємств за допомогою вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює питання використання комерційної таємниці суб'єктами господарювання. На даний момент система нормативно-правової охорони комерційної таємниці тільки починає формуватися.

У статті 36 Господарського Кодексу України (далі ГКУ) вказано, що відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди ін-

тересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею [1].

Окрім ГКУ положення стосовно правової охорони комерційної таємниці містяться у Главі 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07. 06. 1996. Так у статті 16 цього закону під неправомірним збиранням комерційної таємниці розуміють добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання [2].

Протиправне збирання таємної інформації сьогодні все частіше здійснюється технічним способом завдяки застосуванню інформаційних глобальних та локальних мереж. Найбільш розповсюдженими прикладами такого збирання є втручання в роботу банківських електронних баз даних з метою використання відомостей про їхніх клієнтів [3]. Даний метод використовують з різною метою, дуже часто після збирання комерційну таємницю продають, іноді її використовують у власному виробництві для розвитку бізнесу.

Під розголошенням комерційної таємниці необхідно розуміти ознайомлення іншої особи без згоди уповноваженої особи, з комерційною таємницею, особою, якій ця інформація була довірена або стала відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарської діяльності.

Дослідження даного виду неправомірних дій стосовно комерційної таємниці яскраво проглядається у праці Носіка Ю., який проаналізував саме розголошення комерційної таємниці як форму правопорушення за Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», вказавши що законодавець обмежив розголошення комерційної таємниці випадками, коли ці дії виконує особа, яка на законних підставах мала доступ до даної інформації [4].

На нашу думку зараз розголошення комерційної таємниці здійснюється і тими особами, які неправомірно отримали інформацію, однак такі дії за українським законодавством будуть вважатися неправомірним зібранням комерційної таємниці та особи будуть нести відповідальність лише за даний вид порушення. Також поши-

рено схилення до розголошення комерційної таємниці за допомогою певних матеріальних благ, переваг та нематеріальних цінностей які пропонують особі, яка має доступ до таємної комерційної інформації. Іноді застосовують і погрозу, шантаж, психологічне та фізичне насильство до даних осіб, але в таких випадках відповідальність особи, яка здійснює такі злочинні дії буде значно тяжчою.

Коли неправомірно отриману комерційну таємницю починають впроваджувати у виробництво, роботу підприємства чи враховувати при плануванні майбутньої діяльності суб'єкта господарювання при цьому здійснюють ці дії без відповідного дозволу володільця таких відомостей, то це є вже безпосередньо є неправомірним використанням комерційної таємниці.

Наприклад у рішенні Господарського суду міста Києва від 12.12.2019 року неправомірним використанням комерційної таємниці було визнано врахування ТОВ «Ергон-Електрік» під час планування та здійснення своєї господарської діяльності без дозволу ТОВ «ТВК Вектор-ВС» відомостей, що становлять його комерційну таємницю, одержаних колишніми працівниками ТОВ, які зобов'язалися не розголошувати і не використовувати комерційну таємницю протягом 3 років після припинення трудових відносин, а саме: повного переліку постачальників та клієнтів, обсягами закупівлі та реалізації електротехнічної продукції; закупівельними та відпускними цінами на електротехнічну продукцію [5].

Зараз в українському законодавстві не передбачено спеціальних засобів захисту комерційної таємниці, немає чіткого механізму реалізації прав володільців таємної комерційної інформації. Формами захисту є звернення до суду, або до адміністративного органу – Антимонопольного комітету України, який займається припиненням недобросовісної конкуренції. Строк звернення до органу становить 6 місяців з дня, коли особа дізналася про порушення своїх прав, а також встановлено трирічний строк давності притягнення до відповідальності.

Для того щоб забезпечити законні права фізичних і юридичних осіб на володіння, користування та розпорядження інформацією, яка

становить комерційну таємницю, законодавство передбачає дисциплінарну, цивільну, адміністративну чи кримінальну відповідальність у разі порушення цих прав (ч. 6 ст. 36 ГК).

Отже, на сьогодні законодавство з питань комерційної таємниці не систематизовано і проблему захисту комерційної таємниці не врегульовано належним чином, оскільки встановлені лише загальні засади правового регулювання відносин, пов'язаних з охороною комерційної таємниці. Забезпечення належного правового регулювання відносин, пов'язаних з охороною комерційної таємниці, є важливим завданням в рамках реалізації державної політики у сфері розвитку економічної конкуренції та обмеження монополізму. Наша держава намагається вдосконалити законодавство, як приклад можна навести Концепцію проекту Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» схвалену Кабінетом міністрів України від 5 листопада 2008 року, але далі ніж прийняття концепції, на жаль, поки що справа не дійшла.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 436-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436–15#n276.

2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07. 06. 1996 р. № 237/96-ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text.

3. Редько К. Ю., Куніцька З. Е. Комерційна таємниця: особливості та проблеми нормативно-правового забезпечення в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2021. № 5. С. 4.

4. Носік Ю. Правові проблеми захисту прав на комерційну таємницю в боротьбі з недобросовісною конкуренцією в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* № 5. 2009. С. 32.

5. Рішення Господарського Суду м. Києва від 12. 12. 2019 р. у справі № 910/1759/19. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/86437483/.

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Миронюк Тетяна Василівна
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОНЦЕПЦІЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, питання господарсько-процесуальної відповідальності виступає досить дискусійним так, як сам термін «господарсько-процесуальна відповідальність» донині є відсутнім у господарсько-процесуальному законодавстві. Вважаємо, що подібне явище є досить важливим, як і будь-які правові норми, процесуальні норми повинні бути забезпечені змогою вжиття заходів державного примусу на випадок їхнього порушення.

Щодо самої концепції правової природи юридичної відповідальності єдині погляди серед вчених є відсутніми. Одні розглядають юридичну відповідальність винятково у негативному аспекті. Інші дотримуються концепції позитивної юридичної відповідальності та виділяють господарсько-правову відповідальність як цілісне правове явище з різними формами реалізації.

На нашу думку, вірно зазначає Н. В. Іванюта, вчений виділяє, що в господарському процесуальному праві питання наявності господарської процесуальної відповідальності є неоднозначним. Наголошує, одні автори визнають її самостійність та до її змісту включають всі діяння учасників судочинства, які підпадають під вплив так званих «негативних» процесуальних норм, що мають у собі елементи державного примусу, в результаті чого наступають чи можуть наступити несприятливі наслідки. Інші – юридичну відповідальність і державний примус визнають поняттями, тісно пов'язаними між собою, але не вважають їх тотожними [2, с. 40].

Господарсько-процесуальна відповідальність, на думку О. П. Подцерковного,– це застосування органами судової влади до учасників господарського процесу за порушення вимог господарсько-процесуального законодавства передбачених законом заходів державного примусу, виражених у формі несприятливих наслідків як процесуального, так і матеріально-правового характеру [1, с. 178]

А. А. Первушина зазначає, що господарсько-процесуальна відповідальність як вид юридичної відповідальності – це застосування органами судової влади до учасників господарського процесу за порушення вимог господарсько-процесуального законодавства передбачених законом заходів державного примусу, виражених у формі несприятливих наслідків як процесуального, так і матеріально-правового характеру [3, с. 326].

Звертаючи увагу, на законодавство України, можемо зазначити, що відповідно до Господарсько-процесуального кодексу України передбачено розгорнуту системи заходів господарсько-процесуальної відповідальності, а саме застосування санкцій. Порушення та недотримання норм яких, тягне за собою настання певних заходів. Перелік підстав застосування заходів процесуального примусу можна сформувати, аналізуючи зміст статей 131–135 ГПК України: 1) попередження; 2) видалення із залу судового засідання; 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; 4) штраф [4].

Відповідно до статті 131 ГПК України заходи процесуального примусу за неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин можуть застосовуватися такі, як тимчасове вилучення доказів для дослідження судом та штраф. Тимчасове вилучення доказів є превентивним процесуальним заходом оперативного реагування суду на дії, які протиправно перешкоджають здійсненню господарського судочинства, тоді як стягнення штрафу є формою господарської процесуальної відповідальності.

Досліджуючи всі різноманітні підходи та системи розгляду господарсько-процесуальної відповідальності, найбільш повним і точним визначенням відповідальності за неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, або неподання таких доказів без поважних причин у господарському процесі є наступне: це передбачені санкціями господарсько-процесуальних норм несприятливі наслідки майнового чи організаційного характеру, яких сторона по справі зазнає у випадках як несумлінної поведінки, так і скоєного правопорушення, що спрямовані на утвердження законно-

сті і формування поважного ставлення до закону та суду і є інструментом здійснення завдань судочинства.

Заходи процесуального примусу застосовуються судом через постановлення ухвали.

Зазначимо, що інститут заходів процесуального примусу став чітко вираженим лише за чинної редакції ГПК України, вважаємо, ця дія є однією із найпозитивніших досягнень процесу реформування кодексу.

Отже, можна зробити висновок, що звертаючись до роз'яснень про господарсько-процесуальну відповідальність чинна редакція ГПК України є більш прогресивною з позиції систематизації засобів впливу на учасників процесу, які недобросовісно виконують процесуальні обов'язки, зловживають правами та перешкоджають здійсненню судочинства. Однак до цього часу залишаються неврегульованими окремі моменти, пов'язані із іншими підставами, які є поважними причинами притягнення до відповідальності в господарському процесі. Зокрема, нагальним є питання закріплення господарськопроцесуальної відповідальності як інституту в ГПК України. Формування і застосування такого інституту спонукає учасників процесу дотримуватися процесуальних норм, що зумовить підвищення якості правосуддя та швидкості розгляду справ.

Список використаних джерел:

1. Господарське процесуальне право: підручник / О. П. Подцерковний та ін.; за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Картузова. Харків: Одіссей, 2012. 400 с.

2. Іванюта Н. В. Юридична відповідальність як складова охоронної функції господарського процесуального права. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 2 (63). С. 40–44.

3. Первушина А. А. Відповідальність сторін як учасників господарського процесу. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2015. Sv. 2. Vyd. 1. С. 325–330.

4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII (в ред. від 05. 08. 2021 р.). // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12#Text

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Мозгова Тетяна Сергіївна
студентка 4-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

В наш час у всьому світі важко не звернути увагу на стрімкий науково-технічний прогрес. Україна також не стоїть осторонь. Саме тому досить актуальною проблемою в умовах сьогодення є визнання електронних доказів як засобів доказування в господарському процесі нашої держави.

Питання використання електронних доказів були об'єктом досліджень таких вчених як: Т. В. Захнова, П. П. Зайцев, А. В. Лаєвська, Р. О. Халиков, В. А. Черепанов, А. Т. Боннер та інших.

Верховною Радою України у 2017 році було внесено зміни до Господарського процесуального кодексу. Новизною є законодавче закріплення нового виду доказів – електронного. Законодавець закріпив статтею 96 цього кодексу поняття електронні докази. Електронні докази – це інформація в цифровій формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи. До них відносять електронні документи, веб-сайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних [1]. Вони подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [2].

Проаналізувавши практику зарубіжних країн, я дійшла висновку, що наразі не є врегульованим та чітким місце електронних засобів у доказуванні. Існує три найпоширеніших випадки:

1) віднесення цих доказів до речових;

2) віднесення цих доказів до письмових;

3) закріплення переліку засобів доказування, який є відкритим.

Перший підхід характерний найбільш для Німеччини, другий для таких держав як Франція, Сінгапур та Гонконг і третій – Нідерланди, Греція та Іспанія.

Зробивши аналіз судової практики, можна дійти висновку, що до внесення відповідних змін у Господарський процесуальний кодекс України, електронні докази підводилися до розуміння їх як письмових доказів. Проте, дані поняття є зовсім індивідуальними частинами, на що і звернув увагу законодавець. Електронні докази мають цілий ряд особистих характеристик за якими і різняться з письмовими доказами. Вони містять в собі метадані та атрибути файлів, можуть зберігатися на портативних пристроях, серверах, системах резервного копіювання та мають індивідуальний спосіб передачі інформації – електронною поштою та месенджерами.

Виходячи з цього, вважаю доцільним саме виокремлення електронних засобів доказування серед інших, так як електронний документ не повинен сприйматися лише як текст. Слід враховувати також і можливість фіксування інформації за допомогою файлів: графічних, звукових, відео тощо. Поняття «файл» є одиничним елементом створення, зберігання і передачі інформації в електронному середовищі. Він може також включати в себе електронні документи, повідомлення а також бути еквівалентом поняття речовий доказ в електронній сфері.

З моєї точки зору, ще досить важливим моментом, на який варто звернути увагу, є невизначеність понять «оригінал електронного доказу» та «копія електронного доказу». На жаль, дані визначення не є закріпленими і чітко встановленими, що є також проблемою і прогалиною сучасного законодавства. Проте, проаналізувавши судову практику та спираючись на рішення Центрального апеляційного господарського суду від 06. 02. 2018 року у справі № 904/8346/17 та рішення Господарського суду міста Києва від 21. 03. 2018 року у справі № 910/22797/17 можна говорити про те, що оригіналом електронного доказу є первинна інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, та яка є основою для відтворення і копіювання. Виходячи з вищенаведеного, можна дійти висновку, що копією електронного доказу буде саме точне відтворення інформації в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи. Проте

досить спірним питанням є визначення саме на практиці «оригіналу» та «копії» доказу. Наприклад, в ситуації з відеофайлами, які є завантаженими з мережі Інтернет постає питання який саме відеозапис буде вважатися оригіналом. Тобто може бути ситуація, коли відео зняте на відеокамеру зберегли на комп'ютері і вже потім опублікували в мережу Інтернет. Після публікування дане відео було видалено з відеокамери. Постає питання, чи може вважатися збережений відеофайл на комп'ютері оригіналом електронного доказу? Так як відповідно до змін внесених в Господарський процесуальний кодекс України, а саме пункт 5 статті 96 зазначає, що суд не бере до уваги докази, які не є оригіналом або ставлять під сумнів відповідність поданої копії оригіналу. Тобто в цьому випадку виникає дуже багато питань щодо дійсності такого електронного доказу і необхідності уточнення зі сторони законодавця.

Як вище було зазначено, учасник справи може також подавати до суду копії оригіналу електронного доказу. Вони можуть бути як електронні так і паперові. Проте, важливим моментом є їх засвідчення. Письмова копія електронного доказу має містити напис «згідно з оригіналом» та мати зазначення дати, ініціалів та посади того, хто її засвідчує та відповідний підпис і печатку. Але варто зазначити, що сканкопія письмового документу не буде вважатися як вже електронний доказ, а електронний документ роздрукований на папері в свою чергу, як письмовий. Електронні ж докази, як визначає процесуальний закон, мають бути засвідчені кваліфікованим електронним підписом [3].

Підсумувавши вище зазначене, треба говорити про те, що подання електронних доказів до суду є можливим. Проте, треба уникати будь-яких сумнівів суду щодо допустимості та оригінальності даного електронного доказу. Додатковою гарантією персоніфікації має виступати кваліфікований електронний підпис задля недопущення небажаних змін в зміст електронного документу.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12.

2. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05. 10. 2017 р. № 2155-VIII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155–19.

3. Коновалов Є. та Перникоза Д. Електронні докази – норма для українського судочинства, але є нюанси. Василь Кісіль і Партнери: вебсайт. URL: https://vkp.ua/publication/elektronni-dokazi

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Нінічук Владислава Вікторівна
студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНІСТЬ ТА ІНСТАНЦІЙНІСТЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Сильна і незалежна судова влада є невід'ємною умовою побудови в Україні правової держави. Правильно організована система судів, в тому числі і господарських, є однією з гарантій справедливого та ефективного правосуддя. Принципи, на яких побудована система судів, є принципами її організації, що поєднують усі її ланки між собою. Конституція України визначає два основних принципи на яких грунтується організація системи судів України,– територіальність і спеціалізація. У ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказується і принцип інстанційності. Дані принципи слід розглядати і в аспекті вивчення господарських судів, адже це питання є актуальним, оскільки від правильно побудованої системи судів залежить і ефективність правосуддя.

У Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 р., вказано, що існуюча система судів загальної юрисдикції не повною мірою відповідає конституційним засадам організації правосуддя.

Метою роботи є аналіз принципів організації системи господарських судів України, дослідження їх змісту, значення, перспектив розвитку.

Принцип територіальності характеризує побудову системи судів загальної юрисдикції в межах поширення судової юрисдикції на всю територію держави. Загалом правники констатують про побудову системи судів загальної юрисдикції, в склад якої входять і господарські суди, за принципом територіальності, виходячи з потреби її організації на підставі адміністративно територіального поділу, встановленого ст. 133 Конституції України.

Щодо принципу спеціалізації господарських судів, то Господарський процесуальний кодекс України у ст. 20 вказує перелік господарських справ, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суди, що в повній мірі відповідно до принципу спеціалізації судів загальної юрисдикції характеризує їх місце в якості структурних елементів судової системи.

У свою чергу принцип інстанційності дає змогу організувати судові інстанції, кожна з яких має відповідний обсяг повноважень щодо вирішення спору по суті та перегляду судового рішення в порядку, передбаченому процесуальним законом. Система судів загальної юрисдикції побудова з урахуванням наявності в межах кожної, в тому числі господарської, судової спеціалізації трьох інстанцій: місцеві господарські суди; апеляційні господарські суди; Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду.

Варто зазначити, що деякі правники намагаються відшукати й інші принципи організації системи судів України, в тому числі і господарських. Так, О. М. Овчаренко, посилаючись на міжнародні стандарти, відносить до них доступність правосуддя. І. В. Назаров відносить принципи судової системи до принципів права. Н. В. Сібільова аналізуючи міжнародно-правові документи додає і власні принципи організації і функціонування судової влади.

Аналізуючи судові системи країн Європи, варто зазначити, що не лише принципи впливають на побудову судової системи, а ще й ментальні, культурні, історичні чинники, особливості правової системи. У судових системах країн Європи ані конституційні тексти, ані законодавство прямо не зазначають принципів організації судової

системи. У нашій правовій системі всі поняття мають бути чітко визначеними, в Європі ж такого не дотримуються.

У судовій системі найбільший сумнів викликає загальний характер принципів організації системи судів та їх реалізація на всіх рівнях і в усіх ланках судової системи. Наприклад, у Верховному Суді до листопада 2011 року не був реалізований принцип спеціалізації, а це стосується і Касаційного господарського суду. Інстанційність в судочинстві має досить специфічний прояв, адже різні судові установи виконують функції декількох інстанцій. Принцип територіальності повинен мати чітко окреслене поширення. Окрім чітко визначених законодавством про судоустрій принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності виділяють й інші засадничі положення. Прикладом може слугувати виключність і повнота судової влади, єдність, доступність судової системи та ін.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що організація системи судів за принципами спеціалізації, територіальності та інстанційності націлена на виконання завдань пов'язаних із здійсненням правосуддя. Господарський суд як суд загальної юрисдикції, відповідно до положень процесуального законодавства здійснює розгляд і вирішення віднесених до його компетенції господарських справ. Місце та функціональне призначення господарських судів у національній судовій системі обумовлено наступними чинниками: переліком господарських спорів, на розгляді та вирішенні яких спеціалізуються господарські суду; адміністративно-територіальним устроєм держави, з урахуванням якого побудована мережа господарських судів; наявності в складі судової системи господарських судів трьох інстанцій, що здійснюють свою діяльність у межах стадій господарського процесу.

Правники не часто звертаються до цієї теми, а принципи, які є законодавчими вважають скоріше «засадами». Так, Р.О. Куйбіда, досліджуючи проблеми реформування судової системи України, визначає перелік «засад», ототожнюючи їх з принципами. Деякі правники виділяють й інші засадничі положення, окрім прямо передбачених законодавством про судоустрій принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності. Тобто, як ми можемо бачити ця тема є лише частково розкритою і дискусійною.

Список використаних джерел:

1. Господарське право: підручник / за ред. О. П. Подцерковного. Х.: Одіссей, 2012.

2. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10. 05. 2006 р. № 361/2006. // База даних «Законодавство України» / Президент України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main. cgi?nreg=361%2F2006

3. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text 4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02. 06. 2016 р. № 1402-VIII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402–19#Text

5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 р. № 1798-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12#Text

6. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Х.: Право, 2008. С. 33.

7. Назаров І. В. Судові системи країн ЄС та України: генезис та порівняння: монографія.Х.: Фінн, 2011. С. 21, 32, 33.

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

Орец Дар'я Віталіївна

студентка 4-го курсу судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ

Господарське судочинство виконує важливі функції в судовій системі України, виконуючи роль справедливого регулятора економічно-господарських правовідносин, їх неухильного дотримання та покарання тих, хто неналежно чи недобросовісно відноситься до взятих на себе зобов'язань. Особливе місце в цьому процесі відводиться суддям, від їх належно врегульованого правового статусу залежить ефективність та справедливість господарського судочинства зокрема, та системи суду загалом.

Статус судді – це статус особи, що наділяється суддівськими повноваженням та правомочностями. Він є сукупністю конституційних, інших нормативно-правових положень, визначальних всіх етапах життєдіяльності її права, обов'язки, обмеження, гарантії, заходи соціально-правового захисту та інших, у кількох проекціях: як особи, яка є носієм судової влади, що здійснює правосуддя, основне завдання якого – захист та забезпечення законних прав та інтересів громадян, у тому числі й у спорах із державою та її органами. Це процесуальна складова статусу судді, тобто. права та обов'язки особи, наділеної суддівськими повноваженнями, що визначаються процесуальним законодавством як особи, яка проходить державну службу на державній посаді – як громадянина з особливим правовим статусом, особи, обмеженої у своїх цивільних правах та життєдіяльності законодавством про статус суддів, що посідає відокремлене становище у суспільстві. Адже саме це, по суті, є гарантією забезпечення незалежності при здійсненні ним правосуддя, тих його владних повноважень, якими держава наділяє по відношенню до інших громадян та суб'єктів права [7, с. 165; 6, с. 283].

М. Закурін вважає, що обсяг і сукупність правосуб'єктності судді влучно характеризуються через процедури призначення громадянина України на посаду судді та звільнення з посади [6, с. 282]. Так, за процесуальним законодавством суддя господарського суду не належить до складу учасників судового процесу, оскільки відповідно до ст. 32 ГПК він є посадовою особою господарського суду. Водночас він є головною особою господарського судочинства та обов'язковим учасником господарських процесуальних правовідносин. Тому, цілком доцільним є виокремлювати суддю господарського суду як особливого учасника господарського судочинства [1; 4].

Суддя, як учасник процесу, безпосередньо керує судочинством, тобто, з одного боку, він несе відповідальність та має права і обов'язки перед державою, а з іншого – по відношенню до інших осіб, які беруть участь у справі. Правовий статус суддів визначається Конституцією України [1], Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [3] та іншими законами України. Статус судді є не особистим приві-

леєм, а засобом, покликаним забезпечувати кожному дійсний захист його прав і свобод правосуддям, служить гарантією загального конституційного статусу особистості і як така підлягає конституційно-правовому захисту, рівень якого не повинен знижуватися за по відношенню до раніше досягнутого.

Права судді, якими він наділений для здійснення своїх повноважень, не закріплені в одній конкретній статті, а сформульовані у ряді певних статей, Суддя одноособово вирішує питання про прийняття позовної заяви, має право відмовити у її прийнятті або повернути її. Для правильного і своєчасного вирішення спору суддя на підготовчій стадії має право виконувати широке коло повноважень, невичерпний перелік яких містить ст. 65 ГПК [2]. За певних умов суддя може залучити до участі у справі іншого, належного відповідача, витребувати документи і матеріали, необхідні для вирішення спору, призначити судову експертизу, вжити заходів щодо забезпечення позову, прийняти рішення з господарського спору, здійснювати інші дії, передбачені ГПК України [2; 7, с. 165–166].

Суддя господарського суду має комплекс обов'язків, щоб забезпечити максимальну реалізацію прав усіх учасників господарського судочинства. Інтереси судді не суперечать інтересам інших учасників процесу, він користується всіма необхідними правами по виявленню дійсних обставин справи, встановленню прав і обов'язків сторін, які випливають із спірного правовідношення та захисту порушеного права. На нього законом покладено завдання розгляду і вирішення спорів та прийняття судового рішення, яке є обов'язковим на всій території України. За господарським процесуальним законодавством справи у місцевих господарських судах розглядаються суддею одноособово. Залежно від категорії і складності справу може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів [2]. Згідно ст 33 ГПК України, суддя, який брав участь у розгляді справи, не може брати участі в новому розгляді справи у разі скасування судового рішення, прийнятого за його участю, або у перегляді прийнятого за його участю судових рішень за нововиявленими обставинами [4].

Незалежність судді як статусна характеристика – це здатність (становище, стан) особистості, наділеної суддівськими повноваженнями, дотримуватись клятви судді «чесно і сумлінно виконувати свої обов'язки, здійснювати правосуддя, підкоряючись лише закону, бути неупередженим і справедливим, як наказують борг судді та совість». Вона визначається рівнем самосвідомості конкретного суб'єкта, проявляється як внутрішньо властива йому властивість, що виховується у процесі формування людини як особистості, головний елемент особливого правового статусу судді, основна умова діяльності самостійної та авторитетної судової влади щодо захисту прав та законних інтересів особистості [6, с. 284].

Незалежність судді – головний елемент особливого правового статусу судді, основна умова діяльності самостійної та авторитетної судової влади щодо захисту прав та законних інтересів особистості. Для цього держава гарантує громадянину забезпечення належних умов життя, роботи та відпочинку, що відповідають рівню судді в ієрархії державних посад, ступеню відповідальності за рішення, що приймаються ім'ям Російської Федерації, та забезпечує захист його особи від політичного, економічного, адміністративного та кримінального впливу [7, с. 166].

І. Бутирська вірно підкреслила, що інститут самовідводу судді також є гарантією розгляду справи незалежним та безстороннім судом, однак, на відміну від інституту відводу, застосовується виключно за ініціативи судді.

Сутність статусу судді становить забезпечення можливості особистості, що наділений суддівськими повноваженнями, здійснювати правосуддя незалежно від будь-яких спроб впливу з боку учасників судового процесу, політичних, економічних, кримінальних кіл, підкоряючись лише Конституції. Держава встановлює статус судді з метою підтримати та розвинути у конкретної особистості почуття незалежності, забезпечує захист її особи у всіх сферах життєдіяльності, гарантує належні умови життя, роботи та відпочинку, що відповідають конституційному рівню судді в ієрархії державних посад та ступеню її відповідальності [5, с. 62–63].

Питання про відповідальність суддів, мабуть, одне з найскладніших в аспекті питання статусу суддів. Саме відповідальністю можна «врівноважити» незалежність суддів. Дисциплінарна відповідальність настає в разі вчинення суддею дисциплінарних проступків, кримінальна відповідальність, як більш сувора, настає за вчинення злочинів у сфері відправлення правосуддя. Дані види відповідальності прямо закріплюються в законодавстві. Процесуальну відповідальність суду (судді) важливо розглядати, як необхідний компонент його правого статусу, завдяки якому можливо забезпечити баланс у системі взаємодії владних повноважень і зобов'язань судді [4].

Одним із можливих мір збільшення ефективності роботи судді та поліпшення його правового статусу є впровадження господарсько-процесуальної відповідальності судді може стати дієвим стимулом розвитку та втілення ідей добросовісності учасників господарсько-процесуальних правовідносин, особливо суду, як обов'язково владно уповноваженого суб'єкта [5–7].

Таким чином, правовий статус судді господарського суду є комплексом структурних складових (прав, обов'язків, відповідальності), які сьогодні врегульовані нормативно-правовими актами. Будучи особливим суб'єктом господарського процесу суддя наділений системою гарантій, що охороняють його правовий статус, даючи можливість справедливо вершити правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06. 11. 1991 р. № 1798- XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798–12

3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 30. 05. 2016 р. № 1402 – VIII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402–19#Text

4. Панталієнко П. В. Деякі особливості правового статусу суддів України. Електронна бібліотека юридичної літератури: веб-сайт. URL: http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/12687/%CF

5. Бутирська І. А. Відвід (самовідвід) судді у господарському судочинстві *Право України*. 2018. № 7. С. 58–70.

6. Закурін М. К. Адміністративно-правовий статус судді господарського суду *Форум права*. 2011. № 3. С. 282–286.

7. Дем'як В. Суддя як учасник судового господарського процесу *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 165–167.

Науковий керівник: асистент Топал А. С.

СЕКЦІЯ 9
СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Галузінський Назар Олександрович
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Протягом останнього десятиліття право соціального забезпечення переживає масштабну трансформацію – реформування торкнулося практично всіх інститутів галузі, які трансформуються у відповідь на економічні проблеми у державі та проблеми соціально-політичного характеру. Не виключенням є й інститут відповідальності у праві соціального забезпечення.

У сучасних умовах спостерігається збільшення активності громадян, які звертаються за захистом права на соціальний захист. Наразі третина всіх справ у адміністративних судах, а більшість соціальних спорів розглядаються саме за правилами адміністративного судочинства, пов'язані із захистом права на соціальний захист. Це свідчить про те, що законодавство, яке захищає права громадян у соціальній сфері, недосконале, а соціально зобов'язані суб'єкти не повною мірою забезпечують права громадян, застосовуючи норми права.

Якщо говорити мовою цифр, то у 2020 році до місцевих адміністративних судів надійшло майже 73 тисячі позовних заяв у спорах з приводу реалізації публічної політики у сфері праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян [1, с. 12]. Знизити динаміку виникнення соціальних спорів у державі, серед іншого, покликані заходи юридичної відповідальності у сфері соціального захисту.

Доцільно зауважити, що юридична відповідальність у сфері соціального захисту проявляється у взаємодії суміжних галузей, де велике значення мають норми щодо фінансової відповідальності учасників відносин із соціального страхування, адміністративної та

кримінальної відповідальності. Водночас ключове значення у системі юридичної відповідальності у сфері соціального захисту відіграє відповідальність, закріплена нормами права соціального забезпечення, яка обумовлена галузевими завданнями, а також специфікою відносин між соціально управомоченими та соціального зобов'язаними суб'єктами названої галузі права.

Так, особливістю відповідальності у праві соціального забезпечення є те, що за відповідні правопорушення застосовуються переважно правовідновлювальні санкції. При цьому як суб'єкти відповідальності виступають насамперед особи, які незаконно отримали певний вид соціального захисту.

Саме відповідальність управомочених суб'єктів права соціального забезпечення є найбільш унормованою у сучасних умовах. Так, відповідно до п. 25 Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року № 250, у разі подання малозабезпеченою сім'єю недостовірної інформації, яка вплинула на вирішення питання про призначення допомоги та визначення її розміру, суми надміру виплаченої державної соціальної допомоги мають бути повернуті. У разі неможливості добровільного повернення або утримання надміру виплачених сум державної соціальної допомоги такі суми стягуються в судовому порядку.

Аналогічні по суті положення закріплені Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV, Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV, Порядком призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751, Порядком призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2021 року № 79 тощо.

Останнім часом у праві соціального забезпечення до управомочених суб'єктів дедалі частіше застосовуються й специфічні санкції

правообмежувального характеру. Переслідуючи різні цілі, такі санкції допускають призупинення реалізації права на деякі види соціального захисту, зниження розміру грошових виплат (зокрема, допомоги по безробіттю, допомоги малозабезпеченим сім'ям тощо). Таким чином, забезпечується регулювання поведінки громадян-одержувачів соціальних благ, вноситься дисциплінуючий елемент, оптимізуються відповідні процедури.

Водночас щодо відповідальності соціально зобов'язаного суб'єкта то механізм майнової відповідальності за ненадання або невчасне призначення (здійснення) грошових виплат практично відсутній. При цьому у разі порушення права громадян на соціальний захист національними нормативно-правовими не передбачений ні механізм індексації невчасно виплачених сум, ні механізм будь-яких компенсацій. Законодавець України обмежився лише вказівкою на те, що соціально зобов'язані суб'єкти несуть відповідальність передбачену законами за шкоду, заподіяну особам внаслідок несвоєчасного або неповного надання забезпечення. Такий підхід застосовано у ст. 24 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 року № 2811-XII, якою визначено, що посадові особи, винні у порушенні законодавства про державну допомогу сім'ям з дітьми, несуть відповідальність згідно з законом, аналогічні положення містяться у законах України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» 1 червня 2000 року № 1768-III, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року № 1533-III і т. д.

У цьому аспекті варто погодитися з точною зору К. В. Бориченко, яка зазначає, що «у законодавстві у сфері соціального захисту населення в якості заходів відповідальності зобов'язаного суб'єкта мають бути закріплені не лише компенсація неотриманого блага (виду соціального захисту), але й стягнення відсотків розміру (вартості) того чи іншого виду соціального захисту, компенсація моральної шкоди» [2, с. 29].

Таким чином варто констатувати встановлення законодавством України нерівних умов відповідальності управомочених та соціально зобов'язаних суб'єктів права соціального забезпечення, що має компенсуватися посиленням заходів відповідальності останніх. Видається збалансувати відповідальність суб'єктів права соціального забезпечення та забезпечити належну реалізацію функцій відповідного інституту, досягнення мети заходів відповідальності управомочених та соціально зобов'язаних суб'єктів можна лише прийняттям галузевого кодифікованого нормативно-правового акту, на рівні якого мають бути закріплені, у першу чергу, засади відповідальності суб'єктів відносин у сфері соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Данішевська В. Вітальне слово голови Верховного Суду. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 4 вересня 2020 року).* Київ: 2020. С. 11–13.

2. Бориченко К.В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист: автореф. дис. … докт. юрид. наук: 12. 00. 05. Одеса, 2020. 40 с.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г.І.

Тодоріка Костянтин Володимирович
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ

В Україні продовжує розвиватися одна з наймасштабніших епідемій у світі – ВІЛ. На жаль, число діагностованих випадків ВІЛ-інфекції в країні продовжує зростати. Епідемія в державі залишається сконцентрованою у групах ризику, проте на сучасному етапі характеризується зростанням ураження «благополучних» осіб працездатного віку. Законодавець України вже давно визнав серйозність епідемії ВІЛ і демонструє прогресивний підхід до створення сприятливого нормативного підґрунтя протидії їй, зокрема й заходами соціаль-

ного захисту людей, які живуть з ВІЛ. Проте варто відзначити, що, на жаль, як і більшість інститутів права соціального забезпечення, правові норми, що стосуються забезпечення права людей, які живуть з ВІЛ, на отримання комплексу заходів у зв'язку з їх ВІЛ-позитивним статусом, не систематизовані – закріплені у нормативно-правових актах різної юридичної сили та галузевої належності.

Систему національного законодавства у сфері соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, умовно можна поділити на три складові.

Перша – це нормативно-правові акти комплексного характеру, які не належать до соціально-забезпечувального законодавства та не закріплюють механізму реалізації права людей, які живуть з ВІЛ, на соціальний захист, проте визначають особливості окремих напрямів попередження поширення ВІЛ, забезпечення захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав відповідних суб'єктів, у тому числі й на соціальний захист тощо. Мова йде про такі закони України, як: «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 22 лютого 1994 року № 4004-XII, «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР, «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР, «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI і т.д.

Значення названої групи нормативно-правових актів у сфері соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, неможна недооцінювати, оскільки, наприклад, з 1377 нових випадків встановлення діагнозу ВІЛ-інфекції серед громадян України у листопаді 2021 року у 30% людей зараження відбулось внаслідок введення наркотичних речовин ін'єкційним шляхом [1]. Тому саме ефективне функціонування системи протидії незаконному обігу наркотичних речовин і прекурсорів в Україні є визначальним заходом попередження поширення ВІЛ, що відповідає меті соціального захисту людини, який крім подолання та/або пом'якшення наслідків соціального ризику, адаптації до нових умов життєдіяльності, у сучасних умовах спрямований на запобігання настанню несприятливих наслідків відповідних соціальних ризиків.

Другу складову системи законодавства України у сфері соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, становлять загальні нормативно-правові акти щодо соціального захисту населення, серед яких Онови законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року № 16/98-ВР, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року № 1533-III, Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV, Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» від 18 травня 2004 року № 1727-IV, Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 року № 1768-III, Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року № 2801-XII, Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року № 5081-VI, Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII і т.д.

Названі та численні інші нормативно-правові акти, у тому числі й підзаконні, закріплюють механізм реалізації права на соціальний захист при настанні несприятливих наслідків соціальних ризиків, визнаних юридично значимими обставинами законодавцем, які, як правило, не пов'язані зі встановленням ВІЛ-позитивного статусу людини. Справа в тому, що соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ, за своєю правовою природою має додатковий характер, оскільки відповідні суб'єкти права соціального забезпечення, у першу чергу, можуть реалізувати свої правомочності на отримання загальних заходів соціального захисту при настанні традиційних соціальних ризиків (досягнення пенсійного віку, встановлення інвалідності, народження дитини, втрата годувальника тощо), що не позбавляє їх можливості звернутися за призначенням додаткових грошових виплат, наданням соціальних послуг, соціальних пільг тощо, право на які зумовлено саме ВІЛ-позитивним статусом людини.

Право на додаткові види соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, закріплено саме третьою групою нормативно-правових актів досліджуваної системи національного законодавства. До неї належать: Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 року № 1972-XII, Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року № 4004-XII, Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1645-III, Інструкція про порядок надання медико-соціальної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства праці та соціальної політики України від 23 листопада 2007 року № 740/1030/4154/321/614а, Порядок організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10 липня 2013 року № 585, Порядок надання послуг з догляду і підтримки людей, які живуть з ВІЛ, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12 липня 2019 року № 1607 тощо.

Важливою складовою третьої групи актів законодавства у сфері соціального захисту людей, які живуть ВІЛ, є акти програмного характеру, такі як: Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки» від 19 лютого 2009 року № 1026-VI, Закон України «Про виконання програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні» від 21 червня 2012 року № 4999-VI, Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки» від 20 жовтня 2014 року № 1708-VII тощо, спрямовані на зниження рівня захворюваності і смертності від ВІЛ-інфекції/СНІДу шляхом забезпечення створення системи безперервного надання якісних і до-

ступних послуг з профілактики та діагностики ВІЛ, насамперед серед представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, послуг з лікування, догляду і підтримки людей, які живуть з ВІЛ.

Таким чином, за період незалежності України національна нормативно-правова база у сфері соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, активно розвивалась та нині є досить чисельною. Законодавство України у сфері соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ, є системним та складається з трьох складових: комплексних нормативно-правових актів, загальних нормативно-правових актів щодо соціального захисту населення, нормативно-правових актів, що визначають механізм забезпечення людей, які живуть з ВІЛ, додатковими видами соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Оперативна інформація ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» про офіційно зареєстровані випадки ВІЛ-інфекції, СНІДу та смертей, зумовлених СНІДом, за листопад 2021 року. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fphc.org.ua%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fusers%2Fuser90%2Fhiv_aids_statistics_operinfo_2021.11.pdf&clen=207478&chunk=true

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Бориченко К.В.

Точило Катерина Сергіївна
аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ДО ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ ПРАЦІВНИКАМИ ТРУДОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Наявність певних обов'язків та настання можливої відповідальності за їх невиконання або неналежне виконання породжують своєрідний діалектичний зв'язок між трудовим правовідношенням у цілому та охоронними правовідносинами як похідними, у рамках лише яких і можлива реалізація юридичної відповідальності [1, с. 34].

Контроль за виконанням працівниками трудових обов'язків розглядається в рамках юридичної конструкції підпорядкування працівника роботодавцеві та полягає у спостереженні та перевірці роботодавцем виконання працівником своїх трудових обов'язків без ухилень від встановлених меж та параметрів, узгоджених відповідно до чинного й трудового договору з урахуванням гарантованих прав. У цьому правовідношенні увага здебільшого сконцентрована на правах роботодавця як суб'єкта трудових правовідносин, а також на необхідності встановлення обґрунтованих рамок та обмежень при застосуванні контролю за працівником. Встановлення відповідальності роботодавця зумовлене порушенням закріплених вимог до здійснення такого контролю.

Юридична відповідальність за порушення встановлених меж контролю є запорукою правомірної реалізації роботодавцем наданого йому права контролю. Вона є одним із елементів правого статусу роботодавця як суб'єкта трудових правовідносин [2, с. 20].

Для того, щоб визначити можливий вид юридичної відповідальності роботодавця, слід окреслити вимоги до здійснення ним контролю за виконанням працівниками трудових обов'язків. Здійснення такого контролю передбачає:

– правомірне його застосування, зокрема, в рамках його відповідності чинному законодавству та умовам трудового договору (з урахуванням потреб та особливостей виробництва, наявності відповідної згоди працівника);

– недопущення та уникнення дій, що принижують честь і гідність працівника, посягають на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції працівника або порушили інші права з урахуванням встановлених правил внутрішнього трудового розпорядку або локальних нормативних актів (з дотриманням статті 31 Конституції України, якою передбачена гарантія кожному громадянину на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також статті 68, якою встановлена заборона посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей) [3];

– застосування технічних засобів за наявності відповідного повідомлення та попередження працівника;

– заборону передачі отриманих роботодавцем відомостей будь-яким стороннім особам.

Наслідком порушення (протиправність дій роботодавця полягає у передачі ним відомостей, отриманих у процесі здійснення контролю, стороннім особам; порушенні права працівника на приватність, на таємницю листування, телефонних розмов тощо) або невиконання (бездіяльність, як приклад, неотримання роботодавцем згоди працівника на застосування технічних засобів) вищеперерахованих вимог є завдання працівникові шкоди, що є підставою для притягнення роботодавця до відповідальності.

Завдана шкода та причинний зв'язок між правопорушенням і наслідками є ознаками об'єктивної сторони трудового майнового правопорушення, вчиненого роботодавцем. Наведене вище, а також вина (як суб'єктивна сторона правопорушення) становлять, на думку, П. Р. Стависького, елементи правопорушення, а також слугують умовами матеріальної відповідальності [4, с. 77].

Аналізуючи перелік вимог до здійснення роботодавцем контролю за виконанням працівниками трудових обов'язків, шкода, завдана роботодавцем, може бути майновою (завдана майну працівника), а також моральною (становити зазіхання роботодавцем на немайнові інтереси працівника; така шкода полягає у стражданні та приниженні особи, зокрема, притаманних такій особі тривозі, занепокоєнні, стресу, інших негативних переживань).

Адекватне відшкодування шкоди, зокрема й моральної, за порушення прав людини, згідно з Постановою Верховним Судом від 10 квітня 2019 року у справі № 464/3789/17, є одним із ефективних засобів юридичного захисту [5].

Доцільною та виправданою видається норма, що міститься у доопрацьованій редакції частини третьої статті 29 Трудового кодексу України за реєстр. № 2410 від 08 листопада 2019 року: «Порушення роботодавцем правил цієї статті є підставою для пред'явлення працівником вимоги про відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої таким порушенням» [6]. Водночас доречною вважається

пропозиція стосовно доповнення трудового законодавства положенням про підстави та умови матеріальної відповідальності роботодавця, яким, зокрема, б акцентувалася увага на необхідність наявності всіх елементів складу подібного правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Процевский А. И. Предмет советского трудового права. Москва: Юрид. лит., 1979. 224 с.
2. Чанишева Г. І. Трудові правовідносини. Одеса: Фенікс, 2021. 54 с.
3. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28. 06. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Стависский П. Р. Проблемы материальной ответственности в советском трудовом праве. Киев; Одесса: Вища школа., 1982. 184 с.
5. Постанова Верхового Суду від 10. 04. 2019 р. у справі № 464/3789/17. URL: https://ips. ligazakon. net/document/C011692?ed=2019_04_10
6. Проєкт Трудового кодексу України № 2410 від 08. 11. 2019 р. Верховна рада України: офіційний веб-портал. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331

Науковий керівник: д.ю.н., доцент Бориченко К. В.

Бевза Катерина Вікторівна
студентка 2-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Трудове право – це сукупність правових норм, які регулюють трудові відносини працівників підприємств, організацій незалежно від форм власності, виду їх діяльності, а також, галузевої належності [1, с. 5].

Після розкриття базового поняття, логічним, на нашу думку, буде окреслити стан розробки питання про становлення вчення науки трудового права на сьогоднішньому етапі, в рамках чого особливо цінним буде визначити, хто із вчених використовував дану тему у своїх працях у наш час.

Краснов Є. В., коли досліджував питання тенденцій розвитку трудових прав на початку XXI століття, вказував на такі основні: 1) посилення гнучкості правового регулювання трудових від-

носин, розвитку нетипових форм зайнятості, розширення сфери індивідуально-договірного регулювання; 2) розвиток соціального діалогу у сфері праці, його різних організаційно-правових форм; 3) єдність приватних і публічних засад; 4) посилення значення міжнародних стандартів трудових прав, проголошених в актах ООН, МОП, регіональних організацій. [3, с. 43].

Л. Давидюк, вивчаючи тенденції розвитку міжнародного ринку праці, відмічає, що у наш час активно поширюються нестандартні форми зайнятості. До нестандартних форм зайнятості слід віднести: 1) віддалену (дистанційну, електронну) роботу; 2) роботу на умовах неповної зайнятості (неповний робочий день); 3) термінову або короткострокову; 4) роботу на дому; 5) самозайнятість; 6) тимчасову агентську, а також позикову зайнятість (лізинг персоналу, аутстаффінг, аутсорсинг); 7) псевдосамозайнятість. [3, с. 43].

І. Я. Кисельов вважає, що може відбутися подальше розширення сфери дії трудового права та зрештою навіть зміниться предмет його регулювання, котрим стане застосування праці як залежних, так і незалежних робітників та співучасників різних видів колективних власників, які зайняті в трудовому і виробничому процесі [3, с. 44].

Незважаючи на те, що дана тема становила науковий інтерес для багатьох вчених, деякі аспекти залишаються не цілком розкриті. Хочемо наголосити на такій проблемі, наприклад, як рівень справедливого оцінювання заробітної плати працівника.

За ст. 1 ч. 2 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР, розмір заробітної плати залежить, перш за все, від складності та умов виконуваної роботи, а також професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [4]. Але ця норма не відтворена у дійсності.

На підприємствах, в установах та організаціях, котрі відносяться до недержавної форми власності, все частішою є практика, в якій офіційний заробіток всіх або переважної більшості працівників дорівнює чи наближується до розміру мінімальної заробітної плати. А решта заробітку виплачується неофіційно. До цього виду відносять такі форми оплати праці працівників, які не проходять по документаціях роботодавців. Небезпекою тіньової зарплати є те, що бюджет

недоотримує кошти і не сплачуються відрахування до соціально-страхових фондів, внаслідок цього, люди не будуть мати змоги отримати пенсію, котра відповідає рівню їх реальної зарплати [5, с. 246].

Найперше, що видається доцільним запропонувати серед основних шляхів вирішення даної проблеми, це – підняти у рази вище мінімальну заробітну плату відповідно до спеціальності та залежно від складності та умов виконаної праці.

Наступне – запровадити відповідальність у вигляді штрафів за невиплату роботодавцями працівникам заробітної плати, яка відповідала б зазначеній у законі.

На нашу думку, зазначені шляхи вирішення даної проблеми допомогли б в подальшому краще контролювати справедливу оплату заробітної праці.

Підсумовуючи, варто наголосити на основні тенденції, які відбуваються у трудовому праві сьогодні. Це стосується:

1. Необхідності все детальніше регулювати дистанційну роботу, нетипові форми зайнятості.

2. Взяття курсу на кодифікацію існуючого законодавства (адже чинний кодекс діє з 1972 року).

3. Існування численних проблем у зв'язку з неналежним виконанням роботодавцем своїх обов'язків, передусім – що стосується виплати заробітної плати тощо.

Список використаних джерел:

1. Беззуб Б. С., Міхатуліна О. М. Трудове право України: опорний конспект лекцій. К.: МАУП, 2007. 344 с.

2. Мокрицька Н. П. Право соціального забезпечення: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 536 с.

3. Прогонюк Л. Ю. Сучасні тенденціх розвитку трудових прав в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. Вип. 6. С. 42–51.

4. Про оплату праці: Закон України від 24. 03. 1995 р. № 108/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 17. Ст. 121.

5. Бережна К. І. Щодо права на справедливу оплату праці. *Право та інновації.* 2016. № 1 (13). С. 245–250. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/Berezhna13.pdf

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Гудзь А. О.

Біжко Поліна Ігорівна
студентка 3-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У сучасній, правовій, соціальній та демократичній державі соціальне забезпечення є одним із найважливіших векторів діяльності, адже лише в цивілізованому суспільстві ставлення до найбільш уразливих категорій осіб, зокрема дітей з інвалідністю, є пріоритетним напрямком діяльності державної політики. Діти з інвалідністю є особливо сприйнятливою категорією, оскільки їм максимально важко адаптовуватись до соціальних умов суспільства.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її І етапу» від 29 серпня 2017 року [1] поступове закриття інтернатних закладів для дітей. Показник дитячої інвалідності в розвинених країнах становить 250 випадків на 10 тис. дітей і має тенденцію до зростання. З 2018 року термін «інвалід» виключений із законодавства та вживання в Україні. Тепер замість слова «інвалід» у всіх законодавчих актах є «особа з інвалідністю», термін «дитина-інвалід» відповідно замінено на «дитина з інвалідністю».

Сім'я виступає як перша спільнота людей, в якій відбувається соціалізація дітей. Звісно, сім'єю процес соціалізації дитини не закінчується. Надалі на нього впливають інші соціальні інститути, але, як правило, цей вплив на дитину з інвалідністю менше, ніж на сім'ю [2]. Саме сім'я закладає основи соціального розвитку малюка, виховує повноцінну особистість і адаптує дитину до реальних умов життя. Перш за все, в сім'ї організовується так звана соціальна ситуація розвитку дитини. Народження особливої дитини неминуче змінює спосіб життя та психологічний клімат у сім'ї. Усі члени сім'ї перебувають у стані емоційного напруження, і протягом перших років життя малюка цей стрес не зменшується, а, як правило, посилюється [1].

За статистикою, коли народжується дитина з інвалідністю, більшість сімей розпадається. Тому проблеми виховання в неповній родині приєднуються до інших проблем. Крім того, сім'я дитини з інвалідністю протягом життя переживає низку критичних станів через суб'єктивні та об'єктивні причини. Тому актуальною є проблема створення індивідуальних та групових програм реабілітації, які б певною мірою гарантували кожній дитині можливість отримати важливий комплекс медико-соціальної допомоги з урахуванням захворювання, його наслідків та індивідуальних особливостей. тіла дитини.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» № 2249-VIII від 19. 12. 2017 [5] право на державну соціальну допомогу мають інваліди з дитинства та діти-інваліди віком до 18 років.

Організовує роботу щодо призначення та виплати державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин, соціального захисту населення, сім'ї та дітей.

Відповідно до статті 5 Закону «Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні» № 2249-VIII від 19. 12. 2017 [3] порядок та умови визначення потреб у зв'язку з інвалідністю встановлюються на підставі висновку медико-соціальної експертизи та з урахуванням врахувати здібності особи з інвалідністю до професійної та побутової діяльності. Види та обсяги необхідного соціального захисту інвалідів забезпечуються індивідуальною програмою медичної, соціальної та трудової реабілітації та адаптації.

Індивідуальна програма реабілітації є обов'язковою для державних органів, підприємств (об'єднань), установ та організацій.

Держава гарантує дітям з інвалідністю дошкільну освіту. Дошкільне виховання, навчання здійснюється в загальноосвітніх або спеціальних дошкільних і навчальних закладах.

Отже, соціальний захист дітей з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей нарівні з іншими громадянами і полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат або забезпеченні стороннього догляду.

Список використаних джерел:

1. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її І етапу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29. 08. 2017 р. *Офіційний вісник України.* 2017. № 67. Ст. 2015.
2. Кислян Л. А. Проблеми адаптації сім'ї до виховання дитини з особливими потребами. *Освіта на Луганщині*. 2011. № 1. С. 179–183.
3. Реабілітація дітей з особливими потребами (поради батькам). Буковинський державний медичний університет: веб-сайт. URL: https://www. bsmu. edu. ua/blog/reabilitacziya-ditej-z-osoblivimi-potrebami-poradi-batkam/
4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21. Ст. 252.
5. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 1. ст. 2.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О. В.

Воронков Микита Володимирович
студент 3-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ

Сучасний рівень розвитку держави дає можливість реалізувати свою соціальну функцію для поліпшення життя її громадян за допомогою фінансових ресурсів, отриманих від оподаткування. Суттю реалізації соціальної функції державою є виконання певних соціальних гарантій, що були взяті державою на себе в інтересах громадян та закріплені у законодавстві.

Соціальні гарантії держави мають ключове значення серед елементів сучасної системи соціального захисту та характеризують можливість держави здійснювати соціальну функцію. Треба зазначити, що систему соціального захисту також становлять соціальне страхування та соціальна допомога.

Саме прожитковий мінімум є тим базовим соціальним стандартом, розмір якого показує рівень життя, що вважається в Україні достатнім за аналізом чинних нормативно-правих актів. Розмір прожиткового мінімуму впливає на рівень пенсій, виплат, соціальної допомоги та оплати праці. Крім того, при оцінці загального рівня життя в Україні також застосовується розмір прожиткового мінімуму.

У світі одним із варіантів використання прожиткового мінімуму є визначення тієї частки населення, що потребує підтримки з боку держави у зв'язку з неможливістю забезпечити свої мінімальні потреби власними доходами.

Автор величезного дослідження «Прожиткові мінімуми в країнах світу: путівник з користування» та дослідник теми прожиткового мінімуму, який колись займав посаду старшого економіста Міжнародної організації праці, Річард Анкер дає визначення прожитковому мінімуму, як *«заробітної плати, яку отримує працівник за звичайний робочий тиждень на певній позиції, що достатня для забезпечення гідного рівню життя працівника та його сім'ї. Елементи гідного рівню життя включають їжу, воду, житло, освіту, охорону здоров'я, транспорт, одяг та інші основні потреби, включаючи витрати через несподівані випадки* [11]. Глобальна коаліція з прожиткового мінімуму також дає таке визначення у своїй роботі [10].

Крім того, Річард Анкер застосовує власну методологію визначення прожиткового мінімуму, яка складається з двох основних компонентів. Перший елемент визначає вартість мінімальних, базових потреб для гідного життя працівника та його родини. Інший елемент показує, чи отримують працівники необхідну для цього заробітну плату. Отже, зміст прожиткового мінімуму полягає у потребах та доході, що забезпечує такі потреби. Зміст прожиткового мінімуму використовується для формування державою правильної соціальної політики та розрахування видатків з державного бюджету, що зможуть забезпечити відповідні потреби населення.

Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики розроблена Міжнародною організацією праці зазначає, що при встановленні прожиткового мінімуму беруться до уваги такі основні сімейні

потреби працівників, як харчування (з урахуванням калорійності), житло, одяг, медичне обслуговування та освіта [2].

Статтею 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [1].

У 1999 році було прийнято Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року [3]. Цей Закон, відповідно до статті 46 Конституції України, дав визначення прожиткового мінімуму, заклав правову основу для його встановлення, затвердження, та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадян на достатній життєвий рівень.

Відповідно до ст. 1 зазначеного вище Закону прожитковий мінімум є вартісною величиною достатньою для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Він визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто належить до основних соціальних і демографічних груп.

Однак, на сьогоднішній день в Україні існує не тільки законодавчий прожитковий мінімум, а ще фактичний, які використовуються з різною метою.

Закон про Державний бюджет України на певний рік закріплює законодавчий прожитковий мінімум. Урядом України такий прожитковий мінімум використовується для розрахунку розміру мінімальної заробітної плати, пенсії, певних видів соціальних пільг, аліментів тощо. Наприклад, згідно із статтею 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 15. 12. 2020 № 1082-IX [4] було установлено у 2021 році прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня – 2189 гривень, з 1 липня – 2294 гривні, з 1 грудня – 2393 гривні.

Щомісяця Міністерство соціальної політики України розраховує фактичний прожитковий мінімум з урахуванням рівня життя та цін в Україні на той момент.

Згідно з розрахунками Мінсоцполітики фактичний прожитковий мінімум майже вдвічі вищий, ніж законодавчий. Для прикладу, фактичний розмір прожиткового мінімуму у розрахунку на місяць на одну працездатну особу у січні 2021 року становив 4114,41 грн (з урахуванням суми обов'язкових платежів – 4713,99 грн) [9]. У той час як законодавчий прожитковий мінімум – 2189, тобто лише 53% від фактичного рівня.

Отже, вищезазначене показує, що прожитковий мінімум в Україні потребує удосконалення. Поняття прожиткового мінімуму можливо сформулювати наступним чином – це соціальний стандарт, що визначає кількість продовольчих та непродовольчих товарів та послуг, які необхідні для забезпечення нормального життя людини.

У разі невідповідності прожиткового мінімуму реальним потребам громадян настають шкідливі наслідки як для політики доходів населення, так і для соціальної політики держави. Залежність мінімальної заробітної плати від прожиткового мінімуму не дає змогу законодавчо закріплювати реальний, фактичний прожитковий рівень. Визначення мінімальної заробітної плати потребує використання інших соціальних стандартів вищої якості, що допоможуть прожитковому мінімуму виконувати відновлювальну функцію. Таким чином можна прийти до більш гідних умов життя для працівника та його сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конвенція про основні цілі та норми соціальної політики № 117: ратифіковано Законом України від 16. 10. 2015 р. № 692-VIII. *Офіційний вісник України.* 2018. № 93 / 3 80, 16. 10. 2015. Ст. 3091.

3. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15. 06. 1999 р. № 966-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст. 348.

4. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15. 12. 2020 р. № 1082-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 16. Ст. 144.

5. Боков О. Вдосконалення методології визначення прожиткового мінімуму в контексті досвіду країн Європейського Союзу. *Україна: аспекти праці*. 2013. № 1. С. 40–44.

6. Бондаренко А. В., Тарасова К.І. Статистична оцінка заробітної плати громадян України. *Статистика – інструмент соціально економічних досліджень: збірник наукових студентських праць.* Вип. 5. Частина І. Одеса, ОНЕУ. 2019. С. 91–97.

7. Вітер В. Прожитковий мінімум у системі вимірів рівня життя населення України. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 1. С. 26–36.

8. Карачевцев Я.М. Універсальні методи визначення розміру прожиткового мінімуму. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки» (Спеціальний випуск)*. 2018. № 13. С. 27–29.

9. Фактичний розмір прожиткового мінімуму у 2015–2021 роках. Міністерство соціальної політики України: веб-сайт. URL: https://www.msp.gov.ua/news/12286.html

10. Global Living Wage Coalition: web-site. URL: https://www.globallivingwage. org/

11. Living Wages Around the World: Manual for Measurement: web-site. URL: https://www. elgaronline. com/view/9781786431455/9781786431455. xm

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О.В.

Глуган Владислава Сергіївна
студентка 3-го курсу факультету міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АПЕКТИ ЩОДО НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МОП

Міжнародна організація праці була створена в 1919 році відповідно до XIII частини Версальського мирного договору. Видається за доцільне заначити, що дана подія внесла значний вклад у історію функціонування та розвиток світової системи трудових відносин у світі, адже нормативне закріплення регулювання робочого часу, у тому числі закріплення максимальної тривалості робочого часу, дня і тижня, регулювання трудових ресурсів, питання, що стосуються безробіття, встановлення прожиткового мінімуму, захист працівників від хвороб і травм, які випливають з його зайнятості, захист дітей, підлітків і жінок, забезпечення на старість і випадки профе-

сійних травм та багато інших елементів державної політики в сфері праці.

Дослідженням функціонування Міжнародної організації праці (далі – МОП) та визначенням основних прогалин у її діяльності займалась низка вчених, зокрема: В. Жуков, Л. А. Костін, В. Г. Мікріна, С. А. Іванова та ін. Однак, незважаючи на досить ґрунтовне вивчення зазначеноїтеми, ціла низка питань залишаються дискусійними у сфері трудового права і такими, що неоднозначно вирішуються в практиці застосування.

Основною причиною щодо формування МОП було рішення засновників виступати за створення та розробку гуманних умов праці, які, насамперед, мають бути спрямовані проти несправедливості, бідності та безпідставних звільнень з робочих місць. Тому вже в 1944 році засновницький склад та члени організації, підтвердили свої основні цілі шляхом прийняття Філадельфійської декларації, в якій проголошуються засади про те, що труд людини не є товаром, та в якій визнаються основні права людини та їх економічні права, виходячи з принципового положення, що «злидні в будь-якому місці являє собою загрозу для добробуту суспільства» [3]. Прийняття положень цієї декларації, дало змогу Міжнародній організації праці в 1946 році, стати першою спеціалізованою установою, асоційованою з тільки створеною Організацією Об'єднаних Націй. Третьою важливою датою в історії створення та функціонування Міністерства стало прийняття Декларації про основні принципи і права людини в сфері права у 1998 році. Ці принципи включають в себе право на свободу об'єднань та колективні переговори, усунення дитячої та примусової праці і дискримінації у сфері зайнятості [2].

Важливою особливістю організації є її тристороння структура. Трипартизм робить її єдиною серед всесвітніх організацій, в якій організації працівників та роботодавців мають право голосу на одному рівні з урядом для формування подальшого політичного курсу та її програм [6, с. 312]. Але наразі, черезнизку причин тристороння структура Міжнародної організації праці (МОП) погано пристосована для вирішення серйозних проблем.

Зокрема, до складу МОП входять уряди, організації роботодавців та профспілки і ця тристороння структура була корисною протягом тривалого часу, однакорганізація більше не представляє сучасний світ праці. В економіці країн із низьким рівнем доходу зазвичай переважає неформальний сектор, а саме група виробничих одиниць (некорпорованих підприємств, що належать домашнім господарствам, включаючи підприємства, які працюють «за свій рахунок»). Навіть в Індії, яка є гігантомсеред ринків, що розвиваються, на неформальний сектор припадає близько 90 відсотків зайнятості. Однак профспілки зазвичай представляють працівників формальної зайнятості, яка в країнах, що розвиваються, існує тільки на державних підприємствах і в урядових організаціях. Тому МОП не може адекватно вирішувати питання праці в країнах із низьким рівнем доходу [7, с. 119].

Однак, тільки у разі ведення обліку неформального сектора ситуація може змінитися та буде надана можливість більш точно визначити течії подальшого розвитку у сфері праці і розробити чиннупрограму трудового та соціального захисту груп населення з неформальною зайнятістю. До участі у засіданнях та процедурах МОП також має сенс залучати неурядові організації. Багато НУО займаються питаннями соціальної справедливості та не залежать від урядів. Їхня роль у досягненні цілей сталого розвитку ООН широко визнана – тому ці неурядові організації також повинні мати можливість стати частиною МОП. Кооперативи також мають бути залучені з аналогічних причин, адже вони принципово відрізняються від інших підприємств приватного сектора та не є частиною державного сектору. Їхнє включення до МОП зробить цю організацію більш цілісною і стане противагою верховенству роботодавців [4, с. 237].

Трипартизм був важливим соціальним винаходом під час створення Міжнародної організації праці. Але важливим є той момент, якщо одна з трьох сторін відмовляється висловлюватися з окремих питань, відповідно і немає дискусії. Наприклад, як це відбувалось останні два роки, коли представники роботодавців блокували обговорення важливих питань, зокрема щодо прожиткового мінімуму. На основі зазначеного можна підвести підсумок, що можливість ство-

рення дебатів і участь у них піде на користь. Також доцільним є залучення кооперативів і неурядових організацій. Досі впровадження основних трудових стандартів МОП у світі відбувалося нерівномірно. Деякі держави-члени не ратифікували всі відповідні конвенції, а багато хто не виконує своїх зобов'язань. Держави-члени зобов'язані регулярно звітувати перед МОП щодо виконання вимог. Експертна рада розглядає ці звіти та складає чорний список із 30 гірших порушників. Однак, крім цього списку (і ганьби, яку він приносить), МОП не має жодних засобів для забезпечення дотримання своїх правил [5, с. 89]. Не існує судового процесу, в рамках якого до країн-порушників можуть застосовувати санкції. Світова організація торгівлі навіть не допускає публічних дебатів про послужний список країн-членів, як це робить, наприклад, Рада з прав людини ООН. Також не завадить більша присутність ЗМІ у їх роботі задля прозорості процесу.

Крім того, МОП потрібна ефективна процедура розгляду скарг. Люди, чиї права було порушено, повинні мати можливість подати апеляцію. Почати варто з Декларації МОП про багатонаціональні підприємства 1977 року, яка зараз переглядається. По суті, це короткий виклад правил МОП та рекомендацій щодо їх застосування на великих підприємствах. Проте люди, чиї права були порушені, не можуть повідомити про це безпосередньо до МОП, а маютьзвернутися до тристороннього «національного координаційного центру». Цей орган заслухає справу, ухвалить рішення про її значущість, а потім передасть її на розгляд до МОП. Проте, організації роботодавців входять до складу національних координаційних центрів і можуть блокувати процедури та протидіяти вживанню заходів щодо виправлення ситуації [1, с. 135]. Тому важливим є змінення процедури розгляду скарг, а саместановлення її більш прозорою, ефективною та юридично обов'язковою.

Список використаних джерел:

1. Committee on Monitoring International Labor Standards, National Research Council. Washington, DC: The National Academies Press. 2004. 256 с.

2. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці: ухвалена Міжнародною конфесією праці її вісімдесят шостій сесії в Женеві,

18. 06. 1998 р. Женева, 1998 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_260#Text

3. Декларація стосовно цілей та завдань Міжнародної організації праці від 10. 05. 1944 р. Філадельфія, 1944. 1ст. //База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/993_328#Text

4. Иванов С. А. Вопросы международно правового регулирования труда. Советский ежегодник международного права. 1965. С. 236–259.

5. Иванов С. А. МОТ: Контроль за применением международных норм о труде и его проблемы. *Государство и право*. № 7. 1997. С. 87–96.

6. Костин Л. А. Международная организация труда. 2002. 410 с.

7. Микрина В.Г. Международно-правовые механизмы защиты трудовых прав домашних работников. *Евразийский юридический журнал.* 2018. С. 118–122.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О. В.

Коновальчук Ярослава Валеріївна
студентка 3-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ

У сучасних соціально-економічних умовах особливої актуальності набуває система соціального захисту та соціального забезпечення малозабезпечених сімей. Адже в процесі життя сім'ї, в якій перебувають на утриманні неповнолітні діти, може виникнути велика кількість соціальних ризиків, зокрема інвалідність, хвороба, бідність, виплата аліментів, втрата годувальника, безробіття. Проблема бідності, особливо багатодітних сімей, сімей, де виховуються неповнолітні діти залишається дуже актуальною, адже доводить важливість соціального захисту дитинства в сучасних реаліях, що вимагає від держави розробки та прийняття якісно нових соціальних програм, спрямованих на захист дітей у малозабезпечених сім'ях.

Негативні процеси, подібні із зміною українського суспільства, дещо обтяжують умови існування сімейств, негативно позначаються на її основних функціях – економічній, репродуктивній та виховній.

Це призводить до того, що все більше сімей обирають бездітність або відкладають народження дітей, або обмежуються народженням однієї дитини, кількість зареєстрованих шлюбів скорочується, а відсоток розлучень високий. Таким чином, система соціального захисту та соціального забезпечення відіграє провідну роль у добробуті та вирішенні певних проблем, з якими стикаються сім'ї з дітьми. Адже це є невід'ємною частиною соціальної політики будь-якої держави [1, с. 210].

Соціальне забезпечення спрямоване на матеріальну підтримку людини від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність тощо). Мережі соціального захисту та системи соціального забезпечення можуть вирішити проблему зростаючої вразливості сімей з дітьми.

Є багато способів розробити та реалізувати соціальний захист, який може допомогти скоротити бідність у сім'ях та допомогти покращити умови, які сприятимуть розвитку дитини. Щоб охопити всі сім'ї з дітьми, які потребують підтримки, країна, крім посилення індивідуального підходу, поступово інвестує більше у системи соціального захисту та соціального забезпечення, роблячи пріоритетним завданням усунення корінних причин, з якими стикаються сім'ї з дітьми. Важливим питанням є відповідність кваліфікації персоналу системи соціального забезпечення вимогам діяльності, оскільки він «передбачає оцінку нужд у соціальних послугах сімейств, дітей, а також підростаючого покоління, планування, організацію, координацію та забезпечення їх соціальними послугами, державних соціальних допомог, пільг, компенсаційних виплат та інакшої соціальної підтримки, у тому числі слідкування за надання соціальних послуг» [2].

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – це щомісячна допомога, яку надають малозабезпеченим сімействам у грошовій формі у розмірі, що залежить від розміру середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Статтею 3 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 черв. 2000 р. № 1768-III [3] (далі – Закон) встановлено, що малозабезпечені сім'ї, які постійно проживають в Україні, мають право на державну соціальну допомогу.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» від 15. 12. 2020 № 1082-IX у 2021 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантованого мінімуму) для призначення допомоги відповідно до Закону у відсотках до прожиткового мінімуму становлять: для працездатних осіб – 35 відсотків, для дітей –130 відсотків; для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю – 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму [4].

Строк виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сімействам, яким вона була призначена у минулому, продовжується без подання необхідних документів на період проведення заходів щодо запобігання виникненню та розповсюдженню коронавірусної хвороби (COVID-19), передбачених карантинними заходами, встановленим Кабінетом Міністрів України, з наступним перерахунком розміру виплаченої державної соціальної допомоги на підставі заяви та необхідних документів, поданих після закінчення зазначених заходів.

За ініціативи президента Володимира Зеленського літом 2021 року уряд ухвалив рішення про виплату 2 тисяч гривень за кожну дитину з багатодітної малозабезпеченої сім'ї, яка на 1 серпня цього року досягла 6–18 років. Виплати здійснили органи соціального захисту населення. Таким чином, були підтримані малозабезпечені сім'ї перед початком навчального року, коли кошти на дітей були особливо потрібні.

Отже, підсумовуючи, основними завданнями державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям є забезпечення мінімально необхідної матеріальної підтримки сім'ям з груп ризику малозабезпечених, сприяння їх стабільному функціонуванню та розвитку, а також підтримка малозабезпечених сімей в умовах соціального страхування, нестабільної зовнішньоекономічної та політичної обстановки.

Список використаних джерел:

1. Синчук С.М. Правосуб'єктність сім'ї у правовідносинах соціального забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. 2014. № 8. С. 209–211.

2. Про соціальні послуги: Закон України від 17. 01. 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2019. № 18. Ст. 73.

3. Про соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01 червня 2000 р. № 1768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290.

4. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15. 12. 2020 р. № 1082-IX**.** *Відомості Верховної Ради.* 2021, № 16, ст. 144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082–20#Text

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О. В.

Лисенко Ангеліна Володимирівна
студентка 4-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Кінець 2019 року ознаменувався подією, яка стала справжнім горем для мільярдів людей і спричинила загрозу життю і здоров'ю всієї планети. Людство стикнулося з пандемією спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, у зв'язку з чим, постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 року № 1236 в нашій державі був запроваджений карантин [1].

Рівень безробіття та незаконного звільнення невпинно зростає і, як наслідок,– відбувається занепад виробництва, великого і малого бізнесу, від чого потерпають, зокрема, самі працівники, адже роботодавці значно частіше вдаються до порушення їх трудових прав.

Відповідно до статистичних даних, з початку запровадження карантину статус безробітного отримали понад 500 тисяч українців, що у 75 разів більше, ніж показники станом на цю дату два роки тому.

Враховуючи положення Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), карантин або обмежувальні заходи не є підставою для звільнення працівників.

КЗпП України передбачені деякі підстави для розірвання трудового договору, найпоширенішими з яких є звільнення за угодою сторін, звільнення за ініціативи працівника (тобто за власним бажанням) та звільнення за ініціативою роботодавця.

Статті 40 та 41 КЗпП України містять виключні підстави для звільнення працівника за ініціативою роботодавця, зокрема: виявлення невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі; систематичне невиконання працівником без поважних причин своїх обов'язків; прогул; поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу тощо [2]. Якщо жодна з цих підстав не настала, то звільнення працівника є незаконним.

Проте, є певні особливості, наприклад, роботодавець не може звільнити працівника за прогул, який відбувся з причини неможливості дістатися до місця роботи, у зв'язку зі скасуванням транспортного сполучення, тому що об'єктивна неможливість дістатись до робочого місця не через свою провину – вважається поважною причиною.

Якщо фізична присутність працівника на робочому місці є неможливою, то існує чотири варіанти вирішення ситуації:

1. Тимчасово перевести працівника на іншу роботу за його згодою на строк до одного місяця.

2. Ввести на підприємстві режим простою, на час якого працівники можуть бути переведені за їх згодою на іншу роботу на тому ж підприємстві на весь час простою або на інше підприємство, але в тій самій місцевості на строк до одного місяця.

3. Перевести працівників у режим дистанційної роботи.

4. Надати працівнику щорічну чергову, додаткову відпустку або відпустку без збереження заробітної плати, строк якої відповідно до Закону України «Про відпустки» на період карантину зараховується у загальний строк такої відпустки [3].

Також, потрібно звернути увагу, що під час карантину діє особливий порядок видачі листків непрацездатності.

Фонд соціального страхування України (далі – Фонд) здійснює допомогу по тимчасовій непрацездатності:

– викликаної карантином – з першого дня і за весь час відсутності на роботі з цієї причини;

– внаслідок перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом – починаючи з шостого дня непрацездатності за весь період до повного одужання.

У випадку хвороби дитини віком до 14 років, листок непрацездатності отримує один із працюючих батьків і Фонд оплачує лікарняний лист, починаючи з першого дня хвороби, але не більше 14 днів. Проте, якщо дитина перебуває на стаціонарному лікуванні, то часового обмеження немає.

Найважливішим є питання звернення за захистом свого порушеного права у разі незаконного звільнення офіційно працевлаштованої особи.

Алгоритм дій у зв'язку зі звільненням чітко зазначений у ст. 47 КЗпП України: роботодавець має ознайомити працівника із наказом про звільнення, провести з ним повний розрахунок в останній день роботи та видати належним чином заповнену трудову книжку.

Якщо ж працівник вважає, що підстава для звільнення є незаконною, то він має право звернутися до суду за захистом порушених трудових прав, подавши позов про поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу [4].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що наразі питання захисту трудових прав працівника є як ніколи актуальним, адже у період, коли людству загрожує небезпека важкого захворювання, дуже важливо мати впевненість у своєму заробітку та стабільному матеріальному забезпеченні.

Список використаних джерел:

1. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12. 2020 р. № 1236. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236–2020-п#Text

2. Кодекс законів про працю України: Затв. Законом № 322-VIII від 10. 12. 1971 р. *Відомості Верховної Ради УРСР.* 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

3. Про відпустки: Закон України від 15. 11. 1996 р. № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1997. № 2. Ст. 4.

4. Захист трудових прав під час карантину. Ліга.Блоги: веб-сайт. URL: https://blog. liga. net/amp/user/apashkina/article/38030 (дата звернення: 14. 12. 21)

Науковий керівник: д.ю.н., професор Чанишева Г.І.

Литвин Олександра Сергіївна
студентка 3-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ТА ЇХ ВИДИ

Актуальність даної теми полягає в тому що у більшості населення пенсійного віку в Україні розмір пенсії є недостатнім для того, щоб можна було повноцінно прожити. За таких умов виникає потреба майбутнього термінового реформування пенсійної системи, адже той її формат, який залишився в нас від СРСР характеризується незбалансованістю та застарілістю. Більше того, враховуючи, те що Україна відноситься до країн із швидким темпом старіння населення, що спричиняє систематичне погіршення співвідношення громадян працездатного та непрацездатного віку, щорічним є зростання навантаження на працююче населення і бюджет України. З вище сказаного можна зробити такі висновки, що солідарна пенсійна система не є ефективною і держава повинна розвивати умови для формування додатково недержавного пенсійного забезпечення, яке базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань.

Насамперед, потрібно визначити поняття недержавних пенсійних фондів – це фінансова установа, що працює винятково для пенсійного забезпечення громадян і має статус неприбуткової організації.

Недержавні пенсійні фонди можуть бути трьох видів:

- Корпоративний. Створюється одною або кількома юридичними особами-роботодавцями, також до них можуть приєднуватися роботодавці-платники. Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають або перебували у трудових відносинах з засновниками.
- Професійний. Їх можуть створювати об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки, чи фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності. Учасниками такого фонду можуть бути тільки фізичні особи, у яких ознаки їх професійної діяльності співпадають з ознаками, визначеними в статуті фонду.

• Відкритий. Створюється будь-якими юридичними особами, крім тих, діяльність яких фінансується за рахунок державного або місцевих бюджетів. Учасниками відкритого фонду можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи.

Особливість цих фондів в тому, що засновники не мають на меті одержання прибутку.

Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09. 07. 2003 року № 1057-IV учасниками пенсійного фонду можуть бути: громадяни України, особи без громадянства та іноземці [1].

Відповідно до цього самого закону засновниками можуть бути одна або декілька юридичних осіб, як, наприклад, в корпоративному фонді засновником може бути одна або декілька осіб-роботодавців до яких можуть приєднуватися роботодавці-платники.

Для того, щоб стати учасником недержавного пенсійного фонду потрібно заключити пенсійний контракт. Пенсійний контракт є договором, який укладається з вкладником та пенсійним фондом, згідно з яким здійснюється недержавне пенсійне забезпечення учасників фонду.

Активному розвитку недержавного пенсійного забезпечення на сьогоднішньому етапі стає на заваді широке коло проблем, серед яких можна виділити такі: недовіра населення до нового напрямку в пенсійному забезпеченні; низький рівнем доходів населення, а отже відсутність можливості здійснювати відрахування на потреби пенсійного страхування на добровільних засадах; проблема збереження накопичень тощо.

Рішення цих проблем можуть сприяти, в першу чергу, зміна законодавства, посилення ролі державного регулювання та саморегулювання на ринку недержавного пенсійного забезпечення, підвищення ефективності та прозорості діяльності самих фондів. Також необхідним є розробка механізму збереження накопичень, таких як створення фондів гарантування накопичень та страхування накопичених сум.

Виходячи з всього вище сказаного, можна зробити такі висновки. Недержавні пенсійні фонди – це фонди, які дають можливість учасникам накопичувати на своїх рахунках гроші, які після виходу на пенсію вони зможуть отримувати. Можна виділити 3 види недержавних пенсійних фондів: корпоративний, професійний та відкритий. Станом на 30. 06. 2021 рік в Україні зареєстровано 63 недержаних пенсійних фондів з них діючими є лише 58 фондів, що вказує на непопулярність цього напрямку соціального забезпечення взагалі, а отже – необхідним є його розвиток та популяризація, адже він може слугувати додатковою можливістю покращення рівня життя пенсіонерів.

Список використаних джерел:

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09. 07. 2003 р. № 1057-IV. *Офіційний вісник України.* 2003. № 33. Ст. 1769.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гудзь А. О.

Орлова Валентина Ярославівна
студентка 4-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Карантин слугує обмеженням трудових прав та свобод працівників і роботодавців та примушує людей знаходитись на тривалій самоізоляції. Зазначені проблеми є причиною соціальних невдоволень, зменшенням установленого в державі економічного та соціального рівня. В Україні карантинні заходи розпочато із 12 березня 2020 р.

Правове регулювання питань, пов'язаних із появою COVID-19 на території України здійснюється Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 15 липня 2021 року (далі- Закон № 530-IX) [1], Розпорядженням КМУ «Про тимчасове обмеження перетинання державного кордону, спрямоване на запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої

коронавірусом SARSCoV-2» від 14 березня 2020 року та іншими нормативними актами.

Законом № 530-IX встановлювалася сукупність норм, спрямованих на захист прав юридичних та фізичних осіб під час епідемії та заходів обмеження, яких слід дотримуватися. Основними змінами, що передбачені даним законом і стосуються трудових відносин, є: 1) можливість працівників, службовців органів місцевого самоврядування та державних службовців здійснювати роботу в себе вдома, дистанційно, а також надання роботодавцями відпусток, але лише за добровільною згодою працюючих; 2) подовження строків надання та отримання адміністративних та будь-яких інших послуг; 3) заборона органам державного контролю проводити заходи, що були заплановані, стосовно здійснення державного нагляду за об'єктами, що функціонують у господарській сфері; 4) надання власникам підприємств, установ, організацій права змінювати режим роботи, наприклад, щодо прийому та надання послуг фізичним та юридичним особам з обов'язковим повідомленням населення про це за допомогою веб-сайтів та інших різноманітних засобів комунікації тощо.

Зазначені вище дані норми мають характер тимчасових, тобто їх дія є обмеженою в часі. За планом, їх існування має обмежитися періодом карантину. І тому, враховуючи надзвичайну складність ситуації, яка склалася не лише в нашій державі, а й в цілому світі, перед українськими роботодавцями постає низка проблем, що стосуються необхідності захисту здоров'я власних працівників.

Тобто є шість достатньо розповсюджених варіантів вирішення ситуації, яка склалася між працівниками та роботодавцями: 1) працівники переходять на дистанційний режим роботи; 2) роботодавці відправляють своїх працівників у щорічну основну відпустку; 3) роботодавці відправляють працівників у відпустку без збереження заробітної плати; 4) керівники підприємств, установ, встановлюють неповний чи скорочений робочий час; 5) роботодавці звільняють працівників за п. 1 ст. 40 КЗпП від 10 грудня 1971 року [2], хоча відповідно до законодавства це робити заборонено без обґрунтування причин запровадження змін в організації виробництва і праці; 6) працівники державних органів, закладів охорони здоров'я, пра-

воохоронних органів, продуктових магазинів, магазинів побутових товарів, банківських установ, АЗС, аптек, страхових компаній, підприємств критичної інфраструктури державної та комунальної власності та вантажного транспорту продовжують свою роботу у звичайному режимі.

З огляду на вищезазначені варіанти розвитку подій більшість роботодавців переводять своїх працівників на роботу у дистанційному режимі.

Також законодавством закріплена можливість надання працівникові оплачуваної відпустки. Але слід звернути увагу на те, що надати таку відпустку можна лише у разі отримання відповідної згоди від працівників, адже вони наділені лише правом на щорічну оплачувану відпустку, і тому керівник не може примусити їх скористатися нею на час карантину.

Ще одним варіантом для працівників є надання їм відпусток, однак уже без збереження заробітної плати. Але строк знаходження на таких «канікулах» не входить до загального терміну, що становить 15 днів. І тому введено відпустки на період дії карантину [3].

У разі, коли працівник не погоджується брати відпустку та не має бажання працювати з дому, роботодавець вимушений оголошувати простій. Дане поняття означає призупинення роботи, зумовлене браком технічних та організаційних умов, потрібних для здійснення роботи, невідворотною силою чи іншими факторами.

В даному випадку роботодавець має оплачувати працівникові час простою не нижче 2/3 тарифної ставки. І навіть у тих випадках, коли керівник не має коштів для такої виплати, він не звільняється від покарання внаслідок невиконання зобов'язання по виплаті. Для оформлення простою повинен бути виданий наказ керівника із зазначенням умов праці співробітників.

Наступним можливим варіантом роботи може бути угода між працівником та роботодавцем про запровадження неповного або скороченого робочого часу. Це означає зміну певних умов праці, і тому про запровадження такого режиму роботи працюючий має бути обов'язково попереджений за два місяці [4].

І найгіршим варіантом для працівника є звільнення. Незважаючи на те, що звільнити просто через карантин без чітко встановлених причин роботодавець не може, чимало керівників саме так і чинять. Також досить поширеною є практика примусу працівника написати заяву про звільнення за власним бажанням чи за згодою сторін. Якщо ж працівник погодився це зробити, то оскаржити такий документ буде досить складно або ж взагалі неможливо.

Таким чином, сучасна система трудового законодавства потребує більшої регламентації прав та обов'язків працівників під час дії карантинних заходів.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на виникненню й поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17. 03. 2020 р. № 530-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2020. № 16. Ст. 100.

2. Кодекс законів про працю України від 10. 12. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради Української РСР.* 1971. Додаток до № 50. Ст. 375;

3. Свічкарьова Я. В. Дистанційна робота як одна із форм атипової зайнятості. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. № 1 (39). С. 129–134.

4. Красномовець В. А. Характеристика трудових відносин в умовах дистанційної зайнятості. *Соціально-трудові відносини: теорія і практика*: *зб. наукових праць. ДВНЗ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*/відп. ред. Т. Г. Кицак. 2021. № 2. С. 89–91.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О. В.

Ревенко Тетяна Анатоліївна
студентка 4-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРННОЇ ТРУДОВОЇ КНИЖКИ В УКРАЇНІ

Трудова книжка є одним з найбільш важливих персональних документів громадянина нашої держави. Сьогодні практика ведення трудових книжок, на думку експертів, втрачає свою актуальність. Дедалі частіше фахівці заявляють про необхідність відмови від ведення цього документа та переходу на електронний формат. Незважаючи на

дискусійний характер досліджуваного питання, Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII [1] (далі – КЗПП) у статті 48 визначає, трудову книжку, як основний документ трудової діяльності працівника.

Щодо поняття «трудова книжка», то треба зазначити, що легального визначення цього поняття законодавство України не містить. Визначення досліджуваного поняття знаходимо в академічному тлумачному словнику: трудова книжка – документ встановленого зразка, в якому записані відомості про стаж роботи, про нагороди за працю, заохочення [2].

Попри те, що вся інформація про страховий стаж сьогодні персоніфікована і зберігається в базі Пенсійного фонду України, цей документ – це спосіб підтвердження досвіду роботи на конкретних підприємствах, в установах і організаціях і на певних посадах. По-друге, трудова книжка є об'єктом для глибокого аналізу на етапі добору персоналу. У ній міститься інформація про освіту та рівень кваліфікації, попередні місця роботи та нагородження. За допомогою зазначеного документа роботодавець може встановити факт значних перерв у роботі; наскільки часто змінювалась робота; проаналізувати кар'єрний ріст; визначити наявність заохочень або проступків; виявити причини звільнення з попереднього місця роботи тощо. По-третє, за допомогою трудової книжки працівник може здійснити захист своїх прав. Якщо працівника, на його думку, незаконно звільнили, то він може звернутися до суду, щоб відновити свої права й використовувати трудову книжку як доказ.

Питання правового регулювання, щодо ведення, зберігання, виготовлення, постачання та обліку трудових книжок, на сьогодні здійснюються наступними нормативно- правовими актами: КЗПП, Постановою Кабінету Міністрів України «Про трудові книжки працівників» від 27 квітня 1993 р. № 301 [3].

В Україні з 10 червня 2021 року набирав чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі» від 05. 02. 2021 № 1217-IX [4]. Цим Законом, серед іншого, передбачено:

1) установлення п'ятирічного періоду перехідного характеру за для включення до Державного реєстру відомостей із паперових трудових книжок про трудову діяльність працівників (протягом зазначеного періоду використовуватиметься як паперова трудова книжка, так і її електронний аналог (пункт 2 розділ II Закону);

2) процедурувнесення відомостей про трудову діяльність до Державного реєстру, щовідбувається через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду України у вигляді сканованих копій, необхідних документів. Внесення даних здійснюється працівником і роботодавцем із обов'язковим накладенням кваліфікованого електронного підпису (підпункт 5 пункт 12 розділ I Закону);

3) зобов'язання роботодавця видачі оригіналу паперової трудової книжки працівнику на руки під підпис, після внесення відомостей про трудову діяльність працівника до Державного реєстру. Однак, при цьому також передбачено право вимоги працівником внесення роботодавцем до паперової трудової книжки записів стосовно прийняття на роботу, переведення та звільнення працівника. (підпункт 2 пункт 1 розділ I Закону).

Слід зазначити, що за всю історію існування трудової книжки вона неодноразово змінювала свій вигляд, але залишалася одним із найважливіших особистих документів громадянина нашої країни. На погляд багатьох експертів, перевід даних про трудову діяльність в електронний вигляд має як переваги, так і недоліки як для працівниківтак і для роботодавців.

Переваги для найманого працівника: 1) може швидко отримати інформацію про трудову діяльність; 2) може дистанційно працевлаштуватися в компанії; 3) електронна трудова книжка (далі – ЕТК) дозволяє зменшити ризик помилкових, неточних і недостовірних відомостей про трудову діяльність; 4) можливість оформити пенсію дистанційно за даними особового рахунку без додаткового документального підтвердження; 5) дані ЕТК можна використовувати для отримання державних послуг.

Переваги для роботодавців: 1) зниження витрат на придбання, ведення і зберігання паперових трудових книжок; 2) відсутність мож-

ливості втратити трудову книжку; 3) ЕТК дозволяє зменшити ризик помилкових, неточних і недостовірних відомостей про трудову діяльність; 4) високий рівень захисту персональних даних працівників.

Мінуси використання ЕТК: 1) ймовірні витрати на доопрацювання програмного забезпечення через реалізацію оформлення ЕТК; 2) перенавчання персоналу для роботи з ЕТК; 3) можливий ризик злому системи даних, унаслідок чого можливі втрати даних про трудову діяльність; 4) деякі працівники побоюються використовувати електронні документи, без підтвердження паперовими носіями.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, необхідним видається підсумувати, що електронна трудова книжка – це документ, реалізований у цифровому вигляді, в якому вказуються відомості про трудову діяльність працівника й формування якого відбувається шляхом передачі роботодавцем відомостей в електронному вигляді до Пенсійного фонду України. Концепція поетапного переходу на новий формат враховує потреби роботодавців і інтереси самих працівників, надає можливість морально і технологічно підготуватися до серйозних документаційних змін. У майбутньому, вважаємо за необхідне, на державному рівні посилити інформаційну кампанію з впровадження електронних трудових книжок.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10. 12. 1971 року № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради Української РСР.* 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: http://sum. in. ua/s/trudovyj.

3. Про трудові книжки працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 27. 04. 1993 р. № 301. *Офіційний вісник України.* 1995. № 8. Ст. 12;

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі: Закон України від 05. 12. 2021 року № 1217-IX. *Голос України*. 2021. № 44.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О. В.

Сахарчук Ірина Юріївна
студентка 4-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ

У сьогоднішніх реаліях, з приходом пандемії, більшість галузей та секторів економіки переходить до віртуалізації трудових ресурсів, з'являються нові форми праці. Однак, у Кодекс законів про працю (далі – КЗпП), прийнятий ще в 1971 році, не вноситься змін, що більш детально регулювали б цю сферу, що є особливо нагальним в умовах цифровізації. Внесення змін до застарілого радянського кодексу не достатньо для адекватного нормативного забезпечення сфери праці. Більше того, розвиваються різні варіанти та способи роботи, умови часу праці та відпочинку. За допомогою діджитал інструментів забезпечується освіта, працювати можна без прив'язки до робочого місця та конкретного роботодавця. Також, за прогнозами, у найближчому майбутньому онлайн-зайнятість стане найпоширенішою у світі, що зумовлює актуальність обраної теми.

У зв'язку з діджиталізацією зайнятості з'явилось чимало нових її форм. Наприклад, такі як: аутсорсинг – форма запозиченої праці, що полягає у передачі певних видів та функцій підприємницької виробничої діяльності однією компанією іншій та здійснюється на підставі договору між ними. Найпоширенішим видом аутсорсингу є ІТ-аутсорсинг, тобто аутсорсинг інформаційних технологій, зокрема, робіт зі створення та супроводу продуктів із програмування; аутстафінг – залучення позаштатних працівників, що надають певні послуги (роботи) від імені виконавця за місцем розташування замовника, проте не вступають з ним безпосередньо в ті чи інші правовідносини (трудові, цивільно-правові); краудсорсинг – форма запозиченої праці, що передбачає залучення відносно компанії зовнішніх інтелектуальних працівників через інформаційні технології для оперативного й ефективного вирішення будь-яких завдань; фріланс – форма самозайнятості, яка полягає у віддаленому виконанні робіт через Інтернет

та здійснюється на позаштатній основі, а також не має на меті довгострокового співробітництва з конкретним роботодавцем.

Після прийняття Верховною Радою України Законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17. 03. 2020 року та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30. 03. 2020 року, законодавче регулювання трудового договору з дистанційними працівниками також набуло нового характеру.

Положення про дистанційну роботу знайшли своє відображення в КЗпП лише в лютому 2021 року, водночас з положеннями про так звану надомну роботу, як додаткові статті до статті 60, що регулює гнучкий режим робочого часу [1].

Таким чином, дистанційна робота визначається як форма організації праці, під час якої роботу працівник виконує поза робочим приміщенням чи територією власника або ж уповноваженого ним органу, використовуючи інформаційно-телекомунікаційні технології. При цьому на відміну від надомної роботи, при якій робоче місце є фіксованим та не може змінюватись без погодження, зазначається що це може бути будь-яке місце, яке обирає працівник. Також у пункті 6–1 частини 1 статті 24 КЗпП вказується на обов'язковість письмової форми при укладенні трудового договору про дистанційну або про надомну роботу.

На нашу думку, важливим є питання про запровадження електронного трудового договору, який укладатиметься між роботодавцем та віддаленим працівником у електронному вигляді із застосуванням електронного цифрового підпису. Такий спосіб міг би полегшити регулювання дистанційної роботи. Також доволі дискусійним та перспективним нововведенням можуть стати і електронні трудові книжки, що стануть в нагоді для реалізації таких можливостей, які відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності праців-

ника в електронній формі» від 05. 02. 2021 року, будуть запроваджуватись шляхом плавного переходу протягом п'яти років [2]. У цей період будуть застосовуватись як паперові трудові книжки, так і їх електронна форма.

Також, Україна займає одне із перших місць у світі у IT фрілансі. Фріланс (freelance) – це робота, зміст якої полягає в тому, що деяка особа або фірма для виконання певної задачі наймає собі людину, котра може знаходитися в іншому місті або навіть в іншій країні. Тобто, це віддалена робота, при якій не потрібна присутність працівника на робочому місці. Однак, попри свою розповсюдженість, така форма зайнятості ніяк не регулюється законодавчо.

У фрілансерів є декілька варіантів ведення своєї діяльності. Можна надавати свої послуги на підставі цивільно-правових угод, зареєструватися як фізична особа-підприємець. Але такі відносини не будуть вважатися трудовими та діяльність таких осіб не буде підпорядковуватися трудовому законодавству. Фріланс-працівники не сплачують податків та внесків до соціальних фондів. Для них не забезпечується дія соціальних регуляторів: тривалість робочого часу, надання відпусток, лікарняних, мінімальних виплат, безпечності роботи, недопущення дискримінації, не має чітких гарантій та способу захисту своїх прав.

На нашу думку, у контексті цього питання цікавим є законопроект № 5161 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості» [3], який 21 вересня 2021 року був прийнятий Верховною Радою України у першому читанні. У проекті пропонується запровадити трудовий договір з нефіксованим робочим часом. Умови даного виду трудового договору полягають в тому, що обов'язок працівника виконувати роботу виникає тільки за умови надання власником або уповноваженим ним органом доступної роботи, без умови того, що така робота буде надаватися на постійній основі. Автори законопроекту запевняють, що саме такий договір може створити зручний законодавчий механізм легалізації праці фрілансерів. Тобто, працівник буде спроможний легально поєднувати роботу в декількох роботодавців, а також матиме

можливість користуватися базовими соціальними та трудовими гарантіями (лікарняні, відпустки, достатній рівень заробітної плати, тощо). Водночас вдосконалюється і процедура нарахування ЄСВ для осіб, котрі використовують працю працівників на нерегулярній основі, та накопичення трудового стажу для таких працівників.

На зарубіжному ринку праці здобувають стрімке і широке поширення цифрові інструменти, інтерактивні платформи і інформаційні технології. В Україні за допомогою різноманітних інтерактивних платформ, що є інструментами онлайн-зайнятості, здобувають розповсюдження такі нетипові форми зайнятості як аутсорсинг, аутстафінг та краудсорсинг, але їх основним недоліком є відсутність законодавчої бази. На нашу думку, у КЗпП необхідно чітко передбачити нетипові форми зайнятості, визначити права та обов'язки при укладенні таких видів договорів, встановлювати норми щодо захисту та соціальних гарантій для працівника, залученого методом аутсорсингу, аутстафінгу та краудсорсингу.

Зважаючи на поширення новітніх технологій у сфері зайнятості, перед законодавством в цілому, та трудовим правом особливо постає чимало завдань, виконання яких повинне допомогти переосмислити зміст поняття трудового права та механізм його дії. До того ж, саме введення електронного діловодства є одним з перших кроків для вирішення питань, які постали у зв'язку з виникненням нових форм та способів організації праці, зокрема в період пандемії. Проте важливо зауважити, що потрібно ретельно продумати послідовність та поступовість введення змін і застосування їх на практиці. Необхідна реформа, що забезпечить репрезентацію наявних трудових відносин, дасть можливості для подальшого розвитку нетипових форм зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Закон УРСР від 10. 12. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР.* 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі: Закон України від 05.12. 2021 р. № 1217-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 19. Ст. 171.

3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості (реєстр. № 6156, текст законопроекту від 25. 02. 2021 р.). Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71242.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Наньєва М.І.

Тоцька Валерія Сергіївна
студентка 4-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ

Необхідним видається відмітити, що поняття ділової репутації не є новим для сучасного суспільства, адже завдяки ньому здійснюється характеристика робітника, відображаються його ділові та професійні якості у тій чи іншій діяльності.

На сьогоднішній день трудовим законодавством практично не передбачено і не закріплено визначення терміна «ділова репутація працівника», хоча його слід розглядати як правовий, економічний і соціальний феномен, який є невід'ємним елементом функціонування трудових відносин в усіх сферах виробництва.

Варто зазначити, що дана категорія не є новою й для законодавця. Зокрема, вперше термін «ділова репутація» був згаданий у Законі Україні «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. [2], а саме у розділі ІІ «Неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб'єкта господарювання». Проте, на жаль, законодавець не закріпив та не надав пояснень, що саме слід розуміти під діловою репутацією.

Проаналізувавши вищезгаданий та низку інших нормативно-правових актів, наукових поглядів, можемо зробити висновок, що під терміном «ділова репутація працівника» слід розуміти певні відомості про професійні і особисті якості особи, які були набуті під час навчання, за попереднім місцем роботи, які засновані на відгуках, рекомендаціях та характеристиках і формують у роботодавця чи упов-

новаженого ним органу певне уявлення про якості працівника при вирішенні питання про прийняття його на роботу. Одразу ж виникає низка питань: як саме відбувається захист ділової репутації працівника? Який саме механізм такої правової категорії?

За загальним правилом захист особистих немайнових прав працівників відбувається цивільно-правовими засобами.

Спочатку працівник має надіслати письмову претензію до особи, яка порушила недоторканість ділової репутації, у якій повинні бути викладені всі аргументи на свою користь та вимога спростувати негативну, недостовірну інформацію. У тому випадку, якщо особа, до якої звернено таку претензію, самостійно не спростує негативну інформацію про працівника, останній буде мати право захист ділової репутації вже у судовому порядку, що передбачено статтею 227 Цивільного Кодексу України від 16. 01. 2003 № 435-IV [1] Тобто, особа, яка вважає, що її немайнові права таким чином були порушені, повинна подати позовну заяву до суду, якій повинна детально описуватися її позиція, аргументи на свою користь, посилаючись на норми законодавства.

Недостовірна інформація – така інформація, яка не відповідає реальній дійсності, містить відомості про події, яких взагалі не існувало або які існували, але відомості про них було негативно видозмінено. Недостовірною вважається і та інформація, правдивість якої не зміг довести поширювач.

Негативною слід вважати ту інформацію, у якій йде мова про порушення працівником норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших аморальних дій, і яка, на думку позивача, певним чином порушує його право на повагу до гідності, честі та ділової репутації.

Суд своїм рішенням може зобов'язати поширювача спростувати недостовірну інформацію.

Отже, спростовує поширену недостовірну інформацію виключно та особа, яка умисно її поширювала та у такий самий спосіб, за допомогою якою відбувалося поширювання.

Як показує судова практика, для того, щоб суд задовільнив подібний позов, повинна бути наявна сукупність деяких обставин:

– поширення негативної або недостовірної інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб.

– дана інформація повинна стосуватися конкретного працівника, юридичної особи-позивача.

– інформація повинна бути недостовірною чи негативною.

– поширення такої інформації зачіпає немайнові права та законні інтереси особи, перешкоджає їй повноцінно користуватися своїми правами.

У деяких випадках, які передбачені законом, таку інформацію може спростувати і сам суд у своєму рішенні в порядку окремого провадження. Зокрема йде мова про випадки, коли особа-поширювач є анонімом, тобто навмисно приховує відомості про себе, або коли вона користується псевдонімом, а справжні дані знайти неможливо, або ж у випадках смерті чи ліквідації такої особи.

Отже, на сьогоднішній день ми маємо реально дієвий механізм для того, щоб належним чином захищати свою ділову репутацію та інші немайнові права та без усяких сумніві будувати кар'єру своєї мрії.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16. 01. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40–44.

2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07. 06. 1996 р. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 36.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О. В.

Чербаджи Анастасія Василівна
студентка 3-го курсу соціально-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ

Соціальні пільги є одним із видів соціального забезпечення, передбаченого чинним законодавством України. Їх надання регулюється численними нормативно-правовими актами. Необхідно зазначити, що законодавство щодо врегулювання питання соціального захисту

та соціальних пільг сформувалося ще на початку дев'яностих років з метою захисту населення від економічної нестабільності та спрямоване на реалізацію конституційного права кожного громадянина на забезпечення достатнього життєвого рівня.

Чинне законодавство не містить нормативного визначення поняття «пільги», але воно доволі часто вживається у нормативно-правових актах та літературі.

Так, на думку Н. Б. Болотіної, пільга – це передбачений законом дозвіл на звільнення певних категорій осіб від виконання певних обов'язків, встановлених для інших суб'єктів (категорій суб'єктів) або надання додаткових прав певному суб'єкту (додатковий зміст та обсяг прав) у визначеній сфері, у порівнянні з правами (обсягом прав) інших осіб у такій сфері [2, с. 478].

С. М. Синчук визначає соціальні пільги як законне звільнення (повне чи часткове) особи від сплати обов'язкових платежів або першочергове чи позачергове отримання нею послуг у різних сферах суспільного життя (освіти, лікування тощо) [3, с. 356].

В. М. Андріїв, О. Л. Кучма та Л. М. Сіньова розуміють правову пільгу як встановлені законодавством чи іншими нормативними актами юридично значущі винятки, за допомогою яких суб'єкт наділяється додатковими заходами юридичного характеру, спеціальними додатковими правами і звільняється від обов'язків визначених законом [1, с. 28].

Аналізуючи поняття, які наводять вчені можна зробити висновок, що вони по-різному розуміють сутність соціальної пільги та коло суб'єктів, на яких вона розповсюджується.

Отже, на підставі вищезазначеного можна сформулювати визначення соціальної пільги – це вид соціального забезпечення, що передбачає звільнення особи від повного або часткового виконання певних обов'язків або надання їй додаткових прав у разі настання соціального ризику чи за наявності у особи особливих заслуг перед державою, пов'язаних з воєнними діями, техногенними катастрофами, стихійними лихами.

Характеризуючи соціальні пільги необхідно виділити їх основні ознаки.

По-перше, пільги спрямовуються на більш повне задоволення інтересів суб'єктів, полегшення умов їх проживання. Метою надання пільг є: зменшення обсягу обов'язкових, пов'язаних із щоденними турботами, матеріальних витрат сім'ї, а також соціальне сприяння особам, які, зважаючи на особливий правовий статус, потребують допомоги суспільства у реалізації конституційних прав.

По-друге, зміст соціальної пільги характеризують правоможності суб'єкта права. Виділяють такі види можливостей особи при реалізації права на соціальну пільгу: переважне або додаткове право на отримання необхідного для особи соціального блага та звільнення від обов'язку вчиняти певні дії.

По-третє, соціальні пільги мають додатковий характер та надаються одночасно з іншими видами соціального захисту. Отже, якщо особа одержує пенсію, допомогу чи заробітну плату й при цьому має право для отримання пільги, то це право не може бути скасоване. Роль пільги полягає в наданні додаткової підтримки тим, у кого пенсії та заробітна плата нижче прожиткового мінімуму.

По-четверте, пільги закріплені переважно в законах, що визначають особливий правовий статус певної категорії громадян. Наприклад, Закон України «Про статус громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи «від 28 лютого 1991 року передбачає надання пільг для постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС.

По-п'яте, вони є своєрідним відхиленням від єдиних положень нормативного характеру та способом юридичної диференціації прав громадян, виступають елементом їх особливого правового статусу. Так, для деяких категорій громадян встановлено правила, які полегшують вступ до навчальних закладів, гарантують безкоштовний проїзд у громадському транспорті, зменшують розмір плати за житлово-комунальні послуги.

Тож можна підсумувати та зазначити, що в сучасній галузі права соціального забезпечення соціальні пільги є самостійним соціальним наданням із власними правовими особливостями.

Отже, з зазначеного вище можна дійти висновку, що пільги займають певне місце і виступають правовим засобом, за допомогою якого створюється режим найбільшого сприяння для задоволення інтересів і потреб суб'єктів відносин.

Список використаних джерел:

1. Андріїв В. М., Кучма О. Л., Сіньова Л. М. Забезпечення пільгами як різновид соціальної функції держави: навчальний посібник. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017. 523 с.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 615 с.
3. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.

Науковий керівник: доктор філософії, асистент Корнілова О. В.

СЕКЦІЯ 10
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Надточиєва Анна Петрівна
аспірантка кафедри кримінального права, адвокат
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ

В фаховій літературі кримінально-правового та кримінологічного спрямування в широко використовуються терміни «корупційні злочини», «злочини, пов'язані с корупцією», «злочини з ознаками корупції», «злочини у сфері службової діяльності» [3, с. 153; 4, с. 207], однак зміст даних понять нерідко ототожнюється, а самі поняття використовуються як синоніми, що призводить до термінологічної плутаними при визначенні суб'єктів корупційних правопорушень.

Питання термінологічної диференціації даних суспільно-небезпечних явищ актуалізуються також з набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 р., яким до кримінального законодавства було введено поняття кримінального проступку. Відповідно до сучасного законодавчого підходу в чинному вітчизняному кримінальному законодавстві використовуються такі поняття, як «кримінальне правопорушення», «злочин» та «кримінальний проступок».

Отже, законодавець відмовився від звичної класифікації злочинів за ступенем тяжкості, що призвело до появи нового поділу кримінальних правопорушень, раніше віднесених до злочинів невеликої тяжкості, на дві підгрупи:

– ті, що передбачають у якості санкції штраф до 3000 н.м.д.г. та не передбачають позбавлення волі (кримінальні проступки);

– ті, що передбачають в санкції штраф понад 3000 н.м.д.г. та/або позбавлення волі (нетяжкі злочини) [2, с. 285].

У ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» визначено, що корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Під правопорушенням, пов'язаним з корупцією в свою чергу розуміється діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Так само в статті 65–1 Закону України «Про запобігання корупції» вказано, що особи, зазначені в частині першій статті 3 даного Закону, за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень притягаються, зокрема, до кримінальної відповідальності у встановленому законом порядку [5].

Як бачимо, за обидва види правопорушень законом передбачено також кримінальну відповідальність, а отже є сенс говорити про корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. «Питання Комісії з питань правової реформи» у складі згаданої комісії створена робоча група з питань розвитку кримінального права, перед якою поставлені завдання щодо підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність.

Текст підготовленого вказаною робочою групою проекту нового Кримінального кодексу України в редакції станом на 24.12.2021 у ст. 1.3.1. дає наступні значення термінів Кримінального кодексу:

корупційне кримінальне правопорушення – будь-який передбачений цим Кодексом злочин чи проступок, склад якого містить такі обов'язкові ознаки корупції:

а) неправомірна вигода – як предмет або засіб його вчинення та

б) незаконне використання службових повноважень, становища чи пов'язаних з ними можливостей або вплив на дію чи бездіяльність особи, наділеної службовими повноваженнями, становищем чи пов'язаними з ними можливостями,– як спосіб його вчинення;

кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією,– будь-яке передбачене цим Кодексом кримінальне правопорушення:

а) вчинене особою, зазначеною у частині 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»,

б) яке порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони чи обмеження,

в) але не містить ознак корупції [6].

Необхідність розробки нормативно-правового акту, який би врегулював питання переліку кримінальних правопорушень віднесених до корупційних та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, неодноразово відмічалася в літературі [4, с. 208]. Однак, особливу увагу слід також приділити виокремленню ознак суб'єктів відповідних кримінальних правопорушень, адже як зазначає А. Боровик, серед кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, виділяються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 149, 157, 158, 158–2, 159, 169, 171, 176, 177, 189, 201, 205–1, 206, 206–2, 229, 248, 258–1, 258–4, 298, 298–1, 303, 332, 332–1, 343, 344, 376, 397, 447 КК України, у випадку їх вчинення шляхом використання службовою особою свого становища (влади) [1, с. 65], що свідчить про наявність особливих ознак у спеціального суб'єкта даних кримінальних правопорушень.

Отже, невпорядкованість існуючих підходів до визначення кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, перешкоджає одночасно і дослідженню суб'єктного складу даних правопорушень, що актуалізує подальші дослідження в даному напрямку.

Список використаних джерел:

1. Боровик А.В. Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією: проблемні питання поняття та класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Серія Право. Вип. 56. Т. 2. С. 60–65.

2. Михайліченко Т. О. Кримінальні проступки: особливості правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 7. С. 284–290.

3. Політова А. С. Корупційна злочинність в Україні: стан і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 2(74). С. 152–162.

4. Політова А. С. Корупційне кримінальне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією: питання неврегульованості. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/19422/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86i%D1%8F_%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0_2_%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%A2%D0%9A%D0%90_p207–210.pdf

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14. 10. 2014 р. № 1700-VII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700–18#Text.

6. Кримінальний кодекс України (проєкт) станом на 24. 12. 2021 р. URL: https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code

Галицький Даниїл Олександрович
студент 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ І КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ДЕЯКІ ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

Ознаменування XX століття в якості «епохи» або навіть «ери консюмеризму», трансформація сучасного суспільства у т. зв. «суспільство споживання», а також «невгамовна жага» світу до нових речей остаточно утвердили започаткований процес масового перетворення «звичайних людей» на »споживачів» [5]. З огляду на масштаби відповідних подій та зважаючи на нерівне становище означеної категорії осіб порівняно з виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг [12] майже миттєво була сфокусована суттєва увага довкола питань, пов'язаних із забезпеченням їх «інтересів» і «потреб», «бажань» й «прагнень» [1, с. 179].

Консолідованими зусиллями цивілізованих країн все більшого вжитку з-поміж інших поступово набувають поняття «захисту споживачів» [6, с. 4] та їх прав, які надалі також відображаються як на умовно «регіональному» рівні [3], так і в положеннях низки національних законодавств відповідних країн [4]. Із плином часу викли-

ки, які стоять перед ними, змінюються, і, у свою чергу, зумовлюють нагальність модернізації як самого механізму, так і, власне, системи їх захисту. Все більше нормативно-правових актів починають містити доволі варіативні формулювання,– «ефективний» та «адекватний захист споживачів» [10, с. 3, 6], «високий рівень захисту прав споживачів» [14] тощо. Водночас подібні текстуальні форми зазвичай супроводжуються ідеями стосовно раціональності «посилення захисту інтересів споживачів» [10, с. 3], а також доцільності «перегляду захисту прав споживачів» [9] задля його приведення до т. зв. «стандартів надійності та належності».

Неоднозначність розуміння такої значної кількості досить оціночних термінів неодмінно приводить до міркувань про те, наскільки і чи насправді достатніми є цивільно та адміністративно-правові засоби захисту інтересів і потреб споживачів; і яке саме місце відводиться кримінальному праву в цій ситуації. Внаслідок чого виникає необхідність переосмислення його ролі у сфері захисту прав споживачів.

Складнощі цього питання полягають у тому, що традиційно кримінальне право прийнято сприймати як «*ultima ratio*», тобто «останній засіб», який має у своєму арсеналі будь-яка цивілізована країна для подолання найбільш суспільно небезпечних діянь [13, с. 105]; і більш того, достатньо часто вважається найсильнішою технікою формального осуду суспільства, адже позначаючи діяльність як «злочинну», до неї прикріплюється особливе клеймо [2, с. 1].

Це, у свою чергу, зумовлює низку інших проблемних питань в частині визначення «обсягу» та «змісту» відповідних прав, а також кола тих порушень, які мають бути криміналізовані. До того ж актуальним наразі вбачається й «вимір» суспільної небезпеки подібних порушень, а відтак, і той факт, чи мова насправді буде йти виключно про «злочинність» діяння, або про кримінальну протиправність загалом.

Подібні питання ускладнюються специфікою їх практичного втілення. В суто кримінально-правовому аспекті, дискусійним наразі також вбачається й віднесення відповідних кримінальних правопорушень до сфери господарської діяльності.

І насамкінець, на нашу думку, в пошуках належної аргументації для вирішення відповідних проблем та прийняття виважених рішень відносно вдосконалення національного законодавства доцільним є не тільки звернення до історичних відомостей [11, с. 73], а й відповідно до аналізу досвіду останніх тенденції в світі [7, с. 225; 8, с. 23], які простежуються в низці зарубіжних країн.

Список використаних джерел:

1. Adopted at the 106th plenary meeting, 9 Apr. 1985. Annex: Guidelines for Consumer Protection. In: Resolutions and decisions adopted by the General Assembly during its 39th session, 18 September-18 December 1984 and 9–12 April 1985. A/39/51. 1985. pp. 179–181. (GAOR, 39th sess., Suppl. no. 51).
2. Cartwright P. Crime, Punishment, and Consumer Protection. *Journal of Consumer Policy*. 2007. Vol. 30, Iss. 1. pp. 1–20.
3. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex. europa. eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0083&from=EN (date of access: 15. 12. 2021).
4. Handbook for Consumers / C. Akbulut, S. Alberte, A. Balkan et al.; ed. by A. Künnecke. Turkey: Okan University, 2013. 60 p. (prepared by the participants of the Erasmus IP project «New Standards of Consumer Rights Protection within the EU and its Candidate Countries» (2013–1-TR1-ERA10–48726); funded with support from the European Commission).
5. How the world embraced consumerism. URL: https://www. bbc. com/future/article/20210120-how-the-world-became-consumerist (date of access: 15. 12. 2021).
6. Issued in GAOR, 70th sess., Suppl. no. 49. «Annex: Guidelines for consumer protection». pp. 4–18.
7. Makarim E. The Protection of Consumers' Rights and the Application of Criminal Law in the Unlawful Operation of Services and Content Service Applications. *Indonesia Law Review*. 2012. Vol. 2, No. 2. pp. 225–240.
8. Nagarathna A. Consumer Protection Act 2019 – A Review of Criminal Sanctions Protecting Consumers. *International Journal on Consumer Law and Practice*. 2020. Vol. 8. pp. 23–39.
9. Review of EU consumer law – New Deal for Consumers. URL: https://ec. europa. eu/info/law/law-topic/consumer-protection-law/review-eu-consumer-law-new-deal-consumers_en (date of access: 15. 12. 2021).
10. United Nations Guidelines for Consumer Protection. New York; Geneva: UN, 2016. 29 p.

11. Бокша В.О. Кримінально-правова охорона прав споживачів в Україні у дореволюційний період: аналіз першоджерел. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 39. С. 73–79.

12. Про захист прав споживачів: Закон України від 12. 05. 1991 р. № 1023-XII. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023–12#Text (дата звернення: 15. 12. 2021).

13. Стрельцов Є. Деякі роздуми про правову сутність та соціальні завдання кримінального права. *Право України*. 2010. № 9. С. 102–109.

14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27. 06. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 14. 12. 2021).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кузьмін Е.Е.

Тимошишин Інна Любомирівна
студентка 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНИЙ СТАН РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Рецидивна злочинність має більшу суспільну небезпечність ніж інші кримінальні правопорушення. Особи, які вчиняють такі діяння яскраво демонструють неефективність пенітенціарної системи та виправних заходів, така діяльність укріплює вже існуючу кримінальну ідеологію та субкультуру, бажання та можливість вчиняти правопорушення повторно.

Необхідність обговорення цієї проблеми обумовлюється тим, що ситуація із рецидивною злочинністю відносно стабільна. Така діяльність залишається способом життя багатьох осіб, які побували у місцях позбавлення волі, що продовжує ставити під загрозу спокійне життя багатьох законослухняних осіб.

З точки зору кримінального права «рецидив» розглядається як один із видів множинності кримінальних правопорушень. Ст. 34 Кри-

мінального кодексу України визначено рецидив як вчинення нового умисного кримінального правопорушення особою, яка має судимість за умисне правопорушення [1, ст. 34].

У науці були сформульовані дещо ширші погляди на дане поняття. Найбільш вдалим, на нашу думку, є наступне: рецидивом вважаються всі кримінальні правопорушення, вчинені особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, якщо вони були відомі правоохоронним органам. Така точка зору дає нам можливість віднести до рецидивів і ті кримінальні правопорушення, які кримінальним правом не охоплюються при визначенні даного поняття, такі як, скоєні особами: судимість яких знята чи погашена; судимість яких не знята і не погашена; які відбувають покарання; звільненими від кримінальної відповідальності і покарання з нереабілітуючих підстав; вчинили нове правопорушення в період попереднього розслідування або судового розгляду кримінальної справи попереднього кримінального правопорушення [2, с. 19].

На основі статистичних даних Офісу Генерального прокурора [4, с. 1] можна прослідкувати стан, включаючи рівень та динаміку кримінальних правопорушень, вчинених повторно. Ми прослідковували зміни стану злочинності за останні 5 років (з вересня 2017 року по вересень 2021 року).

Якщо розглядати співвідношення загальної кількості кримінальних правопорушень та рецидивів то можна прослідкувати наступне: так, у 2017 році був порівняно низький показник рецидивів: лише рецидивних 10720 правопорушень із 896047, і він, справді, значно виріс. У 2018 році кількість рецидивів складала 50507 правопорушень із 407334 зареєстрованих. Так, зареєстровано в цілому було менше правопорушень, але питома вага у% до усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень зросла із 1% у 2017 році до 12% 2 2018. Наступні 4 роки спостерігається відносна стабільність показників. Питома вага рецидивів до загальної кількості правопорушень коливається від 11% до 12%. Що свідчить про відсутність змін у діяльності стосовно запобігання рецидивній злочинності та неефективність впроваджених заходів [5, с. 1].

Більшу частину рецидивних правопорушень складають нетяжкі (4712 рецидивів із 10710 правопорушень у 2017 році, 27075 із 50507 у 2018 році, 23869 із 43380 у 2019 році, 4417 із 37821 у 2020 та 14935 із 35029 у 2021 році) та тяжкі (4684 рецидиви із 10710 усіх кримінальних правопорушень у 2017 році, 17338 із 50507 у 2018, 13605 із 43380 у 2019 році, 12980 із 37821 у 2020 та 13033 із 35029 у 2020 році), що складає в середньому 40% нетяжких правопорушень та 37% тяжкі правопорушення [8, с. 1]. Особливо тяжкі правопорушення складають в середньому 5% та 10% – кримінальні проступки [8, с. 1].

Якщо проаналізувати рецидивну злочинність з огляду на об'єкт посягання можна виділити основну групу суспільних відносин, що зазнають шкоди внаслідок повторності правопорушень: власність особи. Рецидиви проти власності впродовж 2017–2021 років складають в середньому 59%, а фактично це від 67% то 75% всіх зареєстрованих рецидивів, окрім 2019 року, де повторні кримінальні правопорушення проти власності складають лише 14%. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи складають в середньому 5%, що фактично від 4% до 8%. А кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення – від 6% до 9%, що в середньому за дані роки складає 6% усіх рецидивів [4–8, с. 1].

Також важливими для загального аналізу стану рецидивної злочинності в Україні є розуміння самого ставлення до своїх дій осіб, які вчиняють повторні правопорушення. Бурдега Р. В. у своїй дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання рецидивної злочинності у Причорноморському регіоні України» 2018 року проводив опитування серед осіб, які відбули покарання за рецидиви з метою зрозуміти, які дії самі засуджені вважають дієвими для запобігання даній діяльності і які дії з сторони правоохоронних органів могли б їх зупинити. Одним із запропонованих питань було наступне: протягом якого періоду після звільнення з місць позбавлення волі особа вчиняє нове правопорушення. Узагальнені результати показали, що 49,2% вчиняють рецидиви у перший рік після звільнення,

32,6% – від року до двох, 8,4% – від двох% – від трьох до чотирьох, 4,9% – від чотирьох до п'яти, 0,7% від п'яти і вище. Таким чином ми можемо спостерігати зменшення ймовірності вчинення повторного кримінального правопорушення у зв'язку із збільшенням тривалості перебування особи на волі. Слід зауважити, що після 2 років після звільнення з місць позбавлення волі різко зменшується відсоток вчинення рецидиву [3, с. 265].

Аналіз рецидивної злочинності за період з вересня 2017 по вересень 2021 року включно дозволяє зробити висновки про відносну стабільність рецидивної злочинності. Тенденції рецидивізму залишаються сталими, після різкого зростання питомої ваги рецидиву до загальної кількості кримінальних правопорушень з 1% до 12% у 2019 році [4–8, с. 1].

З огляду на громадянство, у 2017 році із загльної кількості рецидивів лише 407 було вчинено іноземцями, у 2018–443 кримінальних правопорушення, у 2019–131, 2020–306 та 332 у 2021 році [4–8, с. 1].

З огляду на вище зазначені дані можна припустити, що ближчі роки ситуація в Україні буде не змінною. Що створює необхідність покращення системи запобіжних заходів та здійснення пенітенціарної реформи.

Статистичні дані говорять про стабільність даного феномену, а моментами, і про зростання.

Таким чином, можна стверджувати, що теперішні методи боротьби з рецидивною злочинністю є не ефективними. І з огляду на аналіз результатів локальних та загальних опитувань засуджених за повторні кримінальні правопорушення та аналіз рецидивної статистики в цілому слід виробити та застосувати низку нових заходів протидії та боротьби із даним негативним явищем, тим самим зробити життя суспільства більш безпечним та захищеним.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05. 04. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26, ст. 131.

2. Бурдега Р. В. Кримінологічна характеристика та запобігання рецидивній злочинності у причорноморському регіоні України: дисертація… канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса. 2018. 266 с.

3. Жариков Ю.С., Ревин В.П. Кримінологія в 2 т. Том 2. Особлива частина. Москва. Юрайт. 2019. С. 19

4. Статистичні дані Генеральної прокуратури України // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України станом на вересень 2017 року. URL: https://www.gp.gov. ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&_c=fo

5. Статистичні дані Генеральної прокуратури України // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України станом на вересень 2018 року. URL: https://www.gp.gov. ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&_c=fo

6. Статистичні дані Генеральної прокуратури України // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України станом на вересень 2019 року. URL: https://www.gp.gov. ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&_c=fo

7. Статистичні дані Генеральної прокуратури України // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України станом на вересень 2020 року. URL: https://www.gp.gov. ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&_c=fo

8. Статистичні дані Генеральної прокуратури України // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України станом на вересень 2021 року. URL: https://www.gp.gov. ua/ua/stat_n_st?dir_id=114368&libid=100820&c=edit&_c=fo

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Чернишов Г. М

СЕКЦІЯ 11
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Лукащук Каріна Русланівна
аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

НОВЕЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СЛІДЧОМУ СУДДІ

Як свідчить правотворча практика, вітчизняне законодавство не відрізняється значною стабільністю, справедливим це твердження є і по відношенню до кримінального процесуального законодавства. Зокрема, станом на сьогодні до чинного Кримінального процесуального кодексу України внесено зміни дев'яносто п'ятьома нормативно-правовими актами, одним із яких є Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03. 10. 2017 № 2147-VIII (далі – Закон № 2147-VIII), яким, між іншим, ч. 1 ст. 303, яка визначає перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, які можуть бути оскаржені на досудовому провадженні, доповнено новим п. 10 наступного змісту: «повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником» [1].

Утім, хоча до внесення змін до КПК України законодавчі приписи безпосередньо не називали повідомлення про підозру як об'єкт оскарження, однак є усі підстави стверджувати, що інститут оскарження повідомлення про підозру слідчому судді все-таки є не новим,

а певною мірою оновленим інститутом кримінального процесуального права.

Так, можливість оскарження повідомлення про підозру цілком відповідає «духу» Основного Закону нашої держави. Це демонструє конституційне положення про ту, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19). Більше того, в Конституція наголошується на те, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб (ст. 55) [2].

На необхідність існування ефективного засобу юридичного захисту в національному органі для кожної особи, чиї права та свободи порушено, не зважаючи на те, що відповідне порушення було вчинено особами, які здійснювали свої офіційні повноваження, звертається увага і в міжнародних документах – Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3].

Можливість оскарження повідомлення про підозру не йде врозріз і з загальними засадами кримінального провадження, у переліку яких, запропонованому у ст. 7 КПК України, згадується така засада як забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК України), зміст якої розкрито у ст. 24 КПК України як гарантія для кожного права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом [1].

На підставі аналізу судової практики оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності в кримінальному провадженні, що мала місце до моменту появи змін, пов'язаних з прийняттям вищезгаданого Закону № 2147-VIII, зазначимо, що оскарження повідомлення про підозру допускалося в рамках загальних норм кримінального процесуального права. Так, дійсно, в Єдиному державному реєстрі досудових розслідувань представлені судові рішення у справах, в яких мало місце оскарження повідомлення про підозру. Зокрема, у справі № 757/10129/16-к в інтересах підозрюваного надійшла скарга слідчо-

му судді на постанови слідчого про зупинення досудового розслідування та щодо виключення відомостей з Єдиного реєстру досудових розслідувань про дату та час повідомлення про підозру. Скарга обґрунтовується тим, що особа, в інтересах якої подана скарга, не набув статусу підозрюваного. Досудовим розслідуванням не підтверджено, що вихід НАК «Надра України» зі складу учасників спільної діяльності спричинив настання матеріальних збитків. Розглядаючи справу, слідчий суддя встановив, що органом досудового розслідування не вжито заходів для вручення особі, в інтересах якої заявлено скаргу, повідомлення про підозру у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, а також, що у органу досудового розслідування відсутні дані про належне підтвердження про факт вручення повідомлення про підозру у будь-який інший спосіб, передбачений чинним законодавством. Відтак, у судовому рішенні констатовано, що особа не набула статусу підозрюваного у кримінальному провадженні. Як наслідок, резолютивною частиною ухвали зобов'язано компетентну посадову особу вчинити дії щодо виключення з Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей у кримінальному провадженні про дату та час повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення [4]. Втім, не можемо не відмітити, що до моменту законодавчих змін (що, до речі, мало місце і в даній справі), оскарження відбувалося лише у зв'язку з формальними обставинами – тобто у зв'язку з недотриманням вимог законодавства при складанні письмового повідомлення про підозру та його врученні.

Таким чином, безперечно, поява в вітчизняному правовому просторі спеціальних кримінально-правових норм, які регламентують можливості для оскарження повідомлення про підозру є кроком вперед у напрямі захисту прав та свобод підозрюваного, і, між іншим, не виключають можливість оскарження повідомлення про підозру по суті. Однак саме по собі визнання права на оскарження не може гарантувати ефективний судовий контроль у окресленій сфері без забезпечення адекватного механізму реалізації відповідного права, наданого підозрюваному, його захиснику та законному представнику, що і визначає вектор наших подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17/print

2. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: Міжнародний документ від 04. 11. 1950 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print

4. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 31. 03. 2016 р. (справа № 757/10129/16-к). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/56897303

Науковий керівник: д.ю.н., професор Аркуша Л.І.

СЕКЦІЯ 12
СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИКИ

Мурашко Анастасія Сергіївна
студентка 2-го курсу магістратури факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОФАЙЛІНГ ЯК МЕТОД РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Зважаючи на стрімке реформування правоохоронної системи в Україні, виникає потреба в пошуку нових дієвих методів, які б сприяли швидкому розслідуванню кримінальних правопорушень. Якщо дослідити статистику, надану Офісом генерального прокурора, можна констатувати, що за 2019 рік про підозру у вчиненні злочинів, передбачених Розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України, було повідомлено 20 004 особам та виявлено 18 776 осіб, які вчинили зазначені злочини; за 2020 рік повідомлено про підозру 21 253 особам та виявлено 20 113 осіб; за січень-березень 2021 року повідомлено про підозру 4 578 особам та виявлено 3 848 осіб відповідно. Слід наголосити, що всього за 2019 рік було повідомлено про підозру у вчиненні злочинів 119 229 особам, виявлено 109 825 осіб; за 2020 рік повідомлено про підозру 111 420 особам, виявлено 102 007 осіб; за січень-березень 2021 року повідомлено про підозру 23 321 особі, виявлено 17 725 осіб відповідно [3], тобто злочини, що вчиняються проти життя та здоров'я особи займають доволі великий масив у структурі злочинності, а їх динаміка залишається стабільно високою.

На сьогодні не існує єдиного визначення «профайлінгу», яке б однозначно сприймалося б у науковому колі та серед практичних працівників, проте, на наш погляд, припустим є визначення, запропоноване Є. С. Черкасовою, яка вказує на те, що профайлінг (англ. profile – профіль) – це сукупність методів і методик оцінювання та прогнозування поведінки особи на підставі аналізу найбільш інформативних ознак, психологічного портрета особи, характеристик зов-

нішності, невербальної та вербальної поведінки, місцеперебування тощо [4].

Дивлячись на те, що психолого-кримінологічний портрет і його використання не є прямими доказами в кримінальному провадженні, але можуть успішно використовуватися під час пошуку осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення, а також проведення оперативних і слідчих (розшукових) дій з викриття винних та запобігання злочинам в умовах неочевидності, використовуючи психопрофіль, можна висунути та здійснити перевірку версій, а також спрогнозувати час і місце вчинення нового злочину; уточнити, звузити коло підозрюваних і надалі виділити з цього кола потрібну особу [1, с. 81]. Використання профайлінгу є досить розповсюдженим у практиці роботи правоохоронних органів зарубіжних країн та вже довело свою ефективність під час розслідування та попередження злочинів, вчинюваних проти життя та здоров'я осіб. Варто підкреслити, що на сьогодні найбільш активно профайлери залучаються під час розслідування серійних злочинів насильницького характеру, водночас їх залучають великі авіакомпанії для визначення потенційно небезпечних пасажирів, через те, що зазначений напрям лише починає впроваджуватися в діяльність правоохоронних органів України, він потребує ґрунтовного розроблення крізь призму досвіду зарубіжних країн.

Головною відмінністю у роботі профайлера від працівника правоохоронного органу є те, що він вдається до аналізу неочевидних, на перший погляд, ознак, насамперед мова ведеться про те, що правоохоронці розпочинають розслідування будь-якого протиправного діяння з дослідження того, що сталося на місці скоєння злочину, намагаючись при цьому на основі наявних фактів зробити висновки про конкретну особу, яка була причетна до конкретного протиправного діяння, що наразі мало місце. У свою чергу профайлер досліджує деталі, які вказують на особливості поведінки особи під час вчинення злочину, він намагається зрозуміти мотиви та мету, що керували злочинцем під час вчинення ним злочину, зважаючи на окремі деталі його вчинення, тобто складається психологічний портрет особи, що

допомагає визначити певний тип злочинця, якому властива певна поведінка, що призводить до більш швидкого розкриття злочину чи в подальшому допомагає спрогнозувати наступні дії злочинця.

Криміналістичний профайлінг має міждисциплінарний характер, оскільки він сформувався на перетині криміналістики, кримінології, психології, медицини та соціології, він націлений на виявлення особистісних особливостей злочинців та жертв, відношень між ними, мотивів, якими керувалися перші під час вчинення протиправних діянь.

У результаті своєї діяльності профайлер складає психологічний портрет невідомого злочинця, який включає в себе характерні та специфічні для цієї особи риси, водночас одним з завдань профайлінгу є окреслення кола можливих підозрюваних, тому проаналізувавши всі наявні сліди на місці скоєння злочину та наявну щодо нього інформацію, профайлер складає для слідчого певні рекомендації, які в подальшому «наштовхують» на пошук осіб, що причетні до скоєння протиправного діяння. Зважаючи на вищевикладене, на нашу думку, можна виокремити такі функції криміналістичного профайлінгу: *по-перше*, визначення можливого місця проживання/роботи/навчання злочинця; *по-друге*, складання списку осіб, які за своїми психологічними якостями, поведінкою, способом життя здатні до скоєння злочину; *по-третє*, пошук певних закономірностей та зв'язків між окремими правопорушеннями, що в подальшому може призвести до розкриття не лише одиничного протиправного діяння, а в окремих випадках – певної серії злочинів.

Застосування профайлінгу створює попит на відповідних фахівців, психологів, кримінологів та криміналістів, які мають комплексні доволі специфічні навички та вміння. Проте не слід звужувати профайлінг лише до психологічного складника. Ефективний профайлінг у сфері протидії злочинності передбачає використання комплексних знань щодо характеристик конкретного суб'єкта: інформації щодо найбільш розповсюджених злочинів на охоронюваному об'єкті; знання «типових» рис особи, що може вчинити протиправне діяння: мотив злочину, соціально-демографічних характеристик злочинця,

тобто його можливого віку, професійних навичок, місця роботи, статі, соціальних зв'язків. Беруться до уваги також уподобання, цінності та моральні характеристики особи [2, С. 157]. На сьогодні, на жаль, працівники правоохоронної системи не використовують значною мірою здобутки криміналістичного профайлінгу під час розслідування злочинів, не володіють певними знаннями та навичками з цієї сфери, оскільки відсутнє цілеспрямоване навчання окресленим методикам, тому, на наш погляд, здається досить логічним долучення до лав працівників правоохоронної системи спеціалістів-профайлерів, які б не лише сприяли слідству, а й долучалися б до підготовки кадрів у вищих навчальних закладах з профільним навчанням.

Список використаних джерел:

1. Жерж Н. Застосування методу психолого-криміналістичного портрета злочинця при розслідуванні окремих видів злочинів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1 (39). С. 79–86.

2. Калюга К.В. Профайлінг як сучасний засіб встановлення особи злочинця. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 1 (26). С. 156–159.

3. Статистичні дані Офісу генерального прокурора. Офіс генерального прокурора: веб-сайт. URL: https://www. gp. gov. ua/ua/index. html

4. Черкасова Е.С. Криминальный профайлинг как ориентирующий метод поиска преступника при совершении преступления в ситуации неочевидности. *Профайлинг и медиация*. Калуга: НОЦ, 2016. 290 с.

керівник: к.ю.н., доцент Цехан Д.М.

СЕКЦІЯ 13
СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Аксанюк Лариса Іванівна
студентка 2-го курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я

Як відомо, однією із актуальних проблем сьогодення є проблема збереження і зміцнення здоров'я людини. Питання довгострокового соціально-економічного розвитку країни нерозривно зв'язане із формуванням здорового способу життя та підвищення відповідальності населення за власне здоров'я.

Преамбулою Статуту (Конституції) Всесвітньої організації охорони здоров'я визначено, що здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутністю хвороб та фізичних дефектів… Досягнення будь-якої держави в галузі покращення та охорони здоров'я є цінністю для всіх [3].

Одним із найголовніших чинників у діях держави, спрямованих на поліпшення здоров'я, є підвищення якості здоров'я та, насамперед, формування позитивного ставлення до нього.

Здоров'я людини як життєва потреба та як умова професійного розвитку привертало увагу багатьох науковців. Р. А. Березовська, наприклад, розглядає поняття «ставлення до здоров'я» як систему індивідуальних, вибіркових зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, які сприяють чи, навпаки, загрожують здоров'ю людей, а також визначають оцінку індивідом свого фізичного і психічного стану [1, с. 221–226].

Ставлення до здоров'я може визначатись як віковими характеристиками, так і типом особистості людини, а також ставленням до

здоров'я у важливому для людини оточенні – мікросоціальному середовищі, до якого вона належить [2, с. 97].

Виявлення особливостей взаємозв'язку між акцентуаціями характеру та ставленням особистості до власного здоров'я може допомогти сформувати таке ставлення особистості до свого здоров'я, яке, виступаючи як внутрішній механізм саморегуляції діяльності та її поведінки в сфері здоров'я в залежності від акцентуацій характеру, буде сприяти збереженню, зміцненню і розвитку здоров'я особистості.

Отже, для визначення ставлення особистості до власного здоров'я необхідно дослідити основні критерії, які в своїй сукупності формують цілісний образ становлення такого відношення.

В своїх дослідженнях Р. А. Березовська виділяє ряд компонентів ставлення до здоров'я, серед яких когнітивний, емоційний, поведінковий та ціннісно-мотиваційний [1, с. 221–226].

Важливим є визначення, наскільки людина чутлива до різних життєвих проявів свого організму, як глибоко сприймає естетичні аспекти здоров'я, чи здатна насолоджуватись своїм здоров'ям та піклуватись про нього.

Не менш вагомим критерієм для визначення ставлення особистості до власного здоров'я, є готовність людини сприймати отриману ззовні інформацію стосовно проблем здорового способу життя, наскільки вона прагне самостійно отримувати таку інформацію.

Питання, наскільки людина готова включатися до різних практичних дій, спрямованих на турботу про своє здоров'я, якою мірою проявляється ставлення людини до здоров'я та здорового способу життя у розрізі її вчинків, які спрямовані на зміну свого оточення відповідно до його ставлення, є необхідним оціночним чинником для дослідження ставлення особистості до власного здоров'я.

Отже, нами було проведено дослідження впливу акцентуацій характеру на психологічні особливості ставлення особистості до власного здоров'я із використанням, серед іншого, методики діагностики акцентуацій характеру Г. Шмішека (на основі класифікації К. Леонгарда) та Опитувальника «Ставлення до здоров'я» (автор Р. А. Березовська). Вибірку склали 50 осіб різної статі віком від 18 до 42 років.

За результатами проведеного опитування серед групи обстежених найбільше виявлено представників гіпертимної (19 осіб), застрягаючої (10 осіб), емотивної (7 осіб), афективної (7 осіб), дистимної (4 особи) явної акцентуації характеру.

За результатами емпіричного дослідження було встановлено, що представники емотивного та афективного типів акцентуацій характеру показали тенденцію до високих значень, що отримані на питання за когнітивним блоком, який відображає інформацію щодо індивідуального розуміння респондентами категорії «здоров'я», тобто які найбільш суттєві характеристики здоров'я закладаються людиною у визначення даного поняття. Результати вказують на адекватне ставлення до здоров'я, достатній рівень усвідомленості та компетентності в галузі здоров'я, розуміння основних факторів ризику та роль та місце здоров'я у життєдіяльності людини. Представники гіпертимного, дистимного та застрягаючого типів акцентуації характеру демонструють середній рівень та показали недостатні знання щодо феномену здоров'я та шляхів його збереження.

За результатами діагностики за емоційною шкалою адекватне ставлення до здоров'я було характерним для емотивного, афективного, застрягаючого типів акцентуації характеру, що означає їх оптимальний рівень тривожності по відношенню до здоров'я, вміння насолоджуватися станом здоров'я та дотриманням здорового способу життя. Аналізуючи відповіді осіб з гіпертимним та дистимним типом акцентуації характеру нами було визначено, що в них проявлялися байдуже ставлення до власного організму, занадто сильне переживання та хвилювання.

За поведінковою шкалою респонденти емотивного типу акцентуації характеру продемонстрували більш виражену ступінь відповідності дій та вчинків вимогам здорового способу життя, у своїх відповідях вони відмічали більш турботливе ставлення до стану свого здоров'я, а отже, мали адекватне ставлення до нього в даному аспекті. Представники гіпертимного та дистимного типів акцентуації характеру демонструють неадекватне ставлення до здоров'я на поведінковому рівні, тобто їх дії та вчинки щодо здоров'я були недостатніми

для його збереження та зміцнення. Представники афективного та застрягаючого типів акцентуації характеру мають середні значення, що вказує на певну тенденцію до адекватного сприйняття власного здоров'я.

За ціннісно-мотиваційною шкалою, яка визначає місце здоров'я в індивідуальній ієрархії термінальних та інструментальних цінностей респондентів, а також характеризує особливості мотивації в галузі здорового способу життя та основні причини недостатньої турботи про своє здоров'я, було виявлено, що у представників груп з емотивним, афективним та застрягаючим типом акцентуації характеру здоров'я займає провідне місце в системі цінностей даних осіб. Можна зробити висновок, що здоров'я для респондентів цих груп є значимим, при цьому вони демонструють сформованість мотивації на його збереження та зміцнення. Представники гіпертимного та дистимного типів акцентуації характеру показали неадекватне ставлення до цінності здоров'я, тобто в їх індивідуальній ієрархії цінностей здоров'я не посідає провідного місця.

Отже, сформульовані в досліджені положення та висновки можуть бути використані при плануванні діяльності щодо збереження, зміцнення та розвитку здоров'я через формування позитивного до нього ставлення.

Список використаних джерел:

1. Березовская Р. А. Исследования отношения к здоровью: современное состояние проблемы в отечественной психологии. *Вестник СПбГУ.* 2011. Вып. 1. С. 221–226.

2. Психологія здоров'я людини / за ред. І. Я. Коцана. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.

3. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я: Статут, Міжнародний документ, від 22. 07. 1946 р. // База даних «Законодавство України» / Міжнародні організації та органи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599#Text.

Науковий керівник: к. психол.н., доцент Самара О. Є.

Батир Анастасія Едуардівна
студентка 2-го курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Криза є невід'ємною частиною людського буття, а досвід, що отриманий при переживанні кризи, істотно впливає на становлення особистості, її подальший життєвий шлях. У сучасних умовах життя людини постійно ускладняються. Нестабільність у сфері соціально-економічних процесів накладає відбиток на ситуації, з якими доводиться стикатися особистості в процесі свого розвитку і побудови життєвого шляху, що є предметом дослідження сучасних вчених В. М. Заіка [4], С. М. Дмитрієвої [3], Т. М. Титаренко [6], Г. А. Фофанова [7], Р. О. Ахмерова [1], Є. О. Гобатова [2] та ін. Кризові явища завжди пов'язані з глибинним переживанням сенсу життя і є найбільш масштабними [1; 6; 7].

Середній вік – це найактивніший, працездатний стан людини, розквіт її розумової продуктивності. При всьому різноманітті причин виникнення життєвої кризи, її основними характеристиками є неможливість здійснювати людиною регуляцію життєдіяльності та відсутність життєвих перспектив. В процесі переживання кризи відбувається зміна ставлення до життя, зміна поглядів, трансформація ціннісно-смислової сфери, що посилює внутрішні суперечності особистості, загострює важкі смисложиттєві переживання, ускладнює планування і розгортання життєдіяльності [6].

Одна з особливостей періоду середнього віку – крайній суб'єктивізм людини. У цей період люди часто відчувають депресію та почуття самотності. Актуалізуються всі базові екзистенційні проблеми (смерть, ізоляція, втрата смислів), різко загострюється потреба знайти своє призначення та самореалізуватися і виникає низка специфічних соціально-психологічних проблем (соціальна самота, дезадаптація, повна зміна цінностей, зміна соціального статусу), апатія, тривожність, депресія.

Кожна значна подія – смерть близьких, зміна роботи, розлучення – змушує подивитись на своє життя під новим кутом, задуматись над минущістю життя. Цей перехід до середини життя є етапом помірної або навіть важкої кризи [7, с. 311].

Отже, загальні особливості і зміни, які відбуваються з людиною на певному віковому етапі життя призводять до порушення гармонійності особистості. Вони створюють психологічний дискомфорт, спричиняють болісні переживання ситуацій, призводять до різних наслідків в розвитку особистості в післякризовий період.

З метою визначення особливостей перебігу кризи середнього віку та виявлення властивостей особистості, що впливають на ступень її протікання проведено емпіричне дослідження. Вибірку дослідження склали 30 осіб віком від 35–45 років жіночої статі, з яких у 9 осіб визначено високий рівень переживання кризи середнього віку. Для діагностики станів та властивостей особистості, які впливають на соціальну адаптацію та регуляцію поведінки застосовано Фрайбургзький багатофакторний особистісний опитувальник (FPI) [5]. В табл. 1 надано результати кореляційних зв'язків між показниками що вивчаються.

Таблиця 1

Коефіцієнти кореляції між показниками факторів особистості (FPI) та тривожністю (Дж. Тейлор (MAS))

Пок-ник тривоги	Показники факторів особистості (FPI)						
	Ш1	Ш2	Ш3	Ш4	Ш8	Ш9	Ш11
Тр	550**	309**	548**	475**	215*	315**	498**

Примітки. 1) в таблиці вказані тільки значущі кореляції між досліджуваними показниками; 2) нулі і коми опущені; 3) знак «*» вказує на рівень значущості $p \leq 0{,}01$, знак «**» – $p \leq 0{,}05$; 4) умовні скорочення: Ш1 – невротичність, Ш2 – спонтанна агресивність, Ш3 – депресивність, Ш4 – роздратованість, Ш8 – сором'язливість, Ш9 – відкритість, Ш11 – емоційна лабільність

Отже, виявлено прямий взаємозв'язок між показником тривожності та показниками невротичність (Ш1) (r=550, при $p \leq 0.01$), спонтанна агресивність (Ш2) (r=309, при $p \leq 0.01$), депресивність (Ш3)

(r=548, при p≤0. 01), роздратованість (Ш4) (r=475, при p≤0. 01), сором'язливість (Ш8) (r=215, при p≤0. 05), відкритість (Ш9) (r=315, при p≤0. 01), емоційна лабільність (Ш9) (r=498, при p≤0. 01). Отже, збільшення значення показника переживання тривожності, супроводжується збільшенням значень таких властивостей особистості як невротичність, спонтанна агресивність, депресивність, роздратованість, сором'язливість, відкритість, емоційна лабільність. Це свідчить про те, що прояви тривожності супроводжуються різноманіттям емоційних проявів, імпульсивністю, слабким самоконтролем, зниженим фоном настрою, глибоким зануренням у власні переживання тощо.

На рис. 1 надано результати діагностики факторів особистості за методикою FPI.

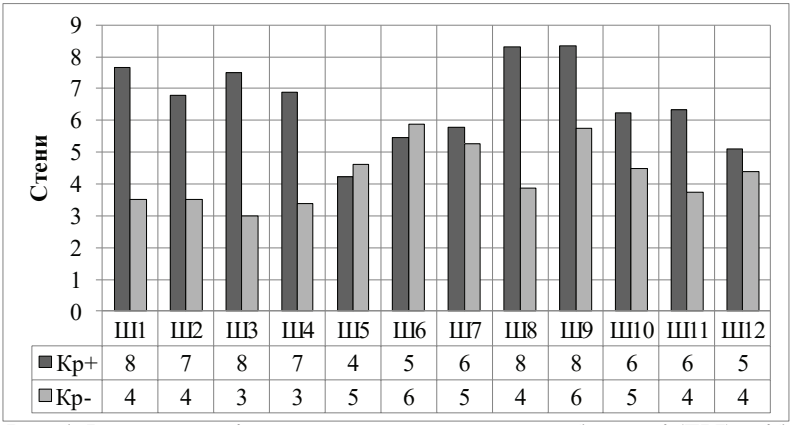

	Ш1	Ш2	Ш3	Ш4	Ш5	Ш6	Ш7	Ш8	Ш9	Ш10	Ш11	Ш12
Кр+	8	7	8	7	4	5	6	8	8	6	6	5
Кр-	4	4	3	3	5	6	5	4	6	5	4	4

Рис. 1. Результати діагностики властивостей особистості (FPI) осіб з високим і низьким рівнем переживання кризи середнього віку

Примітки. Умовні скорочення: Ш1 – невротичність, Ш2 – спонтанна агресивність, Ш3 – депресивність, Ш4– роздратованість, Ш5 – товариськість, Ш6 – врівноваженість, Ш7 – реактивна агресивність, Ш8 – сором'язливість, Ш9 – відкритість, Ш10 – екстраверсія, Ш11 – емоційна лабільність, Ш12 – маскулінність-фемінність

Отже, для осіб, що переживають кризу (Кр+) властиві страх, нерішучість, невпевненість в собі, уникнення ризикованих ситуацій,

занепокоєність. Від будь-яких змін вони очікують тільки неприємностей. Проявляють тривожність, збудливість у поєднанні з виснажливістю. Цей стан характеризується зниженим настроєм, вразливістю, образливістю. Вони дуже сприйнятливі до стресових подій, на які реагують відчаєм або агресією. Через глибоке занурення у власні переживання, демонструють відчуженість, скутість, відособленість. Їм притаманні нерішучість, страх прийняття самостійного рішення, що доводить їх до відчаю. Події минулого і сьогодення сприймають у негативному світлі, вказують на періодичне передчуття можливого нещастя, у майбутнє дивляться з острахом, без надії. Вважають, що все негативне, неприємне, що з ними відбувається винні тільки вони (самозвинувачення). Намагаються уникати спілкування, замикаються у собі. Болісно реагують на критику, що може проявлятися роздратованістю, ворожістю по відношенню до опонента або партнера по спілкуванню. Зазвичай обирають стратегію конфронтації у конфліктній ситуації.

Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити, що криза середнього віку визначається як переоцінка цінностей, критичний перегляд «Я», переосмислення цінностей, переоцінки того, що було досягнуто у житті до цього часу, аналізу автентичності способу життя: вирішуються проблеми моралі; людина проходить через невдоволення рівнем службового зростання, з'являються перші ознаки погіршення здоров'я, втрати краси та фізичної форми, відчуження в сім'ї та у відносинах з дітьми, що подорослішали. До властивостей особисті, що підсилюють болісне переживання кризи середнього віку можна віднести тривожність, невротичність, спонтанну агресивність, дерепресивність, роздратованість, сором'язливість, емоційна лабільність.

Список використаних джерел:

1. Ахмеров Р. А. Биографические кризисы личности: Дисс. … канд. психол. наук: 19. 00. 01. Москва: Институт психологии Российской Академии Наук, 1994. 210 с.

2. Горбатова Е. А. Психологическое сопровождение клиентов, переживающих кризис среднего возраста. *Ученые записки СПбГИПСР.* Выпуск 1. Том 33. 2020. С. 70–77

3. Дмитрієва С.М., Косарєва З.П. Долання кризи середнього віку за допомогою арттерапії як чинник особистісного зростання. *Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: Матеріали Десятої Міжнародної науково-практичної конференції* / за ред. Саух І.В. Житомир: Вид–во ЖФ КІБІТ, 2016. С. 64–69.

4. Заіка В.М. Особливості трансформації особистості людини в ході вирішення життєвої кризи. Методичні матеріали /за ред. Л.Г. Перетятько. Полтава, 2006. 100 с.

5. Райгородский Д.Я. (редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ–М», 2001. 672 с.

6. Савчин М.В. Вікова психологія: навч. посіб. 2- е вид., стереотип. / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. К.: Академвидав. 2009. 360 с.

7. Титаренко Т.М. Психологія життєвої кризи / відп. ред. Т.М. Титаренко. К.: Агропромвидав України, 1998. 348 с.

8. Фофанова Г.А., Бондарева Е.А. Переживание экзистенциального кризиса: сущность феномена и факторы возникновения. *София: электрон. науч.-просветит. журнал.* 2020. № 2. С. 30–38. URL: https://elib.bsu. by/handle/123456789/251542.

Науковий керівник: д.ю.н, професор Цільмак О.М.

Білий Веніамін Сергійович
студент 2-го курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

РАЦІОНАЛЬНІСТЬ У ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: УТОПІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

В інформаційну епоху ставиться під сумнів можливість раціональної політичної комунікації. Навпаки, у постмодерних суспільствах відбувається медіатизація політики, коли політичні комунікації мають відповідати не критерію пошуку раціональної відповіді на складні виклики сьогодення, а рейтингу. Останній забезпечують політичні ток-шоу, формат яких передбачає емоційне протистояння опонентів (часто – штучне), а не конструктивний діалог. Через поширення соціальних мереж, які відкривають можливості для масової участі у політичних комунікаціях за допомогою коментарів, месенджерів, блогів, постів тощо, проект раціоналізації політичних комунікацій

виглядає досить утопічним. Водночас, слід згадати, що саме раціональність стала фундаментом епохи модерну та визначальним чинником розвитку науки та техніки, індустріалізації та демократизації. «Демократизація передбачає залучення широких суспільних верств до процесу вироблення політики, що ускладнює(кількісно і якісно) процедуру раціонального політичного вибору, а медіатизація політики, яка змінює систему представництва громадських інтересів, може призвести до імітації демократичної політики» [2].

Саме тому повернення раціональності до простору політичних комунікацій зберігає актуальність для сучасного українського суспільства, це є важливим теоретичним та практичним завданням для вітчизняної політичної науки.

Сутність раціональності у історичному контексті найкраще проявляється через протиставлення з іншими поняттями. Наприклад, раціональність – віра, раціональність – догма, раціоналізм – емпіризм, раціональне – ірраціональне. Цей перелік не є повним, але він характеризує різні історичні етапи становлення раціональності. Не применшуючи значущість таких «ворогів» раціональності (якщо перефразувати К. Поппера), як догматизм, емпіризм та ірраціоналізм, відзначимо, що у сучасному суспільстві найбільш важливим для раціоналізації політичної комунікації є наступне протиставлення: «раціональність – медіатизація», а загрозливим виступає медіатизація політики.

Раціоналізація виступає єдиною альтернативою медіатизації політичних комунікацій. «Удосконалення технічних засобів передавання інформації веде до перенесення центру політичної взаємодії у сферу діяльності електронних мас медіа із властивими їй комерціалізацією, театралізованістю, тяжінням до сенсаційності та перекручення фактів. Технологічний прогрес у сфері масових комунікацій впливає на політичний простір, сучасні суспільства переживають «інформаційний шок» через перенасиченість інформац ією, що ірраціоналізує політику» [2].

Через медіатизацію відбувається фрагментація раціональності, її локалізація у певних (не масових) полях політичної комуніка-

ції. Наприклад, у експертному полі. В умовах демократії натомість, вкрай важливою є раціональність саме масових комунікацій. Адже, розширення політичної участі, політичної інклюзивності передбачає раціональне формулювання суспільного інтересу. Раціональність є основою також і суспільної інтеграції на основі, знову ж таки, суспільного інтересу. Останній протиставляється приватним інтересам, які сприяють дезінтеграції суспільства. Для відтворення раціональної політичної комунікації необхідно зробити декілька важливих кроків. По-перше, слід зосередити увагу політиків на необхідності раціональної аргументації у процесі політичної комунікації. Раціональна аргументація здатна виконувати інтегруючу функцію. «Значущою для раціоналізації політико-комунікативних відносин, що міститься у морально-прагматичних засадах аргументування, є інваріантність аргументації як способу спілкування учасників дискурсу. Згідно дослідженням представників сучасної комунікативної теорії, пріоритет аргументації над іншими ми засобами викладу думок, намірів та позицій у комунікативній сфері зумовлений невід'ємними якостями мови як медіуму, що поєднує членів спільноти» [1].

По-друге, необхідно структурувати політичну комунікацію не на основі політичних ток-шоу, а як політичні дебати. Особливої ваги набувають парламентські дебати [3]. Задля їх впровадження необхідно змінити регламент Верховної Ради України. У масмедіа також важливо запровадити політичні дебати. Це стосується як традиційних медіа (телебачення та радіо) так і сучасних інтернет-комунікацій. У політичних дебатах є можливість замість монологу (монологів гостей та ведучих) почути діалог. У політичних дебатах повною мірою розкривається інтегруючий потенціал раціональної аргументації.

Без раціональної політичної комунікації не може бути публічної політики. Під впливом критеріїв рейтингу політичних програм та формату ток-шоу з публічного простору поступово зникають аргументація та раціональність. Цей процес становить пряму загрозу демократії. «Перспективи подальшого розвитку демократичної політичної сфери залежать від структури комунікативних відносин, що є в ній домінуючими. Якщо домінуватимуть раціонально побудовані

та спрямовані досягнення розумних цілей, що узгоджуються із цілями загального добробуту та індивідуального прогресу відносини, то демократія має можливості зберегти свій первісний сенс та пристосуватися до нових викликів часу» [1].

Отже, у сучасних умовах головним викликом для раціональної політичної комунікації є медіатизація політики. З метою відтворення раціональної політичної комунікації необхідно запровадити раціональну політичну аргументацію у масовій комунікації та поширити формат політичних дебатів як у традиційних медіа так і в інтернет-комунікаціях.

Список використаних джерел:

1. Третяк О. А. Політична аргументація як засіб раціоналізації політичної комунікації: дис. . . канд. політ. наук: 23. 00. 01. Дніпропетровськ, 2004. 16 с.
2. Яковлев Д. В. Раціоналізація політичної комунікації як альтернатива медіатизації взаємодії влади та суспільства в Україні. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 12–18. С. 19–26.
3. Yakovlev D. V. Political debate as a means of rationalizing political interaction / D. V. Yakovlev. *Actual problems of politics. Coll. Science. works*. Odessa, 2011. Vol. 40. P. 50–57.

Науковий керівник: д.політ.н., професор Яковлев Д. В.

Гончар Юлія Ігорівна, Дорогокупля Анна Євгеніївна
студентки 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНЕ СТЕРЕОТИПНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Люди поважного віку займають велику частину нашого українського суспільства, тому розуміння їх потреб та інтересів, мотивів та сприйняття – наш соціальний обов'язок як свідомої молоді, що турбується за майбутнє нашої країни. В рамках досліджуваної теми актуальним є виявлення стереотипного сприйняття не тільки таких людей як соціальної верстви, а й власне їх сприйняття як особистостей, що своїм життям зробили внесок у формування соціального мислення та розвиток нашого соціуму.

Стереотипи – це стійкі образи чи еталони, які виникають внаслідок нестачі інформації.

Процес стереотипізація – це віднесення соціальних об'єктів чи то форм взаємодії до відомих, перше набутих схем чи уявлень, з метою прискорення чи послаблення процесу перцепції.

Стереотипізація – з психологічної точки зору, це процес надання подібних характеристик всім членам групи або спільноти, без достатнього усвідомлення різниці між ними, сприйняття та класифікація соціальних явищ на основі вироблених стереотипів [1, с. 69].

Один із видів антропостереотипів – це ейджизм, тобто дискримінація людини на підставі її віку. Найбільш огорнутою кількістю стереотипів являє собою старість. А стереотип старості, у свою чергу, є відображенням положення людей похилого віку в суспільній свідомості: в буденних уявленнях інших, в засобах масової інформації тощо.

Стереотип старості може мати як позитивний, так і негативний характер. З одного боку, старість буде розглядатися, як джерело мудрості, підкреслюється життєвий досвід похилих людей, їхня доброта, наявність великого досвіду, мудрість, духовна значимість літніх людей для молоді, а також пропанується шанобливе ставлення, повага до них. З іншого боку, при наданні негативних характеристик, старість сприймається як дряхлість, безпомічність, безпорадність, консерватизм, критичне ставлення до молоді, занудство та буркотливість [3, с. 419–420]. Через те, що у сьогоденні панують ідеали енергійності та молодості, старість може описуватися негативно, як період життя насичений якостями протилежними до тих, які вважаються еталонними. У більшості випадків старість асоціюється з неміччю та залежністю, а отже коли зовнішні ознаки людини дозволяють охарактеризувати її як літню, з нею починають обходитися як із соціально неповноцінною особою.

Стереотипи старості, певною мірою впливають на те, що людина похилого віку ніби втрачає свою соціальну вартість, ціль та значимість. Старі люди, у більшості випадків, сприймаються як несамостійні та мало вже на що спроможні особистості. І віддати належне у створенні цих думок треба саме стереотипам.

Стереотипне акцентування суспільства на неминучості хвороб похилого віку нерідко призводить до того, що боротьба з хвороба-

ми та відвідування лікарів стає головним заняттям людини. Швидкі інволюційні процеси, що відбуваються з деякими людьми похилого віку невдовзі після їх виходу на пенсію, є наслідком їхньої нездатності протистояти потужному тиску соціальних стереотипів. Психофізіологічні зміни характерні для перехідних моментів всіх вікових категорій, але чомусь прийнято вважати, що саме в літньому віці люди зазнають від цього найбільших труднощів [2].

Цей вид стереотипів впливає і на формування соціальної ролі, яка мала б належати похилим. Прийнято вважати, що головна їхня задача – це турбота про себе, сім'ю або відпочинок. Це свідчить про рольову невизначеності людей похилого віку, про те, що в суспільстві не склалися уявлення про ті ролі людей пізнього віку, які мали громадську значимість, тобто. очевидна недооцінка соціального значення суспільних форм поведінки людей старшого віку. Люди похилого віку може й б хотіли займатися різними цікавими справами, що їх надихають, але стереотипізація у суспільстві накладає свої правила. Скоріш за все, на людини пенсійного віку, яка подорожує, веде свій відеоблог, соціальні мережі, стильно одягається та слідкує за модою будуть дивитися дивно та казати, що вона поводиться неправильно, для її віку це неприпустимо. І це лише невелика частина переліку тих речей, на які у нашому суспільстві покладено певну заборону для людей похилого віку через існуючі стереотипи, які диктують правила та стиль життя у таких випадках.

Список використаних джерел:

1. Андрєєва Г. М. Соціальна психологія. Підручник для вищих навчальних закладів. М., 2001. 230 с.

2. Єрмак Н. А. Вплив стереотипів на якість життя похилих людей. Громадські науки. 2007. № 5. С. 120–123. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-stereotipov-na-kachestvo-zhizni-pozhilyh-lyudey. (дата звернення: 04.11. 2021).

3. Яричев Н. У. Становлення та розвиток вітчизняної парадигми соціальної допомоги і підтримки нужденних. Молодий вчений. М., 2009. С. 419–421.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т. М.

Горохович Ольга Євгенівна
студентка 2-го курсу магістратури

факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЙНИХ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Сім'я є сполучною ланкою між особистістю та суспільством, оскільки сприяє інтеграції її членів у суспільство і водночас захищає їх від стресових факторів соціального життя. Сім'я розвиває автономні навички своїх членів і сприяє вихованню та здоровому зростанню нових поколінь. Нещодавні соціально-економічні кризи, зміни в сімейній системі та сімейних відносинах ставлять під загрозу виконання обов'язків у сім'ї та спричиняють глибокі наслідки для її членів (біологічні, психологічні та соціальні) як у сьогоденні, так і в майбутньому.

Концептуально існує багато термінів, які використовуються для визначення якості шлюбу. Так, наприклад, закордонні дослідники використовують такі поняття як подружнє щастя, задоволеність шлюбом, сімейна стабільність, подружній успіх, подружнє пристосування, дружба та кілька інших термінологій, які описують якість стосунків [3, с. 370–387; 4, с. 211–226].

Проте усі ці визначення можна об'єднати таким поняттям як гармонія. Гармонія – це ідеальний стан, якого прагне людство за останні кілька тисяч років. Побудова гармонійної сім'ї – це реалізація гармонійних стосунків та координація між членами сім'ї, а також взаємоповага, довіра та взаємодопомога між членами сім'ї. Поки що така сім'я, яка дотримується обіцянок, виконує обов'язки та проявляє турботу один про одного, все ще є основним напрямком діяльності, і більшість сімей мають сильні координаційні та адаптаційні можливості. Однак цього все ще недостатньо в емоційному вираженні, побудові щасливої атмосфери та терпимості та компромісу у міжособистісних взаємодіях.

Як зазначає О. Кляпець [2, с. 151], умовою психологічного здоров'я сім'ї, є гармонійність сімейних взаємин. Здорова сім'я вільна від дезорганізуючої внутрішньосімейної психологічної напруженості

і конфліктів, не відчуває дискомфорту подружніх взаємин, має перспективи і не розпадається під впливом незначних труднощів.

Значну роль у гармонійних сімейних стосунках більшість авторів дослідників називають гендерний розподіл ролей у сім'ї. На думку О. Є. Баклановой, «рольова узгодженість у шлюбі, що визначається як ступінь відповідності рольових очікувань одного з подружжя та домагань його партнера у значних сферах шлюбу (таких як побутова організація сім'ї, батьківська та емоційно-психологічна функції подружжя та їх соціальна зовнішня привабливість), як характеризує сімейні взаємини з погляду задоволеності шлюбом і рівня конфліктності у парі, а й виступає чинником розвитку шлюбно-сімейних відносин» [1, с. 9]

З метою вивчення психологічних аспектів сімейних відносин було проведене емпіричне дослідження, яке передбачало теоретичне вивчення та емпіричне дослідження психологічних аспектів гармонійних стосунків в сім'ї Вибірка дослідження склала 40 людей з них 20 чоловіків і 20 жінок. Під час дослідження використовувались такі методи: тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Століна, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко), опитувальник «Прислів'я» (І. С. Клециной), тест-опитувальник «Реакції подружжя на конфлікт» (Г. С. Кочарян, А. С. Кочарян).

За результатами дослідження встановлено, що «неблагополучні» подружні пари демонструють напруженість міжособистісних відносин, що супроводжується емоційною нестійкістю, підвищеною стомлюваністю та можливими спалахами грубості по відношенню до оточення. Спостерігається певна тенденція до відчуженості, бажання більше перебувати на самоті, що вказує на наявність переживання важкого періоду у сімейних стосунках, певної сімейної кризи. У даних осіб простежується наявність протиріч, орієнтація переважно на власні інтереси, намагання нав'язати власну думку. Іноді можливі прояви грубості як у вербальній, так і в невербальній формі, непрямої агресії.

У «благополучних» сімейних пар виявлено тенденцію до прояву егалітарних установок. Можна констатувати, що в даних сім'ях

немає жорсткого розподілу ґендерних ролей та можливий взаємний обмін ролями, існує гнучкий варіант розподілу сімейних обов'язків та видів діяльності, рішення приймаються колегіально, конфлікти вирішуються не з позицій сили, а за допомогою компромісу. Проте слід визначити, що егалітарні установки більшою мірою виражені у жінок, ніж чоловіки.

Отже, сильні сім'ї мають відкриті лінії спілкування, де всі члени сім'ї відчувають себе почутими та поважними. Один із найкращих способів зміцнити свою сім'ю – розвинути свої навички слухання та навички інших членів сім'ї. Поки ми не чуємо один одного, ми не зможемо побудувати гармонійні стосунки.

Список використаних джерел:

1. Бакланова О. Э. Согласованность супружеских ролей как фактор развития продуктивных брачно-семейных отношений: автореф. дис. канд. психол. наук.: 19.00.13. СПб., 2012. 25 с.

2. Кляпець О. Шлюбно-сімейні настановлення молоді як чинник вибору здорового способу життя. *Соціальна психологія*. 2005. № 6 (14). С. 151.

3. Baxter, L. A. (2010). The dialogue of marriage. *Journal of Family Theory and Review*. 2. P. 370–387.

4. Dush, C. M. K., Taylor, M. G., & Kroeger, R. A. (2008). Marital happiness and psychological well-being across the life course. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 57*(2), 211–226. https://doi. org/10. 1111/j. 1741–3729. 2008. 00495. x

Науковий керівник: к.психол.н., доцент Татьянчиков А. О.

Гринюк Юлія Олександрівна

студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

До кінця XX століття законодавчо і на практиці захист від домашнього насильства був практично відсутнім у більшості країн. Тільки у 1993 році ООН випустила документ під назвою «Стратегії боротьби із насильством в родині: довідкове керівництво». Першим

документом, який давав пряму правову заборону щодо насильства жінок, стала Стамбульська конвенція 2014 року. Уявлення про те, що насильство є тільки в соціально неблагополучних сім'ях, сучасні дослідники вважають необґрунтованим міфом суспільної свідомості [1, с. 9]. Будь-яке насильство над особистістю – це сильний психотравмуючий фактор, який здатен породити суттєвий дисбаланс між станом внутрішніх адаптаційних механізмів та зовнішніми викликами, що несе життєва ситуація. Такий дисбаланс може викликати значні за ступенем тяжкості й глибиною емоційні порушення [1, с. 10].

Тому, для оцінки рівня особистісної тривожності жінок, які зазнали насильства нами було застосовано діагностичну Шкалу тривоги Ч. Д. Спілбергера (в адапт. Ю. Л. Ханіна) Спілбергера-Ханіна, де було визначено рівень особистісної та ситуативної тривожності у досліджуваних. За даними діагностики в групі № 1 (особи, що зазнали насильства в сім'ї) помірна особистісна тривожність спостерігається у 4 осіб (13% від загальної кількості обстежених), високий рівень виявлено у 24 осіб (80%); дуже високий – у 2 осіб (6%.). Реактивна тривожність виявлена у 12 осіб (39%). У групі № 2 виявлена помірна особистісна тривожність у 28 жінок (94%) жінок, у 2 жінок (6%) – низький рівень особистісної тривожності.

Для перевірки депресивних станів було використано Шкалу депресії (в адапт. Т. І. Балашової). За результати дослідження рівень депресії на момент дослідження жінок групи № 1, які зазнають домашнього насильства 27 (90%) респондентів мають депресію і 3 особи (10%) мають легку депресію ситуативного або невротичного ґенезу. У порівняльній групі – група № 2–4 (13%) перебувають у стані без депресії, 21 особа (71%) має легку депресію ситуативного або невротичного ґенезу, 5 жінок (16%) перебувають у стані замаскованої депресії або субдепресії.

За дослідженням ступеня суб'єктивного контролю відбувалося за допомогою тест-опитувальника «Рівень суб'єктивного контролю» (Є. Ф. Бажин, Є. О. Голинкін, А. М. Еткінд) було визначено ступінь суб'єктивного контролю жертв насильства та жінок, які ніколи не були жертвами домашнього насильства для оцінки рівня суб'єктив-

ного контролю в різних ситуаціях. Так, за результатами тестування за загальною шкалою інтернальності в групі № 1 12 осіб (38%) мають високий показник і 18 осіб (62%) низький рівень показника. У порівняльній групі № 2 високий показник був виявлений у 17 осіб (57%), низький – у 13 жінок (42%).

Для визначення емоційно-оцінного ставлення жінок до себе, їх самооцінки було діагностовано за допомогою методики «Особистісний диференціал» (варіант, адаптований в НДІ ім. В.М. Бехтерєва). Самооцінка («О» фактор – фактор оцінки: самоповага-самоприниження) має високі значення в основній групі № 1 у 22 осіб (74% випробовуваних), вказують на те, що досліджувані приймають себе як особистість, задоволені собою, позитивно оцінюють свої якості. Низькі значення фактора «О» у 8 (26% випробовуваних), з них 12% мають особливо низькі значення. У групі № 2 високі значення у 25 осіб (84%), низькі значення у 5 осіб (16%).

Наступним кроком дослідження було діагностика властивостей особистості за Фрайбурзьким особистісним опитувальником (FPI). Дослідження показало, що жінки, які зазнали домашнього насильства, мають: у 28 осіб (93,3%) високий ступінь невротизму; високий показник спонтанної агресії у 24 жінок (79,9%); високий ступінь депресії у 22 осіб (73,2)%; високий рівень дратівливості у 26 жінок (86,6%); рівень комунікабельності: 6 (20,1%) жінок мають низький рівень комунікабельності, 9 осіб (30,9)% – середній, 15 осіб (49%) – високий; низький рівень збалансованості, що свідчить про вразливість жінок до впливу стресових факторів: у 16 осіб (53,6%) показник рівноваги середній, у 14 осіб (46,4%) високий; у 8 (26,8%) жінок ступінь сором'язливості середній, у 22 осіб (73,2%) – високий; 8 (26,8%) жінок мають низький рівень відкритості, 10 осіб (33,5%) мають середній рівень 39,7%; значна екстраверсія та значна інтроверсія (за шкалою Х – 5,13). Інтровертність виражена у 6 (20,1%) жінок, екстраверсія – у 8 осіб (26,7%); 16 осіб (53,2%) даний показник має середні значення; високий рівень емоційної лабільності у 26 (86,6%) осіб; високий рівень фемінізму мають 28 осіб (93,3%).

Таким чином, жінки, які пережили домашнє насильство, характеризуються високим рівнем невротизму, спонтанної агресії, депресії, дратівливістю, сором'язливістю, емоційною лабільністю фемінізму, низьким рівнем врівноваженості та помірним рівнем реактивної агресії. Ступінь відкритості, комунікабельності, екстраверсії, інтровертності у жінок різна.

Отже, на підставі отриманих даних можна припустити, що для жінок, які зазнали домашнього насильства – характерна схильність сприймати загрозу своїй самооцінці й життєдіяльності у великому діапазоні ситуацій і реагувати дуже вираженим станом тривожності, що дає підставу припускати появу стану тривожності в різних життєвих ситуаціях. Для жінок, які не були жертвами домашнього насильства – притаманний низький рівень тривожності, більшою мірою властиве позитивне сприйняття себе, почуття комфорту і безпеки в навколишньому світі та серед людей.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми сімейного насильства: монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьошина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О. Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.

Науковий керівник: д.психол.н., професор Лефтеров В.О.

Зозуля Дар'я Сергіївна, Чопікян Стелла Теймуразівна
студентки 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕМОЦІЙНИЙ ОБМІН ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Процес спілкування є складним багатогранним соціальним явищем, що неможливо описати однозначно. І його дослідження є чи не найголовнішим завданням, що стоїть перед наукою, оскільки всі люди знаходяться у щільному соціальному взаємозв'язку, якість та ефективність якого досить часто залежить від емоцій, які переживають люди.

Емоції – це передання почуттів у процесі спілкування. З їхньою допомогою можна впливати на інших людей, підкоряти своїм цілям. Наприклад, дитина гучним плачем домагається від батьків чогось; вчитель, бажаючи здаватися серйозним, «одягає» непроникну маску і похмуро дивиться на дітей тощо. Подібні способи використання емоцій для людини цілком осмислені та вибираються нею в тій чи іншій ситуації. Однак часто у спілкуванні людина емоційно реагує за виробленим протягом життя стереотипу, усвідомити який він не завжди може.

Емоційний обмін є дуже важливим у процесі комунікації. Так як обмін емоціями допомагає людям зблизитись і зрозуміти один одного. Протягом бесіди кожен учасник своїм обличчям чи тілом виражає інформацію стосовно свого ставлення до певної інформації.

У своєму повсякденному житті ми постійно використовуємо зовнішні виразні рухи для орієнтування в емоційному стані, настроях тих, хто нас оточує.

Емоційні міжособистісні відносини мають певну динаміку. Вони можуть досягати найбільшої напруженості і поступово згасати чи критично руйнуватися чи вирішуватись. Саме час стирає у пам'яті трагічне, забуваються пережиті страждання, стають менш значущими минулі образи і прикрості. Дуже важливим фактором у період спілкування є вираження емоцій. Комунікація базується на здатності особи володіти навичками вираження емоцій.

Також дуже важливо у період спілкування пам'ятати про вираження особистих емоцій. Так як здатність виражати почуття іншим є першим кроком. Тому що при спілкуванні йде передача емоцій, і людина показує свої емоції і від них залежить хід бесіди. Наприклад, вміння людини стримувати свої почуття, відкладаючи їх прояв до більш слушного моменту, залежить від ефективності роботи мозку. Одні люди раціональні, інші-імпульсивні. Розумно розвивати в собі терплячість, вчитися стримувати свою мову, щоб не загострювати взаємин із близькими та друзями. Добре влаштований мозок коштує більше, ніж мозок добре наповнений.

Позитивна людина намагається показувати емоційну теплоту в соціумі, такі особи більш відкриті та більш багаті на емоції ніж так звані холодні люди. Емоційно холодні люди не можуть ні співчувати чужому горю, ні радіти успіху, близької людини.

Почуття задоволення, приємні відчуття людина завжди прагне не лише посилити, а й повторити. У цьому він діє несвідомо, імпульсивно, тобто. його психологічний стан недиференційовано. Для того щоб задоволення продовжити і зробити приємним, необхідно його скоротити.

Втілення емоційних переживань передусім виявляється в чуттєво-предметній діяльності, в реальних формах спілкування й у самій свідомості людини. Людина свої емоції відчуває. Об'єктивація також передбачає можливість пізнання емоцій іншими людьми. Спостерігаючи виразні рухи, ми розкриваємо ставлення суб'єкта до оточення, його емоційні переживання, його духовний світ.

Також дуже важливо пам'ятати про обмін почуттів при спілкуванні. Феномен почуттів розглядався в багатьох концепціях у психології.

Уміння вести внутрішній діалог-роздум, «розмовляти», «радитися» з власним сумлінням є надзвичайно важливим не тільки для прийняття рішень та попередження помилок, а й для духовного та професійного розвитку особистості та збереження її внутрішнього світу.

За А. В. Петровським спілкування – це різноманітні контакти між людьми які обумовлені потребами спільної діяльності.

Також, під час розмови люди намагаються вплинути один на одного і застосовують різноманітні засоби впливу.

Група американських психологів разом із соціологами виділили такі:

- Зараження – це передача суб'єктом свого емоційного стану партнерам (танці, паніка і т. ін.);
- Навіювання – характеризується вибірковим впливом, який спрямований на конкретну особу та розрахований на некритичне прийняття нею інформації;

• Переконання – це вплив на партнера шляхом спеціального добору фактів, доказів та аргументів. Яке пов'язане з подоланням пізнавальних бар'єрів та викликаних попереднім досвідом суб'єкта.

• Наслідування це повторення особою зразків поведінки іншої людини, що свідчить про крок до розуміння між людьми [1, с. 251–257].

Важливим є те, що після першої розмови людина складає портрет свого співрозмовника, на основі тих емоційних вражень, які були отримані при розмові.

За результатами аналізу та міркувань, можна сказати, що емотивний компонент є одним із фундаментальних під час спілкування. Тому що саме за допомогою емоцій йде взаємодія між людьми.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Вид. центр «Академія», 2004. 342 с.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т.М.

Квітко Олександра Олександрівна
студентка 2-го курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ НАРЦИСИЧНИХ ОСІБ

Протягом всієї історії людства концепція надмірного самолюбування – нарцисизму досліджувалася філософами, мислителями, психологами. У повсякденній мові поняття «нарцисизм» вживається, зазвичай, для позначення таких негативних якостей, як егоцентризм, пихатість, стан надзвичайної гордовитості та зарозумілості, відчуття грандіозності і всемогутності, прагнення використовувати інших людей для заповнення емоційного вакууму, що утворився внаслідок відсутності емпатії. З позиції філософської моралі, нарцисизм виявляється болючою самозакоханістю.

У психологічній науці нарцисизм розглядається як неусвідомлена частина уявлення особистості про себе [5], що в сучасній зару-

біжній психології описується в термінах нарцисичних станів [3], коли в різній мірі і ступені самоставлення, самооцінка, самоповага різко змінюються в залежності від того, наскільки задовільні відносини людини з іншими людьми, особливо в тих випадках, якщо ці люди їх розчаровують, а також від суб'єктивної оцінки актуального втілення її цілей і прагнень в життя [5].

Сучасні теоретики нарцисизму Х. Когут, К.К. Родевальд, Р. Морф, Ф.В. Денеке і ін. схильні розглядати це явище «виключно як мотиваційний конструкт, в якому «Я» знаходить власну унікальність – це є результат взаємодії внутрішніх когнітивно-афективних процесів і зовнішніх інтерперсональних саморегулюючих стратегій, що вступають в дію на соціокультурній сцені з самого народження людини» [7]. Оптимальний нарцисизм служить основою для розвитку позитивного уявлення особистості про себе і регуляції адекватної самооцінки, задає вектор морально здорової особистості, спрямованої на усвідомлення і внутрішнє прийняття цінності і цілісності свого «Я» [2].

Концептуальні моделі визначення нарцисизму з позиції К.К. Морфа, Ф. Родевальта орієнтовані на широкий контекст соціальних відносин. В їх основі лежить уявлення про особистість, яка демонструє імідж грандіозності, під яким глибоко заховане почуття слабкості та вразливості уявлення про себе. Прихильники даної концепції наводять результати досліджень, в яких аналізують співвідношення грандіозності і уразливості в уявленні про себе у випробовуваних з різною виразністю нарцисизму.

Сучасний погляд на міжособистісну теорію особистості забезпечує ідеальну основу для вивчення дезадаптивних соціальних процесів, пов'язаних з нарцисизмом. Вкорінена у реляційній психоаналітичній теорії Г. Салівана, міжособистісна теорія акцентує увагу на вираженні особистості в контексті соціальних відносин. Зокрема, міжособистісна теорія стверджує, що особистість індивіда відображається в послідовних динамічних моделях перцептивних, поведінкових та афективних процесів, які виникають у міжособистісних ситуаціях. Наприклад, в теорії Т. Лірі [6]. встановив основні виміри

міжособистісного функціонування як посередництва (наприклад, домінантна проти підпорядкованої поведінки) та спілкування (наприклад, афілійована проти сварливої поведінки), що реалізується в структурній моделі міжособистісного циркумплексу. Ці два виміри організовують найбільш помітні риси міжособистісного сприйняття та поведінки. Міжособистісна ситуація може бути визначена коротко як цикли транзакцій двох або більше людей, які взаємодіють, включаючи проксимальну поведінку, ментальне уявлення про себе та інших, а також пов'язаний афект. Звідси випливає, що особистість відображає характерні шаблони афективних і поведінкових реакцій, що здійснюються на внутрішні (тобто психічні конструації) і зовнішні (тобто проксимальна поведінка інших) соціальні сигнали.

Отже, можна визначити, що нарцисизм пов'язаний зі значними міжособистісними проблемами, тому у центрі уваги даного дослідження є вивчення впливу нарцисизму на якість міжособистісних стосунків. Для діагностики нарцисизму залучено «Тест оцінки нарцисизму» (F. -W. Deneke і B. Hilgenstock в адаптації В. Д. Віда, Н. М. Залуцької, А. Я. Вукс) [1]. При виокремленні груп ми спиралися на розрахункові вимоги «Тесту оцінки нарцисизму»: чим вище нарцисичний коефіцієнт, тим більше виражений особистісний нарцисизм. Таким чином із загальної вибірки (n=77) було виділено групу осіб юнацького віку з високими значеннями нарцисичного коефіцієнта (НЮ+, n=13) та групу осіб середнього віку з високим рівнем нарцисичного коефіцієнту (НС+, n=16). Для визначення переважаючого типу взаємодії з оточуючими людьми застосовано «Методика діагностики міжособистісних відносин» (Т. Лірі, адаптація Л. М. Собчик) [4], результати якого надано на рис. 1.

Як видно з рис. 1 в *групі осіб юнацького віку* (НЮ) домінуючою є відповідально великодушний варіант міжособистісної поведінки проявляється вираженою готовністю допомагати оточуючим, розвиненим почуттям відповідальності. Такий тип відносин характеризується вираженою потребою дотримання соціальних норм поведінки, схильністю до ідеалізації гармонії у міжособистісних стосунках, навіть екзальтація у прояві своїх переконань, виражена емоційна

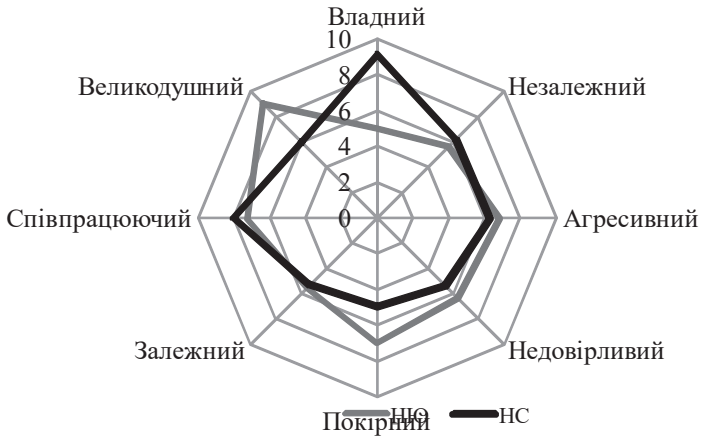

Рис. 1. Профілі міжособистісних стосунків в групі юнацького та середнього віку

залученість, яка може мати більш поверхневий характер, ніж це декларується. Особи даної групи прагнуть до співпраці з референтною групою, до вибудовування дружніх відносин з оточуючими.

В *групі осіб середнього віку* (НС) визначено владний-лідируючий тип міжособистісних стосунків, що характеризує впевненість у собі, уміння бути наставником та організатором, прагнення до лідерства, керівництва. Їм притаманна оптимістичність, швидкість реакцій, висока активність, виражена мотивація досягнення, тенденція до домінування, підвищений рівень домагань, легкість та швидкість у прийнятті рішень, орієнтація в основному на власну думку та мінімальна залежність від зовнішніх середовищних факторів, екстравертність.

Отже, проведене емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення прояву нарцисизму у міжособистісній взаємодії дозволяє зробити певні узагальнення.

Нарцисичні тенденції спостерігаються у представників обох груп, що по-різному впливає на поведінку у міжособистісних стосунках. Так, представники юнацького віку демонструють розчарування у міжособистісних стосунках, відчуття безпорадності, тенденція до зниження самооцінки, нестабільні емоційні переживання

викликають бажання обмежити коло спілкування. Їх бажання до соціального уникнення можна розглядати як підсвідому мету захиститися від нарцисичної травматизації. Також у процесі спілкуванні вони намагаються нав'язати свою думку, тим самим провокують конфліктні ситуації. Нарциси юнацького віку завжди думають про себе і свої інтереси, і не піклуються про негативний вплив своєї поведінки на інших. Думки і поведінка інших гідні їх уваги тільки в тому випадку, якщо вони служать їх цілям. Зазвичай намагаються приховати свою справжню позицію, задаючи запитання або вдаючи, що цікавляться іншими людьми. Не соромляться бути несправедливими до інших, часто вони навіть не усвідомлюють, що поводяться несправедливо, оскільки вважають, що все, що вони роблять, справедливо і правильно.

Основні характеристики «нарцисів», які були викладені, в цілому вказують на поведінку та ставлення, які вони використовують у своєму міжособистісному спілкуванні.

Таким чином, проведений аналіз дозволив визначити, що в групах осіб юнацького та середнього віку наявні відмінності у прояві нарцисичних рис, що характеризує та обумовлює поведінковий репертуар представників даних груп у міжособистісній взаємодії та налагодженні стосунків з оточенням.

Список використаних джерел:

1. Залуцкая Н. М., Вукс А. Я., Вид В. Д. Индекс функционирования Self-системы (на основе теста оценки нарциссизма). СПб.: НИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2003. 47 с.

2. Клепикова Н. М. Операциональное определение нарциссизма в пределах психической нормы: автореф. дисс. … канд. психол. наук: 19. 00. 01. Хабаровск, 2011. 23 с.

3. Мак-Вилъямс Н. Психоаналитическая диагностика. Понимание структуры личности в клиническом процессе. М.: Класс, 2015. 475 с.

4. Собчик Л. Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодіагностики. СПб.: Издательство «Речь», 2005. 624 с.

5. Deneke F. W. Die Regulation des Selbsterlebens bei Gesunden, psychosomatischen, psychoneurotischen und alkoholkranken Patienten – eintaxonomischer Forschungsansatz. *Psychotherapie, Psychosomatik und medizinische Psychologic*. 1994. Heft. 44. P. 260–280.

6. Leary T. Interpersonal Diagnosis of Personality: A Functional Theory and Methodology for Personality. 2004. 546 p.
7. Morf CC, Torchetti L, Schürch E. Narcissism from the perspective of the dynamic self-regulatory processing model. Theoretical approaches, empirical findings, and treatment. New York, NY: Wiley; 2011. pp. 56–70.

Науковий керівник: к.психол.н., старший викладач Бедан В. Б.

Лелюк Анастасія Сергіївна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДИСТАНЦІЇ В РОДИНАХ

Актуальність цієї теми не можливо перебільшити, оскільки від соціально-психологічної дистанції, а саме усвідомлення її комфортності залежить якість тих відносин, які будують люди у своєму житті. Дану тему було досліджено такими вченими як Е. Холл, А. Б. Купрейченко, А. В. Петровським, С. В. Духновським та іншими [7]. Забезпечення здорового клімату в родині, сприятливої соціально-психологічної дистанції – це особиста праця кожного із її членів. Під час формування дистанції, у будь-яких міжособистісних відносинах, ми повинні враховувати індивідуальні якості особистостей. З кожною нашою дією сімейні зв'язки повинні зміцнюватись, а не розриватись. Зауваживши негативний розвиток подій у нашій родині ми повинні проаналізувати події та виконати роботу над помилками. Щоб це зробити нам потрібно опиратися не тільки на знання родичів та власних, але і на рекомендації психологів.

Розробка практичних рекомендацій є достатньо індивідуальним процесом, але можна виділити основні, які є допустимі в загальноприйнятих рамках сучасного суспільства.

Щоб запобігти деяких помилок, при будуванні соціально-психологічної дистанції, потрібно дотримуватися основних принципів спільного життя [5, с. 168–169]: не будувати ілюзій; дивитися труднощам у вічі; бути терплячим; слухати та чути один одного; слідкувати за собою; пізнавати психологію партнера та ін.

Конфлікти є основним руйнівним фактором в житті родини. Попередження конфліктних ситуацій напряму залежить від всіх членів сім'ї, але особливо від дорослих [4, с. 71–74], найголовніше при виникненні конфліктів: вміння знаходити спільну мову та компроміс; знайти першоджерело конфлікту; не залишати невирішеними конфлікти. Ці рекомендації забезпечать оптимізацію соціально-психологічної дистанції безпосередньо із сторони непорозуміння людей.

Одним із чинників формування дистанції відносять емпатію – визначається розумінням почуттів, емоцій інших. Допомагає зрозуміти до кінця індивіда якщо він не повністю розкрився перед співрозмовником [2, с. 28–31]. Таким чином, розуміючи емоції інших ми ще більше зближуємся, тим самим дистанція зменшується. Ще одна функція цього механізму це співпереживання, але воно властиве не всім. Саме через нерозуміння почуттів інших ми можемо негативно впливати на дистанцію у відносинах. Отже, потрібно розвивати емпатію для кращого розуміння одне одного.

Сучасне суспільство активно ставить антипозицію щодо насилля, насилля у родині не виключено. Діти, які виростають у середовищі із таким негативним кліматом мають психічні травми, які згодом приводять до різноманітних наслідків. Є дуже багато поглядів на проблему насилля у сім'ях [6], але хочеться зауважити, що слід звинувачувати не тільки одну сторону (кривдника), потрібно завжди пам'ятати, що у всіх проблемах завжди винні мінімум дві сторони. Сучасні реалії нам диктують, що кривдником може бути не тільки чоловік, як звикли вважати, але може бути і жінка і навіть дитина. Головне завдання членів сімей забезпечити здоровий психологічний клімат, спостережливість та уважність до інших, тому що насилля у сім'ї породжує тільки негативні наслідки. Отже, потрібно завжди зберігати рівновагу та пильність.

Довіра – фундамент будь-яких міжособистісних відносин. На думку Гамбетти [1], довіра – це очікування сприятливого або негативного впливі від особистості. Довіра дозволяє подолати невпевненість, обумовлену малою інформованістю про партнера. Довірою, індивід ризикує, але цей ризик не може бути змушеним, він завжди

добровільний і безпосередньо пов'язаний із процесом прийняття рішень. Найголовніші функції довіри це створення відчуття безпеки, оптимізація соціальної взаємодії, створення відчуття єдності об'єктів [3, с. 30–37]. Отже, довіра потрібна для дійсно міцних та довірливих стосунків, тому що без цього компоненту не можуть існувати здорові відносини із оптимальною соціально-психологічною дистанцією.

Отже, для формування та підтримки соціально-психологічної дистанції у родинних відносинах потрібно контролювати себе та свої емоції, дії; розвивати почуття емпатії та активно підтримувати членів групи; не проявляти агресію до ближніх; бути уважними до рідних; формувати постійне почуття довіри та захищеності; вміти правильно висловлювати власні емоції та не перешкоджати іншим; уникати частих конфліктних ситуацій та завжди вміти знаходити єдине рішення для всіх сторін. В даній роботі перераховані лише загальні рекомендації. Потрібно пам'ятати, що наш доля в наших руках і тільки ми можемо розпоряджатися нею та сприяти поліпшенню якості нашого життя.

Список використаних джерел:

1. Gambetta D. Trust: Making and Breaking Cooperative Relations. Oxford: Blackwell, 1988. 261 p.
2. Вавринів О. С. Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології.* 2019. № 2. Т. 1. С. 28–31. URL: http://surl.li/avvmy (дата звернення: 02. 12. 2021 р.)
3. Ильин Е. П. Психология доверия. СПб.: Питер, 2013. 288 с. URL: https://klex. ru/hr9 (дата звернення: 02. 12. 2021 р.)
4. Кругла Т. О. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. *Медсестринство: український науково-практичний журнал.* Тернопіль, 2017. № 3. С. 71–74.
5. Прохорова О. Г. Основы психологии семьи и семейного консультирования: Учебно-методическое пособие по курсу / под общей ред. Торохтий В. С. Москва, 2005. 398 с. URL: http://surl. li/avvhl (дата звернення: 02. 12. 2021 р.)
6. Смазнова І. С. Агресія і толерантність: філософсько-правовий дискурс: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 378 с.
7. Tretiakova. T., Lazor, K., Korokhod, Y., Ignatieva, I. (2019) Influence of family education style on psychological distance between family members // *Opcion.* Vol. 35, pp. 671–686. URL: http://produccioncientificaluz. org/index. php/opcion/article/view/30077

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т. М.

Матвиенко Евгения Денисовна
студентка 2- го курса факультета психологии, политологии и социологии Национального университета «Одесская юридическая академия»

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ СУИЦИДА

Суицид – осознанный акт устранения из жизни под воздействием острых психотравмирующих ситуаций, при котором собственная жизнь теряет для человека смысл.

Период начала изучения суицида возник после появления в свет робот Э. Дюркгейма и З. Фрейда в XIX в., со временем данные труды стали фундаментальными исследованиями в данной области. Дюркгейм в своем социологическом этюде рассматривал классификацию самоубийств. И выделил основные три типа суицида: эгоистическое, альтруистическое и аномическое самоубийство [1, с. 69].

Отличительными чертами эгоистического самоубийства являются: отторжение от внешнего мира, концентрация только на своих проблемах, не желание выходить с кем либо на контакт. В таком случае человек предварительно продумывает способы лишения себя жизни. Такое самоубийство не совершается в процессе яростной вспышки или протеста. Очень часто последние дни таких людей наполнены меланхолией и аутосадомазохизмом.

Альтернативным эгоистическому является альтруистическое самоубийство. Человек верит, что смысл жизни существует вне ее самой. В данном случае индивид готов ради имеющихся норм и ценностей намеренно лишить себя жизни. Оно характерно религиозным мученикам, государственным деятелям и людям которые пережили смерть близкого человека и не смогли с этим смирится.

Следующий тип – аномическое самоубийство. Если при эгоистическом суициде человек считает виновным себя, то при этом он винит в своем состоянии окружающие факторы. Такое самоубийство происходит в следствии социальной дезорганизации индивидуума, социальных потрясений, изменениями социального порядка [1, с. 71].

В нынешнее время в мире по данным всемирной организации здравоохранения и Международной ассоциации по предотвращению самоубийств: впоследствии суицида людей погибает больше чем

в результате войн и насильственных смертей. Ежегодно количество смертей впоследствии суицида только растёт, ведь каждые 40 секунд в мире происходит очередное самоубийство. В общей сложности за один год в Украине умирают 800 тыс. человек. В то же время предотвращённых и не зарегистрированных попыток суицида существенно больше, а происходит такое чаще всего по причине боязни родителей позора со стороны социума. Из заявленных попыток суицида или уже совершённых наблюдается тенденция к омоложению возраста суицидентов. До настоящего времени подростки совершали суицид в возрасте от 15 до 18 лет, но на данный момент цифра переместилась с 10 до 14 лет [2].

Если разбирать причины возникновения суицидальных мыслей, стоит обратить внимание на такое понятие как факторы антисуицидального барьера. Это комплекс социально психологических факторов индивидуума, которые обесценивают суицидальную активность и ее значимость как средства решения психотравмирующей ситуации. Однако акцент на каждый из этих факторов изменяется в соответствии с учетом личностных психологических особенностей, возраста, пола, уровнем образования, а так же умственного развития человека.

Важное значение имеет возраст, так как он определяет имеющийся опыт в преодолении стрессовых ситуаций. Ожидаемо что основные части суицидальной динамики будут различны, в зависимости от возрастной категории, а именно у лиц молодого и престарелого возраста. Людям молодого возраста, а в частности подросткам присущи такие факторы: нехватка знаний и личного опыта по преодолению травмирующих жизненных ситуаций и стресса; эмоционально не стабильная ситуация в семье или учебном заведении; низкий уровень эмоционального интеллекта. Но в отличие от молодого возраста факторы влияющие на возникновение суицидального поведения в пожилом возрасте несколько отличаются. К важным относятся: обладание личным опытом который недостаточно приспособлен, поскольку не смог помочь личности со стрессовой ситуацией; физиологические изменения в организме, которые приносят неудобства;

снижение материального и социального статуса; сокращение жизненных перспектив [3];

Так же огромным влияние на суицидальное поведение оказывают внешние факторы, которые воздействуют на волю человека в вопросе принятия им решения. Если учесть все существующие причины суицидальных мыслей у людей, то мы заметим, что социальные триггеры влияющие на психику довольно разнообразны.

К ним относятся:

- Долговременное негативное влияние конфликтов в семье;
- Неустойчивое положение в обществе;
- Агрессивная социальная среда у детей при коммуникации с родственниками, и применение ними насилия как воспитательной меры давления;
- Непринятие сверстниками, очевидный негатив как в общении в живую так и в социальных сетях;
- Потеря близкого человека или члена семьи;
- Отторжение общества на фоне физиологических или психологических дефектов;
- Недисциплинированное поведение либо правовой нигилизм;
- Требование, а также сверхвысокие нагрузки со стороны учителей или родителей;
- Ложное представление о суициде как о чем-то положительном;
- Принуждение, манипулирование и пропаганда суицида со стороны различных социальных групп и субкультур;
- Личная психологическая незрелость или эмоциональная неустойчивость;
- Сильное психотравмирующее событие;
- Буллинг как психологическое и физическое насилие;
- Материальный кризис (вызванный большим количеством кредитов или же вовсе отсутствие заработка)
- Долговременное и постоянное принятие спиртных напитков или наркотических веществ;

Все вышеперечисленные факторы, составляют из себя комплекс причин, которые негативно влияют на сознание человека и возникновение у него мыслей о лишении себя жизни. [4]

Так же важным фактором являются психологические расстройства, которые влияют на эмоциональное состояние индивидуума «Суицид сам по себе не является заболеванием и не обязательно представляет собой симптомом, однако, психические расстройства – важный фактор, связанный с самоубийствами».

Среди людей, совершивших суицид у 80% было обнаружено психические расстройства, а также многие из них ни разу не посещали специалиста. К тому же довольно часто у самоубийц определяли не одно, а даже несколько расстройств(коморбидность). Согласно существующим данным, риск самоубийства у больных алкоголизмом составляет – 7–15%, у страдающих аффективными расстройствами – 6–15%, с шизофренией – 4–10%. [5, с. 8]

Так же риск суицидального поведения возрастает и у больных с хроническими соматическими заболеваниями. Потому что у них возрастает предрасположенность к психологическим расстройствам, а в особенности депрессии. Человек попросту не может смириться с неутешительным прогнозом и инвалидизацией [5, с. 12].

На основе написанной работы можно заметить, что, в данный момент, вопрос о предотвращении количественного роста попыток суицида все еще открыт. И на протяжении многих лет, развития и роста человеческой цивилизации будет одной из главных причин многих смертей.

Список использованных источников:

1. Лаврищева Д.Н. Исторические и психолого-социальные аспекты суицида. *Вестник Таганрогского института имени А.П. Чехова*. 2016. № 1. С. 70–71.

2. БУ «Медицинский информативно-аналитический центр». *Здравоохранение югры: опыт и инновации.* 2018. № 4. 71 с.

3. Зотов П.Б. Факторы антисуицидального барьера в психотерапии суицидального поведения лиц разных возрастных групп. Суицидология. 2013. Т. 4, № 2. С. 58–63

4. Серебренникова А.В. Условия и причины суицида несовершеннолетних. *Colloquium-journal*. 2021. № 3. С. 69–73.

5. ВОЗ Превенция самоубийств. Перевод – Одесский Национальный Университет им. Мечникова И.И., 2004

Научный руководитель: к.полит.н., доцент Третьякова Т.Н.

Піневич Ірина Дмитрівна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯЦІЙ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Всі люди із самого дитинства – маніпулятори. Покажіть хоча б когось, хто із самого дитинства не просив у матусі та близьких якусь іграшку та солодке. У всьому світі активно застосовується особистісна маніпуляція. Наше міжособистісне спілкування рідко обходиться без будь-якої маніпуляції. Ця тема є актуальною, оскільки на даному етапі розвитку поки не існує загального підходу до розуміння феномена маніпуляції.

За Шостромом, «маніпулятор» – особистість, що стала на шлях самознищення, яка використовує або контролює себе та інших людей як речі. До певної міри він присутній у кожному з нас.

Маніпулятор, у якого більше шансів досягти своєї мети, приховує свої агресивні наміри, дуже швидко виявляє вразливі місця жертви і при цьому не турбується про можливі наслідки для людини, яку зазнає маніпуляції [1].

У книзі «Анти – Карнегі, чи людина – маніпулятор» Е. Шостром описує, що становить соціальну роль, звану маніпулятором. Йому потрібно за що не будь схопити ситуацію: він може нав'язати всьому свою волю, намагаючись маніпулювати будь – якою фразою чи ситуацією. За ради не входження до жертви зберігайте спокійний і добрий тон голосу. Люди не природжені маніпуляторами. Він став ухилятися від неприємностей і досяг того, чого хотів, і розвинув цю здатність несвідомо [2, с. 30] [3, с. 4].

На думку Е. Шострома, сучасні маніпулятори орієнтовані на ринок. Це, коли людина є тим, ким потрібно вміти керувати та широко для цього розуміти. Приховувати свої справжні емоції для маніпулятора, найголовніша мета. Вважається, що головним завданням – справити необхідне (вірне для маніпулятора) враження. Ринок намагається позбавити нас індивідуальності, але ми цьому перешкоджаємо.

Кожна особистість – цілісна людина. Усі ми хочемо бути особливими людьми. Хоча іноді ми перестаємо ними бути, коли потрапляємо на гачок комерційної ідеї або шаблоном яким ми хочемо стати щоб суспільство нас прийняло, через це ми втрачаємо нашу власну особистість. Комерційні ідеї та шаблони за ради однаковості на ринці прагніть повністю знищити нашу «спеціальність» [3, с. 7].

Актуалізатор усвідомлює його унікальність та цінність. Він намагається знайти свою оригінальність та неповторність, а маніпулятори роблять зворотне, заганяючи їх глибше та копіюючи чиюсь модель поведінки. Успішна людина – це цілісна особистість, відправною точкою якої є почуття власної гідності.

Поєднання «маніпулятора» та «актуалізатора» неможливе, оскільки в них різні стратегії. Стратегія маніпулятора – завжди захищати себе та щоб захищали його. Актуалізатор виражає не уявні, а реальні можливості і намагається використати свою працю та таланти, щоб упоратися з життєвими труднощами; його існування повне безперервної діяльності [3, с. 14]. Актуалізатор думає не за інших, а разом з іншими. Тому вони найбільше інтегровані в суспільстві.

Сама жертва яка потрапляє на гачок маніпулятора є сам актуалізатор. Він собою становить цілісну особистість, тому його позиція «свідомість самоцінності». Маніпулятор – розірвана особистість, отже, він виходить із позиції нестачі. Дії маніпулятора проходять під знаком того, що його власна недостатність може бути подолана шляхом боротьби з собою («поганими» частинами себе) та оточуючими. Для нього життя – це битва зі своєю стратегією та тактикою, прийомами та іграми, необхідні для виживання. Програвши битву, він відчуває, що втратив усе. Актуалізатор сприймає життя, як процес зростання, і ті чи інші свої поразки чи невдачі сприймає філософськи, спокійно, як тимчасові проблеми [3, с. 13] [4].

Проблема жертви (актуалізатора) не так у тому, що вона піддається атакам маніпуляторів, як у тому, що вона – жертва. І обравши стратегію втечі, вона залишиться жертвою, носячи у своєму серці ворога, котрий давно про неї забув або зовсім її не знав. Навіть, якщо

вона втече на безлюдний острів, причина її втечі залишиться з нею – і вона буде жертвою на острові, а не вільним дауншифтером [4].

Завдяки книзі «Анти-Карнегі або людина – маніпулятор» в даний час ми можемо біль глибше досліджувати власного маніпулятора, який був з нами з самого дитинства.

Словом, людина – істота соціальна. Отже, наша поведінка завжди перебуває під впливом інших людей, і захистити себе від такого впливу досить важко, з урахуванням бурхливого розвитку методів та технологій маніпулювання.

Список використаних джерел:

1. Психологическая манипуляция: как одни люди управляют сознанием других. Matzpen: веб-сайт. URL: https://matzpen.ru/articles/zabolevaniya-i-rasstroystva/psikhologicheskaya-manipulyatsiya-kak-odni-lyudi-upravlyayut-soznaniem-drugikh/

2. Еверетт Шостром. Людина-маніпулятор Shostrom E. L. Man, the manipulator: The inner journey from manipulation to actualization. Nashville, TN: Abingdon, 1967. К.: PSYLIB, 2003.

3. Эверетт Шостром. Анти-Карнеги або Людина-маніпулятор. Видатництво Попурри. Москва 2014. 56 с.

4. Дьяченко Н. Манипуляции и их жертвы. Защита от манипуляций в отношениях. Развитие личности: веб-сайт. URL: https://myempeiria.ru/lichnost/manipulyatsii-i-ih-zhertvy-zashhita-ot-manipulyatsij/

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т. М.

Смілянська Анастасія Віталіївна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

СОРОМ'ЯЗЛИВІСТЬ В СИСТЕМІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

Сором'язливість – це явище широко поширене, тому проблемою сором'язливості займалися і вітчизняні, і зарубіжні вчені, такі як А. О. Реан, В. М. Куніцина, Л. М. Галігузова, Ф. Зімбардо, К. Ізард, Ю. М. Орлов, М. Кляйн, Д. Каплан, Т. Л. Шишова і інші.

Видатний внесок у вивчення сором'язливості зробив Ф. Зімбардо, який говорив про те, що сором'язливість охоплює широке коло

психологічних проявів: від зніяковіння, що виникає іноді у присутності інших людей, аж до травмуючої тривожності, що повністю порушує життя людини. Долаючи свою соромливість, людина відкриває в собі приховані сили, здатність спілкуватися, жити та ін. [2, с. 252; 3, с. 345]. До передумов формування сором'язливості відносяться і особливості дитячо-батьківських стосунків. На думку Ф. Зімбардо, однією з причин сором'язливості є перевага батьками однієї дитини в порівнянні з іншими. Інша причина – небажанність дитини для батьків. З точки зору Ж. ван ден Брук, сором'язливість – результат виховання тих цінностей, які дитина засвоює від дорослих [1, с. 160].

У вітчизняній психології сором'язливість як окрема властивість особистості не вивчалася так старанно, як у зарубіжній літературі, але все ж таки удостоїлася уваги низки дослідників.

Так, Л. В. Краснова вважає, що феномен сором'язливості одна із найпоширеніших і складних проблем міжособистісного спілкування [5, с. 24].

Т. Л. Шишова писала у книзі, що: «Сором'язливість – лише маска, за якою приховуються зовсім інші психологічні труднощі» [7, с. 7].

Там же автор каже, що «сором'язливість маскує підвищену ранимість, уразливість» [7, с. 8]. І Я. Медведєва та Т. Л. Шишова зазначали, що «сором'язливість – це комплекс неповноцінності, помножений на егоцентризм» [7, с. 10]

А. О. Реан вважає, що існує зв'язок аутоагресії особистості зі здатністю/нездатністю до успішної соціальної адаптації, успішністю/неуспішністю міжособистісної взаємодії. Рівень аутоагресії особистості негативно корелює з комунікабельністю та позитивно – із сором'язливістю [6, с. 3–18].

Отже, можна зробити висновок, що наукові підходи до феноменології сором'язливості різні, що говорить про нестачу цілісності і однозначності наукових уявлень про феномен особи сором'язливої дитини. Багато авторів вважають, що сором'язливість пов'язана з такими особовими конструктами як тривожність, особливо в ситуаціях мовного спілкування, агресивність, образливість, демонстративність

[4, с. 56; 5, с. 24; 6, с. 3–18; 7, с. 95]. Ці припущення знайшли експериментальне підтвердження, у тому числі у випадках порушеного розвитку.

В ході нашого дослідження моєї роботи, мною було проведено 2 опитування. Щодо першого опитування, для вивчення сором'язливості в підлітковому віці, була обрана Шкала сором'язливості з Фрайбурзького особистісного опитувальника FPI (форма В). Щодо другого опитування, для вивчення сором'язливості у студентів, була обрана Методика вивчення сором'язливості Обозова.

У першому дослідженні взяло участь 49 учнів (26 дівчаток та 23 хлопчики) 9–11 класів школи м. Ізмаїл. Згідно з результатами дослідження, можна зробити висновок, що найбільш властива сором'язливість саме дівчаткам. Серед усіх учнів високий рівень сором'язливості мають 22 особи (45%) – 12 дівчаток і 10 хлопчиків. Гіпотеза у тому, що сором'язливість властива більше дівчаткам, у нашому дослідженні підтвердилася. Проблема сором'язливості є актуальною. У цій віковій категорії велика кількість сором'язливих людей. Типи людей, що викликають сором'язливість у підлітків: для дівчаток це незнайомці та група представників іншої статі, а для хлопчиків це авторитетні особи і незнайомці. У ході дослідження було виділено категорію людей, які на думку учнів вважають їх сором'язливими – це однокласники, викладачі та керівники. На думку дівчаток найчастіше їх вважають сором'язливими їхній друг чи подруга. А хлопчики вказали, що такою людиною є їхня мати. Як причина сором'язливості виступає побоювання негативної оцінки та недостатня впевненість у собі.

У другому дослідженні взяло участь 37 студентів (19 дівчат і 18 чоловіків) м. Одеса, віком 18–24 роки. До високого і середнього рівня сором'язливості більш прихильні студенти віком 18–20 років. Знову ж таки, згідно з результатами дослідження, можна зробити висновок, що найбільш властива сором'язливість саме дівчатам, але результати не зовсім один від одного відрізняються. Типи людей, що викликають сором'язливість: для дівчат це іноді представники іншої статті та люди набагато старше їхнього віку, щодо чоловіків було отримано дві відповіді, а саме: майже ніхто та іноді малознайомі люди. На пи-

тання щодо того, чи вважає хтось опитуваних сором'язливими, було отримана відповідь, що ніхто не казав про це нашим респондентам.

В цілому проведені дослідження дозволили уточнити феноменологію сором'язливості у школярів-підлітків і студентів; виділити найбільш значущі для них області, в яких вони проявляється; виявити структуру образу себе у сором'язливих підлітків і студентів. На основі отриманих даних можна описати узагальнений портрет сором'язливої людини в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ван ден Брук, Ж. Руководство для детей, у которых трудные родители. СПб., Светлячок. Речь, 2001. С. 160
2. Зимбардо Ф. Застенчивость, что это такое и как с ней бороться. Пер. с англ. СПб.: Питер: Питер-пресс, 2005. С. 252.
3. Зимбардо Ф. Застенчивость, что это такое и как с ней справиться. М., Педагогика, 1991. С. 345.
4. Катаева Л. И. Работа психолога с застенчивыми детьми. М., Изд-во Книголюб, 2004. С. 56.
5. Краснова Л. В. Психологические особенности застенчивости на этапе ранней юности: автореф. дисс. … канд. психол. наук: 19. 00. 13. Ростов-на-Дону, 2007. С. 24.
6. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности. *Психологический журнал.* 1996. № 5. С. 3–18.
7. Шишова Т. Л. Как преодолеть детскую застенчивость. Застенчивый невидимка. СПб, Речь, 2007. С. 7, 8, 10, 95

Науковий керівник: д.психол.н., професор Лефтеров В. О.

Хандрос Аліна Ролланівна

студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАНІПУЛЯТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Спілкування і соціалізація є одними з базових людських потреб. Важливість цієї потреби визначається тим, що без них ми не зможемо функціонувати оптимально, якщо зможемо функціонувати взагалі. З самого народження, людину оточує соціум, у результаті чого важко навіть уявити сучасну, цивілізовану людину, якій жодного разу не

довелось брати участь в соціалізації. Існує безліч різних визначень терміну «спілкування», це пов'язано з різними поглядами вчених на цю проблему. У психологічному словнику пропонується визначити спілкування як «*складний багатоплановий процес встановлення і розвитку конфліктів між людьми, який включає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії і взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини*» [3, с. 213]. А. А. Бодальов пропонує розглядати спілкування як «*взаємодію людей, змістом якої є обмін інформацією за допомогою різних засобів комунікації для встановлення взаємовідносин між собою*».

Один з найвідоміших критиків «карнегіанского» (ґрунтованого на відношенні до себе і інших людей як до неживих речей, засобів досягнення певної мети) підходу до спілкування Э. Шостром відмічає, що маніпулятора характеризує брехливість і примітивність почуттів, апатія до життя, нудьга, велика стриманість у поведінці, цинізм і нестача довіри щодо інших, а в деяких випадках і до самого себе [2, с. 4]. Маніпулятор себе ж теж починає сприймати фрагментовано, переходячи на стереотипні сценарії поведінки, розпоряджаючись мотивами і цілями, які зовсім позбавлені щирості. У чорновому огляді Э. Шостром, з посиланням на інших авторів, запропонував наступний перелік мотивів для маніпуляції: конфлікт людини з самою собою (Ф. Перлз), недовіра по відношенню до інших людей, нездатність до почуття любові (Э. Фромм), відчуття абсолютної безпорадності (екзистенціалізм), страх близьких, ємоційно близьких міжособових контактів (Джоуль, Хейли, Э. Берн, В. Глассер) і некритичне прагнення здобути схвалення кожного (А. Эллис).

Э. Шостром детально аналізує дві протилежні психологічні властивості людей: маніпулювання і актуалізація, відмічаючи при цьому, що в середовищі підприємців частіше зустрічаються маніпулятори, які самі страждають від своїх маніпуляцій. Механічна діяльність таких людей перетворює їх життя на не саму привабливу роботу. Такий суб'єкт відноситься до своєї діяльності, як до поденної роботи, яка йому вже до смерті набридла. Спотворення інформації варіює від відвертої брехні до часткових деформацій правди, таких як підтасо-

вування фактів або зміщення по семантичному полю поняття, коли, наприклад, боротьба за права якої-небудь меншості подається як боротьба проти інтересів більшості [5, с. 250]. Він описує такий феномен, як «лінгвістичні пастки» – неявні обмеження, що накладаються на зміст обраними для його передачі словами або виразами, способом або традицією їх вживання, «риторичні трюки», символічну винагороду, ритуали і т. д.

Актуалізувати можна лише те, що вже є у внутрішньому світі адресата, адже в несвідомості людини містяться матриці практично будь-яких станів динамічних тенденцій [1, с. 325]. Проте вони мають відміни стосовно можливості доступу до себе, різним ступенем готовності до актуалізації. Для маніпулятора це означає, що все, що йому необхідно, або коли-небудь знадобиться, в кожній конкретній людині вже є, потрібно лише вміти отримувати доступ до тієї або іншої властивості або спрямованості людини. Як тільки отримується доступ, спрямування буде актуалізовано, розбуджена енергія почне діяти вже без зовнішньої підтримки. З метою маніпулювання пряма актуалізація мотиву використовується найбільш як частина цілісного комплексу заходів: для маскування основної дії («Я усього-то намагалась тобі сподобатися»), відвернення уваги на менш важливі елементи ситуації («Як нам пощастило з цим закладом»), приведення адресата в необхідне маніпулятору фоновий стан.

Оскільки ділове спілкування – процес багато в чому формалізований і бюрократично організований, він відкриває багато можливостей впливати на співрозмовника, перемикаючи організаційні важелі взаємодії. Але через це він набагато консервативніше, адже рамки норми у взаємодії у цій сфері суворіше. Маніпуляції в процесі ділового спілкування різноманітні і маніпулятор може використати різні способи для досягнення своїх цілей і вигоди: від компліменту до явної удаваності.

Потреба в індивідуалізації експлуатується. Під час зведення лідера в його посаду ця потреба складає мотиваційну основу його готовності узяти на себе відповідальність за інших. Для тих, що ще не стали лідерами ця ж потреба повинна б спонукати людей прагну-

ти до лідерства – хороше мотиваційне забезпечення процесу відбору найбільш сильних і яскравих лідерів. Боротьба за індивідуальність набуває форми боротьби за лідерство. Зрозуміло, потреба в індивідуалізації виконує і свою основну загальнолюдську і унікально особистісну функцію.

Міжособистісні стосунки виявляються ареною зіткнення, переплетення або компромісу між суб'єктним і об'єктним відношенням до людини [2, с. 71]. Саме через це у даній сфері набагато легше використовувати маніпулятивне спілкування та набагато більше способів впливу на реципієнта, адже особливості взаємодії будуть обумовлені набагато більшим спектром факторів. Загальнолюдські цінності і соціальні інтереси, нерідко суперечивши, вступають в тісні зв'язки між собою і втілюються в живому людському спілкуванні. Усе це пред'являє високі вимоги до кожної людини: це протиріччя не лише встає перед ним в якості соціальної проблеми, але складає також одну з ключових внутрішньоособових проблем: Власне «я» людини також може тяжіти до полюса матеріалізації або персоніфікації. Воно може сприйматися як річ, як об'єкт, як сукупність конкретних якостей, які включають соціальний статус, уявлення про свої якості, знання, образ, який ми хочемо створити у інших, оцінку власних якостей і здібностей.

Список використаних джерел:

1. Гроф С. Путешествие в поисках себя. АСТ, 2008. 352 с.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. Москва: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. 344 с.
3. Карпенко Л.А.. Краткий психологический словарь. [изд. 2-е, расширенное, исправленное и дополненное]. Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. 512 с.
4. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. М: Дубль-В, 1995.
5. Goodin, Robert E. (1980). Manipulatory politics. New Haven: Yale University Press, 250 p.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т. М.

Черниш Маргарита Дмитрівна
студентка 2-го курсу факультету психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ У СПІЛКУВАННІ

Сьогоднішня взаємодія у суспільстві має ґрунтуватися на поглибленому аналізі та розумінні всіх факторів, які можуть вплинути на людей та їхнє ставлення до компанії, товарів чи послуг. Поява психологічних та комунікативних бар'єрів у спілкуванні істотно заважає спілкуванню як окремих осіб, так і всіх соціальних верств. А оскільки людина – істота соціальна, спілкування для неї просто необхідне. Тому ця проблема актуальна і сьогодні.

Соціально-психологічний бар'єр спілкування – це усвідомлювані або неусвідомлювані перешкоди та труднощі, які зазвичай носять психологічний і соціально-психологічний характер. Ці перешкоди зароджуються під час психологічного контакту між людьми та виникають з різноманітних причин, а також можуть відноситися до суб'єктивних або об'єктивних переживань. Перші не завжди помічаються партнером по спілкуванню, а ось об'єктивні якраз виникають в умовах особистісного контакту між співрозмовниками. Вони характеризуються зменшенням задоволення від спілкування, а згодом перетворюються в причину появлення негативних емоцій.

Спілкування – це навмисний вплив на поведінку, стан, установки, рівень активності та діяльності партнера [1, с. 5].

Бар'єр спілкування – це абсолютна або відносна перешкода продуктивному спілкуванню, суб'єктивно пережите або реально присутнє в ситуаціях спілкування, причинами котрого являються мотиваційно операційні, індивідуально психологічні, соціально психологічні особливості співрозмовників [2, с. 236]. Коли виникає бар'єр, насправді говорити щось про ефективне спілкування буде дуже складно. Найчастіше співрозмовники перестають чути один одного, а в деяких ускладнених ситуаціях можуть виникнути та конфлікти з подальшим загостренням відносин. Список цих бар'єрів вра-

жає різноманітністю, тому можна перелічити деякі бар'єри, наприклад: комунікативні, емоціональні та морально-етичні бар'єри.

Говорячи про комунікативні бар'єри спілкування, ми маємо на увазі ті ситуації, коли співрозмовники мають труднощі в розмові, упереджене ставлення. Такі бар'єри найчастіше бувають зовнішніми, з ними неможливо створити легку розмову та вони мають наступну класифікацію:

– інтелектуальні бар'єри з'являються, якщо у людей неоднаковий тип мислення, вони по різному оброблюють отриману інформацію, а також мають різний рівень інтелектуального розвитку.

– бар'єри установки зазначаються як вже існуюче негативне ставлення до співрозмовника або необ'єктивне ставлення до нього.

– ситуаційні бар'єри можуть стати перешкодою, якщо партнерам по спілкуванню заважають якісь обставини, наприклад, якщо один з них погано себе почуває, скаржиться на головний біль, а другий нещодавно був учасником дратівливої розмови та згубив хороший настрій.

– логічні бар'єри заважають тоді, коли людина не може пов'язано та послідовно виражати свої думки.

– семантичні бар'єри виникають тоді, коли співрозмовники мають різну думку щодо одного предмета.

Соціально-психологічна наука виділяє різні класифікації та велику кількість бар'єрів спілкування.

Морально-етичні бар'єри допомагають нам не робити щось погане, що зможе відхилити нас від поняття моралі та етики. Ці бар'єри насправді можуть бути хорошими та потрібними, тому що вони допомагають вести чесне життя і не здійснювати аморальні вчинки. Але вони заважають тоді, коли людина, яка має жорстке виховання, починає засуджувати інших людей, висловлювати оціночні судження і потрапляти в пастку комунікативних бар'єрів. Щоб уникати морально-етичних бар'єрів, потрібно жити в мирі та злагоді зі своєю совістю.

Емоційні бар'єри виникають дуже раптово, але вони майже завжди перетворюються в перешкоду для спілкування. Наприклад, людина може боятися зателефонувати сантехніку, коли в неї якісь

проблеми з трубами. Або після знайомства з новим колективом людина замикається в собі, не виходить на контакт і не хоче навіть пробувати створювати нові відносини з незнайомими людьми. Також в конфліктних ситуаціях когось може з'їсти сором або почуття провини, що не завжди є хорошим результатом конфлікту. Іноді, але не завжди, людина, що захищає одну зі сторін конфлікту, об'єктивно права, але страх або ірраціональний сором буде заважати їй відстоювати свою точку зору. Тоді вона прийме рішення зробити крок назад і дозволити співрозмовнику взяти гору. Прикладів безліч, бо ми досить часто потрапляємо в такі ситуації. Отже, для уникнення цих бар'єрів потрібно розвивати впевненість, працювати над собою і переборювати страх, що досить часто нам перешкоджає.

Позбавлятися від бар'єрів спілкування чи ні – це вибір кожного, але треба зазначити, що іноді вони виконують позитивну функцію і допомагають людині в деяких ситуаціях. Незважаючи на важливість функції психологічного захисту, що може бути виконана бар'єром, незаперечна необхідність їх контролю, а якщо це неминуче, то і їх подолання – якщо вони гальмують або консервують духовний потенціал людини [3, с. 103]. Найголовніше в усіх ситуаціях вміти оцінювати свій стан, розуміти, що може заважати під час спілкування, і мати готовність до розв'язання будь-яких проблем. З допомогою цієї тріади людина може не боятися бар'єрів спілкування і переживати їх без негативних, для себе та співрозмовника, наслідків.

Список використаних джерел:

1. Луп'ян Я. А. Бар'єри спілкування, конфлікти, стрес, 1988. 5 с.
2. Куніцина В. Н., Казарінова Н. В., Погольша В. М. Міжособистісне спілкування. Підручник для вузів, 2001. 236 с.
3. Паригін Б. Д. Соціальна психологія: проблеми методології, історії і теорії, 1999. 103 с.

Науковий керівник: к.політ.н., доцент Третьякова Т. М.

Зміст

СЕКЦІЯ 1
РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА КОНТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Бень Ангеліна Олександрівна
ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ 3

Глиняний Іван Володимирович
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ВИБОРЧИХ ЦЕНЗІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ 7

СЕКЦІЯ 2
ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Димов Кирило Борисович
ГІБРИДНА ВІЙНА НА ДОНБАСІ ЯК ЧИННИК МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ 12

СЕКЦІЯ 3
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МОРСЬКОГО ПРАВА

Малюта Владислав Васильович
ЩОДО АРЕШТУ МОРСЬКОГО СУДНА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЧОВОГО ПОЗОВУ 16

СЕКЦІЯ 4
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Новак Анастасія Олександрівна
АДМІНІСТРАТИВНА СКАРГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА АДМІНІСТРАТИВНЕ ОСКАРЖЕННЯ 21

СЕКЦІЯ 5
ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ, ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА АДВОКАТУРИ

Колодій Анастасія Миколаївна
ЕТИКА АДВОКАТА У ПОЗАРОБОЧИЙ ЧАС 25

Лоншакова Валерія Сергіївна
ЕТИЧНІ ПИТАННЯ В РОБОТІ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 28

Руснак Софія Василівна
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СЛУЖБИ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ **32**

Чуфай Лілія Романівна
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ **35**

СЕКЦІЯ 6
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Колесніченко Сергій Васильович
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДРЯДУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД **38**

Маньковський Володимир Валерійович,
АНАТОМІЧНИЙ МАТЕРІАЛ ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ (СПАДКОВИХ) ПРАВОВІДНОСИН **41**

Сауляк Руслан Володимирович
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ БУДІВНИЦТВА **44**

Узунов Сергій Опанасович
ЧИ ІСНУЄ ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ В УКРАЇНІ? **46**

Цуняк Ірина Геннадіївна
ДЕРИВАТИВНІ КОНТРАКТИ **49**

Малюта Владислав Васильович, Язаджи Вікторія Сергіївна
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ **52**

Тричев Віталій Едуардович
ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВІНДИКАЦІЇ МАЙНА РЕАЛІЗОВАНОГО З ПУБЛІЧНИХ ТОРГІВ НА ПІДСТАВІ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ НОТАРІУСА. **56**

СЕКЦІЯ 7 ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Дурович Анастасія Андріївна
ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ: НОВЕЛА ЦПК. **59**

Іванова Анастасія Вікторівна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СПІВУЧАСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. **62**

Кантицька Анастасія Валеріївна
УЧАСТЬ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ В УМОВАХ COVID-19. . . . . **65**

Ленюк Вікторія Артемівна
АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОСІБ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ТА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 . . . . . **69**

Нестеренко Аліна Олександрівна
РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ **72**

Стащук Ангеліна Юріївна, Тетяна Василівна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ 75

Чебаненко Дар'я Геннадіївна, Брага Аліна Анатоліївна
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ЕКСПЕРТА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ 79

СЕКЦІЯ 8
ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Васильєва Олена Андріївна
МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ..... 82

Гордієнко Валерія Віталіївна
МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ..... 85

Дворнікова Ангеліна Юріївна
РОЛЬ СВІДКА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ..... 88

Дуда Ігор Миколайович
ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ ЯК ІНСТИТУТ ПРИМИРЕННЯ СТОРІН В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ 91

Кулик Ірина Володимирівна
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ 95

Маріна Анастасія Валентинівна, Кінах Дана Дмитрівна
НЕПРАВОМІРНЕ ЗІБРАННЯ, РОЗГОЛОШЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ..... 97

Миронюк Тетяна Василівна
КОНЦЕПЦІЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ... 101

Мозгова Тетяна Сергіївна
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ 104

Нінічук Владислава Вікторівна
СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНІСТЬ ТА ІНСТАНЦІЙНІСТЬ В ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ..... 107

Орец Дар'я Віталіївна
ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ 110

СЕКЦІЯ 9
СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Галузінський Назар Олександрович
НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ..... 116

Тодоріка Костянтин Володимирович
СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ 119

Точило Катерина Сергіївна
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ДО ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ ПРАЦІВНИКАМИ ТРУДОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ **123**

Бевза Катерина Вікторівна
СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА ТА РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ **126**

Біжко Поліна Ігорівна
ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ **129**

Воронков Микита Володимирович
ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ..... **131**

Глуган Владислава Сергіївна
ОКРЕМІ АПЕКТИ ЩОДО НАЛЕЖНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МОП **135**

Коновальчук Ярослава Валеріївна
СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ **139**

Лисенко Ангеліна Володимирівна
ЩОДО ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ..... **142**

Литвин Олександра Сергіївна
НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ ТА ЇХ ВИДИ..... **145**

Орлова Валентина Ярославівна
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ **147**

Ревенко Тетяна Анатоліївна
ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРННОЇ ТРУДОВОЇ КНИЖКИ В УКРАЇНІ **150**

Сахарчук Ірина Юріївна
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ..... **154**

Тоцька Валерія Сергіївна
ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ **158**

Чербаджи Анастасія Василівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ..... **160**

СЕКЦІЯ 10
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Надточиєва Анна Петрівна
ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ **164**

Галицький Даниїл Олександрович
ПРАВА СПОЖИВАЧІВ І КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ДЕЯКІ ВИХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ **167**

Тимошишин Інна Любомирівна
СУЧАСНИЙ СТАН РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ 170

СЕКЦІЯ 11
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Лукащук Каріна Русланівна
НОВЕЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СЛІДЧОМУ СУДДІ..... 175

СЕКЦІЯ 12
СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ КРИМІНАЛІСТИКИ

Мурашко Анастасія Сергіївна
ПРОФАЙЛІНГ ЯК МЕТОД РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ..... 179

СЕКЦІЯ 13
СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Аксанюк Лариса Іванівна
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ НА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я ... 183

Батир Анастасія Едуардівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ 187

Білий Веніамін Сергійович
РАЦІОНАЛЬНІСТЬ У ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ: УТОПІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ? 191

Гончар Юлія Ігорівна, Дорогокупля Анна Євгеніївна
СУЧАСНЕ СТЕРЕОТИПНЕ СПРИЙНЯТТЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ 194

Горохович Ольга Євгенівна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЙНИХ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН..... 197

Гринюк Юлія Олександрівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї..... 199

Зозуля Дар'я Сергіївна, Чопікян Стелла Теймуразівна
ЕМОЦІЙНИЙ ОБМІН ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ 202

Квітко Олександра Олександрівна
МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ НАРЦИСИЧНИХ ОСІБ 205

Лелюк Анастасія Сергіївна
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДИСТАНЦІЇ В РОДИНАХ **210**

Матвиенко Евгения Денисовна
СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ СУИЦИДА **213**

Піневич Ірина Дмитрівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯЦІЙ У СУЧАСНОМУ СВІТІ **217**

Смілянська Анастасія Віталіївна
СОРОМ'ЯЗЛИВІСТЬ В СИСТЕМІ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ **219**

Хандрос Аліна Ролланівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАНІПУЛЯТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ **222**

Черниш Маргарита Дмитрівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ У СПІЛКУВАННІ **226**

Наукове видання

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

М А Т Е Р І А Л И
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

17 грудня 2021 року
м. Одеса

За редакцією
Мінаса Рамзесовича Аракеляна,
Катерини Іванівни Спасової

Матеріали подано в авторській редакції.
Повну відповідальність за їх достовірність та якість несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

Підписано до друку 29.12.2021 р.
Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 13,72. Наклад 100 прим.
Зам. № 2112–36.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net www.feniksbooks.com